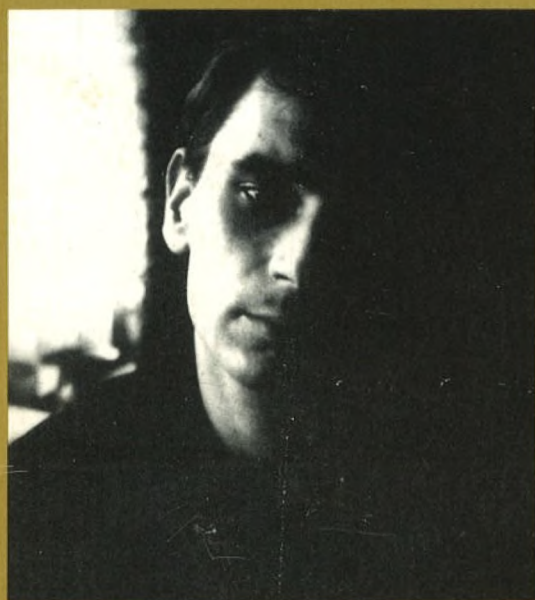

25/11

Х е м у с | Н а е м у с

'08 | 2

Съдържание

Tartalom

АТЕЛИЕ

MŰHELY

Българският език – крайъгълен камък на
славянската култура
Разговор за българската филология

3

A bolgár nyelv a szláv kultúrának elemi építőköve
Beszélgetés a bolgár szakról

СТРАНИЦИ

OLDALAK

Пенка Ватова:
Георги Рупчев: Поезия на идентификациите
Георги Рупчев: Смъртта на Тибалт

14

Penka Vatova:
Georgi Rupcsev: Az identifikációk költészete
Georgi Rupcsev: Tybalt halála

23

Христо Трендафилов:
100 години български символизъм
Пейо Яворов: Песен на песента ми
Николай Лилиев: Небето е безумно синьо
Емануил Попдимитров: Ирен

31

Hriszto Trendafilov: Százéves a bolgár szimbolizmus

34

Pejo Javorov: Énekem éneke

36

Nikolaj Liliev: Az ég kéklő önkívületben
Emanuil Popdimित्रov: Iren

КАФЕНЕ

KÁVÉHÁZ

По стъпките на една книга
Не можеш да бъдеш друг:
Интервю с писателя Кристиан Гречо

37

Egy könyv nyomában

41

Nem tudsz más lenni

Beszélgetés Grecsó Krisztiánnal

Керана Ангелова. Елада Пиньо и времето

44

Kerana Angelova: Elada Pinyo és az idő

ЗА ДЕЦАТА

GYEREKEKNEK

Йордан Радичков. Ние, врабчетата
Светлана Стойчева. Кукувичата книга на Йордан
Радичков (за „Ние, врабчетата“)

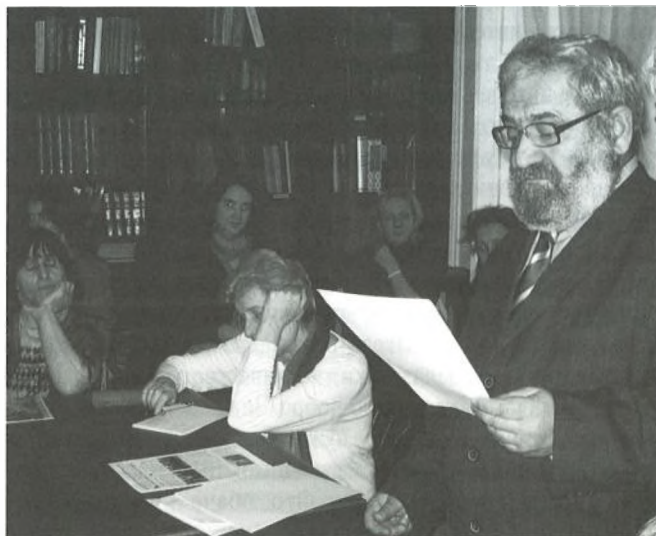
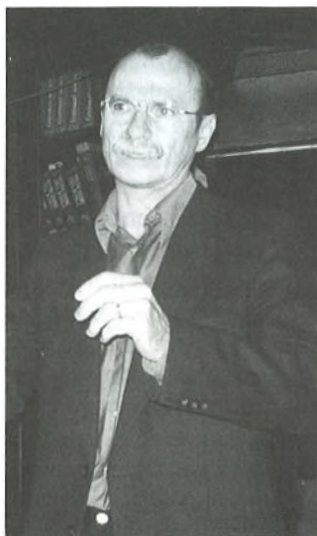
51

Jordan Radicskov: Mi, verebek

57

Szvetlana Sztojcsseva: Jordan Radicskov kakukkos könyve
Néhány gondolat a Mi, verebek című kisregényről

Илюстрации / *Illusztrációk*
Йордан Радичков / *Jordan Radicskov*
Снимки / *Fotók*
Моника Тютюнкова / *Tyutyunkov Mónika*

Българският език – крайъгълен камък на славянската култура

A bolgár nyelv a szláv kultúrának elemi építőköve

„A bolgár nyelv a szláv kultúrának elemi építőköve” – mondta Lukács István tanszékvezető azon a találkozón, amelyet 2007. december 12-én tartottak az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. A Bolgár Országos Önkormányzat és az Eötvös Loránd Tudományegyetem bolgár szaka *Bolgár nyelv, irodalom és civilizáció az ELTE-n* címmel kerekasztal-beszélgetést szervezett, amelyet december 12-én tartottak meg a Szláv és Balti Filológiai Intézet könyvtárában. A találkozón részt vett **Lukács István**, a Szláv Filológiai Tanszék vezetője, **Muszev Dancso**, a Bolgár Országos Önkormányzat elnöke, **Mirella Ivanova**,

„Българският език е крайъгълен камък за цялата славянска култура” – каза професор Ишван Лукач на срещата, състояла се на 12 декември в Будапещенския университет Йотвьош Лоранд. Българското републиканско самоуправление и специалността Българска филология в Будапещенския университет „Лоранд Йотвьош“ (ЕЛТЕ) организираха разговор на тема „Български език, литература и цивилизация“ в ЕЛТЕ, която се състоя на 12 декември в Библиотеката на Института по славянски и балтийски филологии. В срещата взеха участие ръководителят на катедрата по славистика **Ишван Лукач**, председателят на БРС **Данчо Мусев**,

Мирелла Иванова, съветник в Българското посолство, **Емилия Атанасова**, директор на БУСЕУ „Христо Ботев“, представители на български институции и организации, които се занимават с проблемите на малцинствата, обучението по роден език и разпространението на българската култура, както и представители на Канцеларията на министър председателя и на Министерството на образованието и културата. На срещата присъстваха българските лектори в Будапеща и Сегед, а лекторът от Дебрецен изпрати писмено своето изложение.

Големият интерес, който срещата предизвика, показва какво ключово място заема обучението по български език и култура в унгарските университети, както за местната българска общност, така и за славистиката въобще. Проф. Лукач напомни, че за университета е особено важно доброто сътрудничество със заинтересуваните малцинствени самоуправления, благодарение на което веднъж вече бе спряно разтварянето на „малките“ специалности в структурата на славистиката. Той се изказа оптимистично за бъдещето на специалността, отбелязвайки, че качеството и конкурентноспособното обучение са нужни още и достатъчно на брой добри преподаватели. Невралгичен момент е липсата на още един щатен преподавател, който обаче предстои да се разреши.

Българските лектори от Будапеща, Сегед и Дебрецен, както и тукашните преподаватели обърнаха внимание на редица проблеми, свързани с процеса на обучение, сред които на първо място бе изтъкната липсата на контакт с българското министерство на образованието и културата. Това пречи на редовната доставка на съвременна българска литература и периодичен печат, не функционира обменът на студенти. Трудност представлява и липсата речници. В основата на тези проблеми стои фактът, че не е подписан работен план между двете образователни министерства. Мирелла Иванова увери присъстващите, че Българското посолство ще направи всички необходими стъпки, за да ускори този процес.

В своето изказване Данчо Мусев изтъкна важноста на българската специалност за създаването на кадри и интелектуален слит за българската общност. Особено важно е това сега, когато започват преговори Българското училище да бъде поето от местната българска общност и се увеличава нуждата от преподаватели и специалисти. За бързо решаване на някои от възникналите проблеми Данчо Мусев предложи БРС да обяви три стипендии за студенти, които специализират в България, до официалното разрешаване на проблема, както и издаването на компактдиск на съществуващия вариант на българо-унгарски речник, който да бъде използван от студенти и преподаватели.

В броя публикуваме редактиран вариант на разговора.

Ицван Лукач: Уважаеми дами и господа, позволете ми, да приветствам от все сърце представителите на различните български институции сред нас. За мен е голяма радост тяхното присъствие, тъй като днес сме се събрали да обсъдим състоянието на българската специалност, на обучението по български в тесен приятелски кръг. Ето защо навярно ще е целесъобразно да очертая накратко всички онези промени, които засягат и българската специалност.

Говорейки за състоянието на българската специалност, всъщност говорим за състоянието на малките специалности във Филологическия факултет на Будапещенския университет.

а Болгар Nagykövetség tanácsos asszonya, **Emília Atanasova**, a Hriszto Botev Bolgar-Magyar Általános Iskola és Gimnázium igazgatónője, a Miniszterelnöki Hivatal képviselői, valamint a kisebbségekkel foglalkozó, a nemzetiségi nyelvet oktató, a kultúrát népszerűsítő bolgar intézmények és szervezetek képviselői. A találkozón megjelent a budapesti és a szegedi bolgar lektor, a debreceni bolgar lektornő pedig írásban küldte el hozzászólását.

A találkozó nagy érdeklődést váltott ki. Rávilágított arra, hogy a bolgar nyelv és kultúra kulcsfontosságú szerepet játszik a magyar felsőoktatási intézményekben, a helyi bolgar közösség életében, valamint a szlavisztikai képzésben. Lukács István tanszékvezető kiemelte, hogy a tanszék számára különösen fontos az együttműködés a bolgar kisebbségi önkormányzatokkal, amelynek köszönhetően egyszer már sikerült megakadályozni az ún. kis szakok egységesítését, és a szlavisztikai oktatáson belül megmaradtak a különböző szláv szakirányok, közöttük a bolgar szakirány is. Optimista képet festett a szak jövőjéről, kiemelte, hogy a felvett hallgatók bölcsészkar szinten a legjobbak közé tartoznak. A minőségi és versenyképes oktatáshoz szükség van a jól képzett oktatókra is. Neuralgikus pontja a bolgar szaknak egy státussal rendelkező oktató hiánya, ez a probléma a közeljövőben megoldódni látszik.

A budapesti, szegedi és debreceni bolgar lektor a szak oktatóival egyetemben számos nehézségre hívták fel a figyelmet a bolgar nyelv oktatásával szoros összefüggésben. Első helyen említették, hogy nincs kapcsolat a Bolgar Oktatási és Kulturális Minisztériummal. Ez az akadály annak, hogy nem érkezik rendszeresen bolgar irodalmi és időszaki sajtó, valamint hogy csekély a hallgatói mobilitás. Nehézséget okoz a szótárak hiánya is. A felsorolt problémák alapja, hogy a két oktatási minisztérium nem kötött együttműködési szerződést. Mirella Ivanova biztosította a jelenlevőket, hogy a Bolgar Nagykövetség minden szükséges lépést megtesz a folyamat meggyorsítására.

Dancso Muszev hozzászólásában kiemelte a szak szerepének fontosságát a bolgar közösség magasán kvalifikált munkaerőinek képzésében. Különösen fontos ez most, amikor megkezdődtek a tárgyalások arról, hogy a bolgar iskola irányítását átvegye a helyi bolgar közösség, és ezzel megnövekedjen az oktatók és szakemberek iránti kereslet. A nehézségek ideiglenes áthidalása céljából Dancso Muszev felajánlotta, hogy a BOÖ meghirdet három ösztöndíjat azoknak a hallgatóknak, akik Bulgáriába mennek részképzésre, valamint a bolgar-magyar szótár kiadását CD-ROM formátumban, amelyet hallgatók és oktatók egyaránt használhatnak.

A számban a beszélgetés szerkesztett változata olvasható.

Lukács István: Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Engedjék meg, hogy külön tisztelettel és nagy szeretettel köszöntsem körünkben az itt megjelent legkülönbözőbb bolgar intézmények képviselőit. Nagy öröm számomra, hogy a legkülönbözőbb szervezetek és intézmények képviselői megjelentek itt, hiszen a bolgar szak, a bolgar oktatás helyzetét szeretnénk itt szűk baráti körben megtárgyalni.

Talán célszerű volna egy pár szóval ecsetelni azt, ami a bolgár szakot is érinti.

Amikor a bolgár szak helyzetéről beszélünk, akkor itt az ELTE Bölcsészettudományi Karán az ún. kis szakokról beszélünk. Ezt félve mondom, hogy kis szakok, mivel Kulcsár Szabó Ernő akadémikus nemrégiben azt fogalmazta meg, hogy nincsenek kis szakok, és ebben teljesen igaza van. Magam is osztom ezt a véleményt. Pontosabb lenne talán úgy fogalmazni, hogy azokról a szakokról van szó, ahol viszonylag alacsony az oktatói létszám és viszonylag alacsony a hallgatói létszám.

Talán az első és legfontosabb, amiről beszélnünk kellene most itt, az a helyzet, amiben most vagyunk, amiben az egész magyar felsőoktatás van. Azok, akik most itt ülünk, többnyire ezzel a kérdéssel foglalkozunk nap mint nap. A magyar felsőoktatás, ugyanúgy, ahogy az európai felsőoktatás jelentős része, generális átalakuláson megy át. Ezt a folyamatot röviden bolognai folyamatnak nevezzük. Egyesek átkozzák, mások dicsérik. A szakmai vélekedés ezzel a bolognai folyamattal kapcsolatosan meglehetősen megosztott. Egy dolgot szeretnék azonnal mondani: hogy a szakjaink felől tekintve meglepően érdekes változásokat hozott ez a bolognai folyamat.

Statisztikai adatot mondom most, a számokkal sok mindent lehet mondani, hiszen lehet így is, úgy is magyarázni őket. Ezek a számok azonban, amit mondani fogok önöknek, nem magyarázhatók sokféleképpen – csak egyféleképpen magyarázhatók. A bolognai folyamat a számok tükrében itt az ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézetben, szűkebben a tanszékünkön azt jelenti, hogy megnőtt az érdeklődés a szlavisztika és ezen belül a kis szakok iránt – ezt mutatják a számok. A jelentkezők száma jelentősen megnőtt a korábbi évekhez képest. Az ide jelentkezők döntő hányada pontszámait tekintve konkurál, és sok esetben meghaladja az ún. nagy szakok felvételi pontszámait. Nemrég indult el a bolognai folyamat szlavisztikai alapszakában például a szlovén is. Most mondom az egész pontos számokat: szlovén szakirányra a szlavisztika alapképzésben jelentkezők 27-en, első helyen tüntették fel kilencen, és az államilag finanszírozott helyek száma csak hat volt. És folytatom tovább a statisztikát: az a pontszám, amivel be lehetett jutni szlavisztika alapszak szlovén szakirányra 134 volt. Angol, német 130 alatt van. Ez vonatkozik minden szakirányra a szlavisztikán belül. Ez azt jelenti, hogy a bolognai folyamatban a szlavisztika bármely szakirányára jóval magasabb ponttal lehetett bejutni, mint az ELTE BTK ún. nagy szakjaira. Vagyis az ideérkezett hallgatók most a bolognai folyamatban bölcsészkar szinten a legjobbak. Ez a statisztika, ezt én másképp nem tudom magyarázni. Tehát a számok azt mutatják, hogy ebben a nagy konkurenciában a viszonylag kevés finanszírozott hely mellett a legjobb hallgatók érkeznek bölcsészkar szinten. Ezt azért mondom, mert ismerjük a korábbi helyzetet, amikor az ide jelentkezők pontszáma szinte a legalacsonyabb volt bölcsészkar szinten. A trend tehát megfordult. De van egy nem túl kedvező fejlemény, egy olyan probléma, amit **valamilyen** formában kezelni kell. A szlavisztikára, így a **bolgárra is**, bárki bejuthat, még ha nem is tudja a nyelvet. Szakjaink, a csehet kivéve, nemzetiségi szakok is. Ezeken a szakokon tehát a nemzetiségi problematika preferált problema-

Употребявам названието „малки специалности“ плахо, неотдавна професор Ерньо Кулчар Сабо формулира мисълта, че не съществуват малки и големи специалности и в това отношение той е абсолютно прав. Аз самият също споделям това мнение. Навярно ще е по-точно да се каже, че става въпрос за специалностите, при които броят на преподавателите и на студентите е сравнително малък.

Най-важното, което би трябвало да обсъдим, е положението в което се намираме и ние, и цялото унгарско висше образование. Ние, събралите се на тази среща, се сблъскваме с проблема ежедневно. Унгарското висше образование, както и голяма част от европейското висше образование, в момента се намира в период на сериозни преобразувания. Те са известни под името Болонски процес. Едни го проклинат, други го словославят. Професионалното мнение е доста разнородно по отношение на Болонския процес. Бих искал обаче да изтъкна, че от гледна точка на нашите специалности, Болонският процес доведе до изненадващи промени.

Ще изнеса някои статистически данни. За цифрите се твърдят различни неща, те могат да се тълкуват по един или по друг начин. Цифрите обаче, с които сега ще ви запозная, могат да бъдат тълкувани съвсем еднозначно. Що се отнася до Института по славянски и балтийски филологии при Филологическия факултет на Будапещенския университет и по-конкретно до нашата катедра, в резултат на Болонския процес се забелязва увеличен интерес към славистиката и към малките специалности – това показват цифрите. Броят на кандидатстващите значително нарастна в сравнение с предишни години. Балът на по-голяма част от кандидатите конкурира или надвишава бала на кандидатите в така наречените големи специалности. Неотдавна в рамките на Болонския процес, в общата славистика бе разкрита и словенската специалност. Точните цифри сочат, че за словенската специалност в общата славистика са кандидатствали 27 души, от които 9 са я посочили на първо място, а държавно финансираните места бяха само 6. Балът **за словенската специалност** в рамките на общата славистика **беше 134**, а за английски, немски беше под 130. И това се **отнася за** всички специалности в рамките на славистиката. **Това означава**, че в резултат на Болонския процес, в **специалностите** на славистиката приемът става с много по-висок бал, **отколкото** в т. нар. големи специалности. Следователно в **Болонския процес** приетите тук студенти са най-добрите **в рамките** на Филологическия факултет. Другояче не мога да **тълкувам** статистиката. Цифрите сочат, че в голямата конкуренция, към тези малко на брой държавно финансирани места, **се насочват** най-добрите студенти във Филологическия факултет. Споменавам тези неща, понеже имаше време, **когато балът** на приетите при нас студенти беше най-нисък в **целия факултет**. Трендът е обърнат. Има обаче още един **момент**, който не е особено благоприятен и по някакъв начин **трябва** да бъде решен. В специалностите на славистиката, в **това** число и в българската, може да бъде приет всеки, дори и **този**, който не знае езика. С изключение на чешката филология, всички останали специалности изпълняват и малцинствени задачи. В тези специалности малцинствената проблематика е преферирана. Студентите, завършили малцинствени учебни заведения трябва да се конкурират с кандидати, които макар и да не знаят езика, тъй като не са го учили в училище, идват с висок бал от дипломата си за средно образование. И от тях можем да приемем само най-добрите. Ние сме наясно, че ситуацията е доста двойка, но трябва да признаем, че от

професионална гледна точка положението е по-добро, тъй като имаме възможност да работим с по-добри студенти, и в същото време сме изправени пред отговорната задача – как да се ускори усвояването на езика. Това е нашата обща цел и трябва да кажа, че тя търпи доста благоприятно развитие. Институтът по славянски и балтийски филологии разбра, че това е кардинален въпрос в Болонския процес и затова решението бе взето на институтско равнище. По-рано специалностите осъществяваха обучението по езика самостоятелно и по този въпрос нямаше никаква координация на равнище институт или катедра. В смисъла на сегашното решение, една високоподготвена колега от руската специалност, която добре познава научната литература по темата, ръководи езиковото обучение на институтско равнище. Работи заедно с лекторите, обсъжда и разпределя задачите, съгласува общата стратегия, тъй като в Болонския процес целта е една и се осъществява в рамките на общата славистика, която има различни направления. За три години студентите трябва да стигнат средна степен на владение на езика. Това е европейски стандарт, който сме си поставили за цел да реализираме. Средната степен на владение на езика е изискване, което се очаква да бъде осъществено в първия етап на болонското образование. В следващата магистерска степен езикът трябва да се овладее на равнище „висша степен“.

Лично присъствах на изпита в края на първата година, тъй като след едногодишно обучение, студентите трябва се явят на изпит, където се оценява нивото, което са достигнали. Трябва да кажа – отново с примера за словенската специалност, тъй като тя е нова и както се казва все ни е пред очи, – че студентите, чието знание на езика беше нулево при постъпване в университета, след едногодишно обучение вече имат едно добро разговорно равнище. Смятам, че това е постижимо. Обучението по език е много интензивно, броят на часовете е относително висок, но и студентите знаят, че трябва да положат усилия за постигането на този минимум. Овладеяването на езика е невралгичната точка на цялото ни обучение и ние сме наясно с това. И след като сме поставили проблема на институтско равнище и сме разработили стратегия, ще съумеем да постигнем онова, което сме си поставили за цел.

Има още един проблем, с който бих желал да ви запозная. Това е акредитацията на магистерската степен. Според болонската концепция основната структура е следната: три години обща подготовка, две години магистерска подготовка, върху които се надграждат трите години за докторска степен. В момента се разработва програмата на магистерската степен. Ние подготвяме обучение магистерска степен и в шестте специалности на болонското образование – българска, чешка, хърватска, сръбска, словашка, словенска.

В тези специалности има относително малко преподаватели. Българската специалност – би могло да се каже – е в критично състояние в това отношение. Имаме нужда от повече преподаватели, но всички сме запознати с общото състояние на висшето образование, работим с това, с което разполагаме. Във всички специалности се опитваме да създадем една и съща изходна ситуация – да има хабилитирани преподавателите, един литератор, един езиковед и един лектор с висока квалификация от съответната страна. Това е основното изискване за тези специалности. По-рано, при традиционното петгодишно обучение, образователният процес бе затворен в рамките на специалността, в случая с българската специалност – през тези пет години се изучаваха предмети, свързани

тика. Azok a hallgatók, akik a különféle nemzetiségi intézményekben végceznak, azoknak konkurálniuk kell azokkal a hallgatókkal, akik, bár nem tudják a nyelvet, nem tanulták a középiskolában, de az iskolai eredményük alapján magas a pontszámuk. Ezekből az iskolából is csak a legjobbak juthatnak be a szakokra. Tisztában vagyunk azzal, hogy ez egy felemás helyzet, de azt is látjuk, hogy szakmai szempontból könnyebb helyzetben vagyunk abban a tekintetben, hogy jobb képességű hallgatókkal kell dolgoznunk, ellenben szembesülnünk kell azzal a nem kis feladattal, hogyan lehet a nyelvtanulást felgyorsítani. Közös célunk a kollégákkal a nyelvtanulási folyamat felgyorsítása. Meg kell mondanom, hogy vannak nagyon kedvező folyamatok. A Szláv és Balti Filológiai Intézet úgy döntött, hogy ez egy kardinális kérdés a bolognai képzésnek, ezért intézeti szintű megoldás született erre a problémára. Korábban a szakok önállóan végezték a maguk nyelvi képzését, különösebb koordináció intézeti vagy tanszéki szinten ebben az ügyben nem volt. Most született egy döntés, egy magasan képzett, a szakirodalmi háttérrel jól ismerő kollégánál az orosz szakról vállalta a nyelvképzés irányítását intézeti szinten. Összefogja a lektorokat, megbeszéli és kiosztja a feladatokat, egyeztet a stratégiát, mert a cél egy a bolognai képzésben, hiszen egy szlavisztikai alapszak van különböző szakirányokkal – a hallgatóknak három év után el kell jutniuk a középfokú nyelvtudásig. Ez egy európai standard, amit meghúztunk a magunk számára. A bolognai első ciklusban elvárt szint az a középfokú szint. Az erre épülő mesterfokozatnál (MA-nál) a felsőfokú szint lesz.

Én magam jelen voltam az első évet lezáró nyelvi alapvizsgánál, hiszen a hallgatóknak egy év nyelvtanulás után már egy alapvizsgán kell megjelenünnük, ahol felmérjük, hogy körülbelül hol tartanak. Meg kell mondanom – megingt csak a szöveget idézem, mert ez egy új szak, ahogy mondják, a kisujjunk –, hogy azok a hallgatók, akik nulla nyelvtudással kerültek be az egyetemre, egy év után társalgási szintre kerültek. Én azt mondom, hogy ez elérhető. Nagyon intenzív nyelvtanulás folyik, viszonylag magas az óraszám, de azt is megmondtuk a hallgatóknak, hogy chhez a maximumot hozzá kell tenniük maguknak is. Tehát a nyelvképzés egy neuralgikus pontja ennek a dolognak, de magunk is tisztában vagyunk ezzel. Tehát ha intézeti szinten kezeljük ezt a kérdést és intézeti szintű stratégiát állítunk fel, akkor el lehet érni azt, amit célul tűztünk ki magunknak.

Ismertetni szeretnék még egy problémát, ami előttünk áll: ez az MA vagy mesterszakok akkreditációja. A bolognai koncepció szerint az alapstruktúra a következő: három év alapképzés, két év mesterképzés, erre épül a hároméves doktori képzés. Most van folyamatban az alapképzésre épülő mesterképzés kidolgozása. Esztünkben mind a hat bolognai képzésben elindított szakirányt – bolgár, cseh, horvát, szerb, szlovák, szlovén szakirány – elindítjuk önálló mesterszakként.

Ezek a szakokon viszonylag kevés oktató tanít. A bolgár – azt mondhatnánk – kritikus helyzetben van ilyen szempontból. Szükség volna minél több oktatóra, de az általános felsőoktatási helyzet ismert, abból gazdálkodunk, amink van. Megpróbáljuk megteremteni azt az alaphelyzetet minden szakon, hogy fokozattal rendelkez-

oktatók legyenek, legyen egy irodalmár, egy nyelvész és egy magasan képzett, az anyaországból érkezett lektor. Ez az alapképlet ezeken a szakokon. A korábbi hagyományos ötéves egyetemi képzésben a szak képzése szigorúan a szak keretei között zajlott, vagy konkrétan a bolgár esetében ez az ötéves hagyományos képzés csak olyan tantárgyakat tartalmazott, amelyek a bolgárhoz kapcsolódtak. A mi új elképzelésünk – ezt szeretném röviden ismertetni, mert fontosnak gondolom – a bolgár mesterképzésben, de egyéb szakok mesterképzésében is, némileg módosult és megváltozott. Rájöttünk magunk is, hogy a szakokat meg kellene valamilyen módon erősíteni. A programot úgy kell felépíteni, és úgy is építettük fel, hogy egy konkrét szak képzésébe potenciálisan majdnem mindazok a kollégák számításba jönnék, akik gyakorlatilag a tanszéken oktatnak.

En úgy gondolom, hogy a horvát irodalom fejlődéséről anélkül, hogy ne érintenénk a szerb, a szlovén irodalom fejlődését, időnként a bolgárét vagy akár a csehét, lengyelét, oroszét, nem lehet beszélni. Tehát óhatatlanul szembeszelnünk kell azzal, hogy ha szigorúan szakmai szempontból akarunk ezekről a dolgokról beszélni, akkor beszélni kell arról is, hogy ezek az irodalmak miként hatottak egymásra, milyen közös koncepció, milyen közös időszakok, periódusok voltak ebben a történetben. Szakítottunk egy kicsit a dogmatikus, a szakmára erőltetett nézőponttal és azt mondtuk, hogy a 19. és a 20. század olyan érzékeny pontja ezeknek az irodalmaknak, hogy szakmailag indokolt és érdemes érinteni más irodalmakat. A másik, ami indokolja ezt a stratégiai váltást az a következő. A nyelvi képzésben, aki szlavisztikára iratkozik be már a bolognai alapszakban kötelezően tanul egy másik szláv nyelvet. De nemcsak az alapképzésben, de a mesterképzésben is azt tervezzük, hogy, aki bármilyen szakos lesz, bolgár, cseh stb., program szerinti kötelezően tanul egy másik szláv nyelvet, bármelyiket. Ez azt jelenti, hogy azok a hallgatók, akik az alapszakra beérkeztek, már tanulnak egy szláv nyelvet, és eljutnak a hároméves képzés sorára egy nyelvi szintre. A nyelvi képzés, amit kigondoltunk és elképzeltünk, az is alátámasztja ezt a koncepcióváltást. A kormányzat azt nyilatkozta, hogy az alapképzéshez képest 30-35 százalékos finanszírozott hely marad a mesterképzésre. Számok már elhangzottak, kiszivárgott, hogy 3500 finanszírozott bölcsész hely lesz országosan a mesterképzésben. Tehát a mesterképzésben óriási harc fog elindulni a hallgatói helyekért, nem lehet pontosan tudni, hogy a kormányzat intézményekre vagy szakokra osztja le ezeket a helyeket, nem tudjuk, hogy mi lesz a leosztás alapja.

Egy biztos, az egyedüli és kizárólagos szempont a minőség. Én a MAB testületének a tagja vagyok, a kisebbségi szervezetek delegáltak. A MAB testületének határozott elképzelése, hogy a magyar felsőoktatást a minőség elve mellett helyezi új pályára – és ebből nem fog engedni. A magyar felsőoktatásban elindult az a folyamat, amely óhatatlanul azt jelenti, hogy a minőséget nyújtó egyetemek, karok, intézetek, tanszékek, szakok megmaradnak, a minőséget nem nyújtók pedig ki fognak hullani. Nem azért, mert bárki megszünteti őket, hanem egyszerűen azért, mert nem lesz hallgatói hely.

Az, hogy ezek a szakok fennmaradjanak, hogy ezek a szakok hallgatói helyhez jussanak és ebben a minőségi ver-

тясно с българския език. Според новото ни виждане – което бих желал накратко да изложа, тъй като смятам за важно, – обучението в магистерската степен е доста видоизменено. И сами бяхме стигнали до мисълта, че специалностите трябва да бъдат подсилени. Програмата трябва да бъде така разработена – и ние така я разработихме – че в преподавателската работа на една специалност потенциално да вземат участие всички колеги, които на практика преподават в катедрата.

Смятам, че не можем да говорим за историята и развитието на хърватската литература, без да засегнем развитието на сръбската, на словенската литература, а понякога и на българската или дори на чешката и полската, да не говорим за руската. Неизбежно се налага да имаме предвид тези неща и ако искаме професионално да подходим към въпроса, трябва да знаем как са си въздействали, какви общи концепции и общи периоди са имали в историята си, трябва да знаем, че XIX и XX век са чувствителни периоди в развитието на тези литератури, професионално е обосновано и си заслужава да бъде засегнато взаимното им изучаване.

Има още нещо, което обосновава подобна подмяна на стратегията. В специалностите на Болонския процес, всеки който се запише в общата славистика, задължително изучава още един славянски език. Същото предвиждаме и за магистерската степен – каквато и специалност да учи студентът (българска, чешка и т. н.), по програма ще бъде задължен да учи още един славянски език по избор. Това означава, че в основната степен на обучението си студентите трябва вече да са научили един славянски език и за първите три години да са достигнали определена степен на владееенето му. Планираното от нас езиково обучение, дава възможност за подобна смяна на концепцията. Според официалните предписания, в магистерската степен ще останат около 30-35% от държавно финансираните места в сравнение с основната степен. Тези цифри вече се знаят, в цялата страна ще има 3500 финансирани места за магистерска степен във филологическите специалности. Борбата за места в магистерската степен ще бъде много голяма, още не се знае дали тези места ще бъдат разпределени по институции или по специалности и не се знае какви ще са критериите при разпределението.

Едно е ясно, единствен и изключителен критерий ще бъде качеството. Член съм на Унгарската акредитационна комисия (УАК) като делегат на малцинствените организации. Цялата комисия (УАК) е твърдо убедена, че унгарското висше образование трябва да се реорганизира на принципа на качеството и няма да отстъпи от този принцип. В унгарското висше образование вече е налице един процес, в резултат на който става все по-очевидно, че университети, факултети, институти, катедри, специалности, които дават високо качество на образование оцеляват, а тези, които не могат да осигурят качество, отпадат. Не защото някой ги затваря, а просто защото не получават държавно финансиране.

Дали ще останат всичките ни специалности, дали ще има държавно финансирани места за студентите и дали ще устоят в борбата за качество, зависи изключително от самите нас. Зависи от това дали ще съумеем да бъдем добри професионалисти – независимо дали става дума за българистика, кроатистика, бохемистика, сербистика или нещо друго – в институцията, в която работим, дали можем коректно и професионално да обучаваме студентите, които според университетската статистика днес имат най-висок бал сред специалностите във филологическия факултет. Другият фактор е дали

постигахме резултати в собствената си специалност, в областта, с която се занимаваме. Искам да апелирам за тази отговорност, която включва преподавателска дейност и научно-изследователска работа. Това са двете задачи, които стоят пред нас и те никак не са лесни.

Унгарското образование е изправено пред огромни промени и в конкурентната борба ще съумеем да устоим само ако работим качествено. Друга алтернатива, друга възможност няма.

Елвира Катуш: В този вид обучение, който включва три години основно обучение и две години магистерска степен, струва ми се има място и за гостуващо обучение в съответната страна. Обменът на студенти обаче не функционира поне от три години. Причината е, че между двете държави не е подписано културно споразумение. Днес вече и лекторите между двете страни се разменят единствено въз основа на Gentleman's Agreement, тъй като и техният статут е формулиран във въпросното споразумение. По същата причина Унгарската комисия за стипендиите не обявява конкурси за стипендии. Доколкото имам информация в момента топката е у българите. Унгарските органи са изпратили план за сключване на новото споразумение, който по всяка вероятност е пристигнал в българското образователно министерство. И вече година и половина-две няма никакъв отговор. Наложително е да се направят стъпки в това отношение, тъй като е неделима част от осигуряването на качеството.

Живка Колева-Златева (българският лектор в Дебрецен нямаше възможност да присъства, но писмено изпрати своето мнение): В рамките на Дебреценския университет българският език е един от езиците, по които студентите могат да положат изпит за ниво на владение. Хорариумът е 4 семестъра по 2 часа седмично. По този начин се привличат и студенти не слависти. Те обикновено показват висока мотивираност, тъй като учат езика по избор.

Проблеми: от тази учебна година влезе в сила правилото полученото по-голямо количество кредити за времето на следването да се заплаща. Резултат от този проблем: появиха се студенти, които учат български (някои от тях продължават започнатото по-рано обучение), без да се записват в компютърната система, само въз основа на договорка с лектора. Тъй като мисията на лектора не е комерсиална, смятам това „нарушение“ за напълно допустимо.

Ще се спра на още един проблем, който е от българска страна. Това, че МОН изпраща лектори, означава, че държавата има политика за разпространяване на българския език и култура. Но формалната изява на нещата не е на необходимото ниво. Няма да споменавам това, че вече е прекратена практиката за изпращане на българска периодика и книги. Вече четвърта година съм лектор в Дебреценския университет и за този период МОН не отговори на нито едно писмо на ръководството на Института по славистика в Дебреценския университет. Важно е българските институции не само да изпращат лектори но и да показват, че се интересуват от успешното изпълнение на тяхната мисия.

Моника Фаркаш Барати: Що се отнася до новия тип обучение, напълно съм съгласна с мнението на проф. Лукач. Посрещнахме промените с известен страх, но те видимо донесоха позитивни резултати и за българската специалност в рамките на общата славистика в Сегед. Има по-голям интерес, повече студенти влизат в допир с българския език и българската специалност. За мен, която преподавам българска литература

senyben megállják a helyüket, csakis rajtunk múlik. Azon múlik, hogy a szakmánkat – legyen bulgarisztika, kroatiztika, bohemisztika, szerbisztika, akármilyen – abban az intézményben tudjuk-e képviselni, hogy korrekt és szakszerű módon tudjuk-e oktatni azokat a hallgatókat, akik itt az ELTE BTK-n most pontszámukat tekintve a legmagasabban állnak. A másik pedig az, hogy a szakmánkban, azon a szakterületen, amellyel foglalkozunk tudunk-e eredményeket elérni. Erre a felelőségre szeretnék apellálni – tehát oktatás, kutatás és tudomány. Ez a két feladat áll előttünk, ami nem könnyű.

De még egyszer mondom, nagy váltás előtt a magyar felsőoktatás és ebben a versenyben csak akkor tudunk helyt állni, hogyha minőséget produkálunk. Más alternatíva, más lehetőség nincsen.

Katus Elvira: Ebben a képzésben is, ami hároméves alapszak és kétéves mesterképzés, azt hiszem, hogy helye van a részképzésnek. A részképzések három éve legkevesebb nem működnek. Tudni illik nincs aláírva a kulturális egyezmény a két állam között. Most már a lektorokat is csak ún. gentlemen's agreement alapján cseréli ki a két ország, mert ők is ebben az egyezményben vannak. A részképzésre a Magyar Ösztöndíjbizottság ezért már nem hirdet meg egyáltalán pályázatot. Az információ annyi, hogy pillanatnyilag a labda a bolgár térfélen van. Elküldtek ugyanis a megfelelő magyar szervek az újfajta egyezményhez egy tervet, amely minden bizonyítással landolt a bolgár oktatásiügyi minisztériumban. De erre másfél-két éve nincs válasz. Nagyon kellene ebben a kérdésben mozdulni, mert a minőségbiztosításhoz ez is hozzátartozik.

Zsivka Koleva-Zlateva, a debreceni bolgár lektornő nem tudott részt venni a beszélgetésen, de a következő levelet küldte:

A Debreceni Egyetem keretein belül a bolgár nyelv egyike azoknak a nyelveknek, amelyekből a hallgatók nyelvvizsgát tehetnek. Óraszám: 4 félév, heti 2 óra. Ily módon nem csak szlavista hallgatók járnak bolgár nyelvvóra. Motiváltságuk általában nagy, mivel a nyelvet saját választás alapján tanulják.

Problémák: ettől a tanévtől életbe lépett az a szabály, hogy az előírt krediteknél magasabb számú kreditért fizetni kell. A probléma eredménye: megjelentek olyan, bolgár nyelvet tanuló hallgatók (mások pedig folytatják megkezdett tanulmányaikat), akik hivatalosan nem veszik fel az órát az egyetem számítógépes tanulmányi rendszerében, csak a lektorral egyeztetnek. Mivel a lektor küldetése nem kereskedelmi célú, ezt a „kihágást” teljes egészében megengedhetőnek tartom.

Még egy problémáról szólnék, amely azonban bolgár oldalról merül fel. A tény, hogy a bolgár Oktatási Minisztérium lektorokat küld külföldre, azt jelenti, hogy az ország célja a bolgár nyelv és kultúra népszerűsítése. De a szervezés nincs a megfelelő szinten. Nem is említeném meg azt, hogy a bolgár sajtó és könyvek küldése valójában abbamaradt. Már negyedik éve vagyok lektor a Debreceni Egyetemen, és ebben az időszakban a minisztérium egyetlenegy, a Szlovén Filológiai Tanszék által küldött levélre sem válaszolt. Fontos lenne, hogy a bolgár intézmények ne csak kiküldjék a lektorokat, hanem kövessék figyelemmel a küldetésük sikeres teljesítését is.

Farkas Baráthi Mónika: Ami az új képzést illeti, egyet-érték Lukács tanár úr véleményével. Kicsit tartottunk ettől a képzéstől, de úgy tűnik, hogy Szegeden is a szlavisztika alapszak, konkrétan a bolgár szakirány, a bolgár szaknak pozitív eredményeket hozott. Nagyobb az érdeklődés, több hallgató kerül a bolgár nyelvvel és bolgár szakkal kapcsolatba.

Számomra, aki a bolgár irodalmat tanítom magyarul az összes többi hallgatónak, nagy kihívás volt, hiszen mindössze heti egy óra áll a rendelkezésemre. Nehéz ilyen alacsony számú órában ekkora nagy anyagot áttekinteni, átfigyeni. A hallgatók viszont érdeklődnek. Ez egy lehetőség arra, hogy az érdeklődést felkeltsük és később, akit érdekel a téma, foglalkozhat vele bővebben és akár választhatja a bolgár MA-t.

Ami a képzéshez kapcsolódóan igen nagy probléma – amit Katus tanárnő is említett –, hogy nincs lehetőség a rész-képzésre. Mi ezt úgy próbáltuk megoldani, hogy Erasmus-szerződéseket kötöttünk. Van működő szerződésünk a Szófiai Egyetemmel, és most, a második félévben a hallgatók negyedik csoportja fog kiutazni. Újat kötünk most a Blagoevgrádi Egyetemmel is, mivel a célunk, hogy akit csak lehet, ki tudjunk küldeni. Úgy gondolom, hogy a minőségi képzés elengedhetetlen része az anyaszigba történő kiutazása a hallgatónak. Ezt a problémát meg kell oldani. Én magam is nyertem kutatói ösztöndíjat Szófiába, de ez hosszadalmas, a MÖB-ön keresztül történik, és mire kiutazhattam volna, megszűnt ez a kétoldalú szerződés, amelyet azóta sem írtak alá. Így a kutatási lehetőség sem megoldható.

Mirella Ivanova: Kivételesen közel áll szívemhez Magyarország és Bulgária kapcsolata egyetemi szinten is. Sajnos a bolgár Oktatásügyi Minisztérium rejtélyes okok miatt nem válaszol a magyar szerződés tervezetre. Pillanatnyilag nem tudok választ adni arra, hogy miért nem küldtek választ, és milyen érvek vezetnek ebbe a negatív irányba. Egy szakértői találkozót kellett volna megrendezni Magyarországon, nem tudom, miért utasították vissza bolgár oldalról, nem rendezték meg, nem egyeztettek a programot sem, és azóta nem történt semmi.

A nagykövetség ismét expressz jegyzéket küld a minisztériumba, és úgy gondolom, hogy lesz eredmény. Nem folytatódhat ez vég nélkül.

Hristo Trendafilov: Szeretnék néhány szót szólni a mesterképzésről és azokról a hallgatókról, akik a tudománynak szentelik magukat. Nincs-e még itt az ideje, hogy éves tudományos felolvasásokat szervezzünk nekik, valamint a szakdolgozatíróknak, a doktoranduszoknak és a fiatal tanársegédeknek?

Ráduly Zsuzsanna: Felvetődött az a jó ötlet a Szláv Intézetben, hogy vannak nagy szakok, ahol kiválóan működnek a tudományos diákkörök. A szlavisztikán még nem annyira jellemző. Időnként egy-egy hallgatót tudunk indítani az országos TDK-n, viszont ahhoz, hogy minél több hallgatót tudjunk mobilizálni – és vannak tehetséges és ígéretes diákjaink –, arra az elhatározásra jutottunk, hogy szeretnénk egy szláv nyelvészeti és egy szláv irodalmi TDK-t alakítani. Ennek megvannak természetesen a különböző kritériumai. 2008 elején fogok leülni az oktatási dékánhelyetessel tárgyalni, és megbeszéljük, hogyan lehet ezt a TDK-mozgalmat elindítani a szlavisztika

na ungarски език на всички студенти слависти, това беше голямо предизвикателство, тъй като имам на разположение един час седмично. Трудно е при този нисък хорариум да се обхване такъв огромен материал. От друга страна, студентите проявяват интерес и това дава възможност да се даде един начален тласък на интереса им и по-късно, който желае да се занимава с темата, може да продължи по-задълбочено и дори да избере българската магистерска степен.

Що се отнася до казаното от Елвира Катуш, възможности за частично обучение в България няма. Ние се опитахме да решим проблема като сключихме договори с Еразмус. Имаме договор и със Софийския университет и през второто полугодие ще замине четвъртата група студенти. Сключихме нов договор и с университета в Благоевград, понеже целта ни е да изпратим в България всеки, който може да бъде изпратен. Смятам, че неразделна част от качествено обучение е усъвършенстването на езика в съответната страна. Този проблем трябва да бъде решен. Аз също бях спечелила изследователска стипендия за София, но процесът се оказа толкова бавен, трябваше да се кандидатства чрез Унгарската комисия за стипендиите, и докато да дойде време да замине, двустранното споразумение изтече и оттогава не е подписано. По този начин и възможностите за научни изследвания не са налице.

Мирелла Иванова: Изключително близко стои до сърцето ми връзката между Унгария и България и на университетско ниво. За съжаление, нашето министерство (МОН) по енигматични причини не е изпратило своя отговор на унгарския проект за Програма. В момента не разполагам с информация защо това не е направено и какви са аргументите в отрицателна посока. Трябваше да се проведе експертна среща в Унгария, не знам защо беше отказана от наша страна и тя не се състоя, вследствие Програмата не беше съгласувана. Оттукнататък няма продължение.

Още днес посолството ще подаде експресна грама до МОН и се надявам да има резултат.

Христо Трендафилов: Искам да кажа няколко думи за магистерските програми и за тези наши студенти, които застават на границата на науката и може би ще й се посветят. Не е ли време да организираме ежегодни научни четения за тях, за дипломанти, за докторанти и за млади асистенти.

Жужана Радуй: В Института по славистика бѐ подхвърлена прекрасната идея за Научните студентски кръжоци, които съществуват в големите специалности. За славистиката те все още не са особено характерни. От време на време някой наш студент участва в републиканските състезания, но за да може повече от тях да бъдат мобилизирани – а ние имаме талантливи и обещаващи студенти – стигнахме до извода, че би трябвало да се организира състезание по славянско езикознание и литература. За това естествено съществуват определени критерии. В началото на 2008 ще водя преговори със заместник декана по учебните въпроси, за да изясним какво е необходимо, за обявяването на подобно състезание по славистика. Много се надяваме, че Сегедският университет също ще прояви интерес, ще се обърнем и към всички институции, където има славистика. На републиканско равнище би могло да се създаде една изключително силна славистична секция – една по литература и една по езикознание. Това са много важни неща. В Дебрецен вече функционира подобно състезание, ще влезем във връзка със Сомбатхей, Печ и Сегед. Това е един много добър начин да се въвлечат студентите в научната работа. Ако успеем да осъществим състезанието през след-

ващия семестър, през 2009 вече би могло да се организира и за цялата страна, тъй като срокът за подаване на документите е септември 2008 г. Имаме половин година, за да насърчим студентите, които са успели да представят заслужаващи внимание работи на студентската конференция.

Христо Трендафилов: Още един малък въпрос. Какво е отношението на българската общност в Будапеща към българската филология в ЕЛТЕ, в сравнение, да речем с отношението на хърватската общност към хърватска филология или на полската общност към специалността полска филология. Малко компаративистика.

Данчо Мусев: Въпросът възниква тъкмо навреме, тъй като и аз искам да поставя някои проблеми. Господин професорът вече спомена, в определен аспект в катедрата се реализират и някои задачи, свързани с малцинствата. Въпреки че не това е основното й предназначение. Навярно този въпрос би трябвало да бъде решен другояче на държавно равнище, но трябва да признаем, че от десетилетия насам – и тук става въпрос не само за българите, а и за хървати, за сърби – единственото място, където може да се получи висше образование по български език и литература, това са славянските катедри при университетите. Въпреки че не е от компетентността на републиканското самоуправление, но много често сме имали общи акции, така например при въвеждането на Болонския процес се обърнахме към ръководството на университета с общо писмо. Радвам се, че независимо от първоначалния стрес, изискването студентите да учат задължително две специалности доведе до положителни резултати, това даде възможност хора от други специалности да учат и български език. От гледна точка на малцинствените задачи бих искал да изтъкна, че специалността има много важна мисия. Например в Дебрецен българската лекторка обучава децата на български език в рамките на Българското училище за роден език. Там има 7-8 деца и по друг начин тяхното обучение не би могло да бъде решено. Същото би трябвало да се обмисли и в Сегед, да се намери начин да се включи в системата. Това не е проблем на висшето образование, но сме принудени да търсим решения, онези свързващи моменти, които са от жизнено важно значение за Българското републиканско самоуправление. Дали могат да се организират децата в училищна възраст в Сегед и да започне обучението им на български език със съдействието на тамошната българска специалност и с финансовата подкрепа на БРС. Тази форма на обучение е узаконена като допълнително обучение по роден език и резултатите от него се вписват в годишното свидетелство на ученика. Може да се яви и на зрелостен изпит като чужд език. Има много позитивни моменти и в Дебрецен функционира.

В Сегед, благодарение на активността на Славянската катедра, през изминалите години се оформи силна българска общност. Имам предвид Българо-унгарското дружество за приятелство, българското самоуправление, както и ежегодната седмица на българската култура, която е едно от най-представителните български събития в цялата страна. Ето това ни свързва – благодарение на Славянската катедра и на българската специалност, които станаха неделима част от нашия живот. Те са основни стълбове на обучението по роден език. Според възможностите си и ние им помагаме. И ако то е малко, нека обсъдим – какво още би могло да направи БРС, в рамките на собствените си възможности.

Първата обща задача, тъй като вече чувстваме този недостиг, е обучението на учители по български език. Много остро се

кán. Нагьон szeretnénk, ha ez a Szegedi Egyetemen is működne, valamint minden társintézménnyel felvennénk a kapcsolatot, ahol szlavisztika van. Itt országosan lehetne egy hihetetlenül erős szlavisztikai szekciót kialakítani – egy irodalmi és egy nyelvészeti. Nagyon fontos lenne. Debrecenben, tudom, hogy van működő TDK, Szombathellyel, Péccsel és Szegeddel is fel tudjuk venni a kapcsolatot. Ez nagyon jó alap lenne arra, hogy a hallgatóinkat minél jobban bevonjuk a tudományos munkába. Ha meg tudnánk valósítani ezt a TDK-t a jövő félévre, akkor a 2009-es OTDK-ra már tudnánk hallgatókat indítani, mert a leadási határidő 2008. szeptember. Van arra egy jó félévünk, hogy szárnyaink alá vegyünk olyan hallgatókat, akik érdemi munkát tudnának bemutatni a TDK-konferencián.

Hriszto Trendafilov: Még egy apró kérdés. Milyen a viszonya a budapesti bolgár közösségnek az ELTE bolgár szakához, összehasonlítva, mondjuk, a horvát közösség viszonyával a horvát szakhoz vagy a lengyel közösség viszonyával a lengyel szakhoz? Egy kis összehasonlító elemélet.

Muszev Dancso: Jókor merült fel a kérdés, mert én is készültem néhány gondolattal. A tanszékvezető úr említette egy mondat erejéig, hogy itt a szláv tanszék bizonyos más aspektusból is nemzetiségi feladatokat is ellát. Az alaprendeltetésük szerintem nem ez lenne. Másképp kellene vagy lehetne ezt megoldani állami szinten, de be kell vallani, hogy az elmúlt évtizedek során az egyetlen – most a bolgár közösség szempontjából beszélek, de szerintem ez így van a horvátoknál és a szerbeknél is – az egyetlen bolgár nyelv és irodalom felsőoktatást a szláv tanszékek biztosítják. Ebből a megközelítésből itt nagyon nagy felelőssége van a közösségeknek. Lehet, hogy nem teljesen az országos önkormányzatok kompetenciája, de többször is voltak közös kísérletek, például a bolognai folyamat bevezetésekor is közös levelekkel fordultunk az egyetem vezetéséhez. Én annak örülök, hogy függetlenül a nagy ijedségtől, mégis pozitív eredményeket hozott a kötelező két szak felvétele, mert más szakokkal együtt fölvetették a bolgár szakot. A nemzetiségi feladat biztosítása szempontjából meg szeretném említeni, hogy nagyon nagy misziója van a tanszéknek. Példaként: Debrecenben az ottani bolgár lektornő tanítja a Bolgár Nyelvoktató Kisebbségi Iskola keretein belül az általános iskolás gyerekeket. Van hét-nyolc tanuló, ezt nem tudnánk egyébként megoldani. Ugyanezt kellene Szegeden végiggondolni, hogyan is lehetne ebbe a rendszerbe bekapcsolódni. Ez nem konkrétan a felsőoktatás kérdése, de kényszerpályán vagyunk, és próbáljuk ezeket a kapcsolódási pontokat elérni a BOÖ részéről. Tehát: Szegeden tudnánk-e általános és középiskolai gyerekeket találni és az ottani tanszék keretein belül, az önkormányzat finanszírozásában a bolgár tanítást megkezdni? Ez egy közoktatási engedéllyel rendelkező oktatási forma – ez a kiegészítő nyelvoktatás, amely a tanulók eredményeibe beszámít. Akár az érettségibe is mint idegen nyelv. Nagyon sok pozitívum van ebben. Debrecenben működik.

Szegeden a szláv tanszék aktivitásának köszönhetően az elmúlt években erős bolgár közösség alakult ki. Gondolok itt a Bolgár-Magyar Baráti Társaságra, az önkormányzatra, valamint az évente tartott egy hetes rendezvényre, a

Szegedi Bolgár Napokra, amely országos szinten az egyik legrangosabb rendezvény. Itt vannak ezek a kapcsolódási pontok – köszönet a szláv tanszékeknek és bolgár szakoknak, hogy bekapcsolódnak a mi életünkbe. A nemzetiségi oktatásunknak ez az egyik alappillére. Amivel tudunk, mi is segítünk. Kiadványokat, rendezvényeket támogatunk. Ha kevésnek érzik ezt, akkor végiggondoljuk – mondják meg, mit tud a BOÖ tenni a saját keretein belül.

Az első közös feladat lenne – amelynek hiányát most tapasztalom – a tanárképzés hiánya bolgár vonalon. Ezt most azért tapasztalom, mert a bolgár óvoda és a Hriszto Botev Bolgár Iskola nehéz időszakát éli. A kommunikáció a bolgár Oktatási Minisztériummal nekem is nagy problémát jelent. Hónapok, évek telnek el válasz nélkül, miközben gyorsabban kellene reagálni. Azt kellene végiggondolni, hogy magyar önkormányzatok, városok sok bolgár településsel létesítettek testvérvárosi kapcsolatokat az elmúlt években. Ezen a szinten sokkal több eredményt érünk el kulturális téren, mint állami szinten.

Farkas Baráthi Mónika: A részképzést helyettesítendő az Erasmus-program valamennyire működik, de ez kevés. A nyári egyetem fontos lenne, mert nem tud minden hallgató részképzésen részt venni, a nyári egyetemeken lenne a legnagyobb hangsúly, mert szükség van rájuk. Ezekre egy minoros is el tudna menni. Ott akár az is eldőlhet, hogy a bolgárt választja a későbbiekben MA-szinten.

Muszev Dancso: Gondolom itt is az ösztöndíj kérdése és mértéke számít. Arra gondolok, hogy a bolgár önkormányzatok is támogathatnának néhány ösztöndíjas helyet, mint ahogy a középiskolások számára is kiírnak tanulmányi ösztöndíjakat. Ez megoldás lehetne, amíg nem rendeződik a dolog. Visszatérve a tanárképzésre: vannak-e tanárképzést végző hallgatók?

Dudás Mária: Az ELTE-n vannak tanárképzést végző hallgatók. A képzésben vannak nehézségek. Eddig Pandúr Julianna vezette a módszertani órákat, most egy orosz kollégánál vette át a helyét, aki nagyon lelkiismeretesen foglalkozik vele. Talán lehetne a hallgatókat jobban ösztönözni.

Sebestyén Katalin (hallgató): Jelenleg végzem a tanárképzést a bolgár szakon. Egy fontos kérdés is felmerült bennem, miközben hallgattam az elhangzottakat, és mivel itt van a bolgár iskola igazgatónője, szeretném megkérdezni: hogyha lesz bolgár iskola – van-e ránk szükség? Ha pedig nem lesz bolgár iskola, nem lesz ahol taníthatunk – hol fogunk gyakorlatot teljesíteni és hol fogunk elhelyezkedni?

Muszev Dancso: A tanárképzés azért fontos kérdés, mert ha a bolgár iskola a bolgár közösségnek fontos, akkor itt helyi tanárookra lesz szükség. A helyi tanárok képzésének a helyszíne a Szláv Tanszék. De ha nincs iskola, akkor joggal merül fel a tanárképzés szükségessége. Ez egy ördögi kör. A helyzet, hogy a bolgár óvodát januártól a BOÖ működteti, tehát óvónőkre is szükség van. Folyamatosan próbáljuk a bolgár iskolát is átvenni, ami komolyabb feladat, de lehet, hogy egy-két éven belül helyi irányításban lesz, ahogy az óvoda. Akkor pedig nagy szükség lesz helyi tanárookra. Ezt az iskolát egy kétoldalú szerződés irányítja, aminek most úgy tűnik az lesz a sorsa, ami kulturális egyezménynek. Ott már 12 éve nem válaszol senki. Próbáljuk elérni, hogy az iskola helyi irányítás alá kerüljön, akkor pedig helyi tanárookra

érezve tápi липса в момента, тъй като българската детска градина и Българското училище „Христо Ботев“ преживяват един тежък период. Комуникацията с българското образователно министерство е голям проблем и за нас. Минават месеци и години без никакъв отговор, в момент когато навременната реакция е особено важна. Между кметствата на редица унгарски и български градове, селища бяха сключени договори за побратимяване през последните години. На това ниво могат да се постигнат много повече неща в областта на културното сътрудничество, отколкото на държавно равнище.

Моника Фаркаш Барати: Програмата Еразмус, която замества до известна степен държавния обмен на студенти, функционира добре, но не е достатъчна. Важно би било и участието в летните семинари, тъй като не всеки студент може да отиде за по-дълго време. Именно на летните семинари трябва да се постави ударението, тъй като от тях има голяма нужда. На тях би могъл да отиде и студент, който усвоява българския език като втора специалност. Именно там той може да реши да избере българския за магистерската си степен.

Данчо Мусев: Предполагам, че и тук особено е важен въпросът за стипендиите и техният размер. Смятам, че българските самоуправни същества биха могли да подкрепят няколко стипендианти, по същия начин както подпомагаме нашите средношколци. Това би могло да бъде решение, докато не се уредят официално нещата. Но да се върнем на подготовката на педагози – има ли студенти, които да завършват педагогически профил?

Мария Дудаш: В Будапещенския университет има. В процеса на обучението имаме някои трудности. Досега Юлиана Пандур водеше часовете на студентите по методика, сега те се водят от колега русист, която много съвестно се занимава с тях. Навярно би трябвало да има повече стимули за студентите.

Каталин Шебещен (студентка): В момента завършвам педагогическия профил на българската специалност. Докато слушах, у мене възникна един въпрос. И тъй като и директорката на българското училище също е тук, бих искала да попитам – има ли нужда от нас? Защото ако няма да има българско училище и няма къде да преподаваме – няма да има къде да ходим на практика и къде да работим.

Данчо Мусев: Обучението на учители е важно, защото след като българското училище е важно за българската общност, то ще има нужда от местни кадри. Славянската катедра е мястото, където се създават учителските кадри. Ако няма училище, разбира се, с право се поставя въпросът за нуждата от кадри. Това е един омагьосан кръг. От месец януари 2008 г. българската детска градина се ръководи от БРС, така че имаме нужда и от детски учителки. Правим непрекъснати опити да поемем и българското училище, което е много посериозна задача, но не е изключено в рамките на 1-2 години то да премине под ръководството на местната общност, както това стана и с детската градина. И тогава нуждата от местни преподаватели ще бъде голяма. Училището се издържа въз основа на двустранно споразумение, чиято съдба – както изглежда – е подобна на тази на културната спогодба. Тук вече дванайсет години никой не отговаря на нашите писма и въпроси. Нашата цел е училището да премине под ръководството на местната общност и тогава ще имаме нужда от учители, ето защо смятам, че обучението на педагогически кадри е важно. Ние имаме нужда от българското училище, 90

години то е било един от основните стълбове на българската общност. Българската общност го е основала. През 50-те години то е преминало под управление на българското образователно министерство, което не е лошо, но е крайно време това състояние на нещата да се актуализира, защото днес има други възможности, други предизвикателства, други цели. И за да се осъществи всичко това е необходимо едно много тясно сътрудничество.

Мирелла Иванова: Много благодаря за подкрепата по „българска линия“. Моля да приемете като трети стълб и виртуалната подкрепа на Българското посолство. Възможно най-бързо ще информираме за повдигнатите въпроси. Бих желала да поставя друг важен въпрос – съдбата на Българско-унгарския и на Унгарско-българския речник. На политически форуми този въпрос винаги излиза на дневен ред, но досега няма разрешение. По-рано проблемът беше, че парите са малко, но с Унгарско посолство в София стигнахме до извода, че спонсори могат да се намерят за няколко месеца – ОТП, както и други унгарски и български фирми или смесени предприятия биха откликнали.

Ишван Лукач: Стратегиите могат да бъдат различни, както и възможните решения. Най-лесното е някогашното решение – един фанатик, който да направи речника. Това е най-простото, стига да има човек, който да разбира от тези неща, и за това има примери. Днес обаче условията са други, животът функционира другоояче. С въпроса трябва да се занимават хора, които имат подготовка. Междудържавното споразумение може да очертае кому да бъде поставена задачата, след провеждането на конкретни преговори. Бих могъл да си представя, че подобна задача може да се възложи на съответните специалности в унгарските висши учебни заведения, които разполагат с компетентни кадри. Това е една много сериозна задача, сериозно предизвикателство, не може да се разреши за две години, трябва да се създаде един тим, начело на който да застане авторитетен и компетентен учен.

Това показва опитът, зад задачата трябва да застане сериозен учен и сериозна институция и от страна на двете държави. И тогава нещата ще потръгнат. И както вече спомена госпожа съветничката – за войната трябва три неща: пари, пари и пари. Създаването на речник не може без това.

Габриела Хаджикостова: Искам да кажа няколко думи във връзка с речника. Българо-унгарският речник, който има определена степен на готовност, в момента е собственост на БРС. Направена е предпечатната подготовка, липсват шест милиона. В същото време възникна въпросът дали си заслужава да се издаде речника в тази си форма, тъй като отразява езиковото състояние от 70-те години. Струва ми се, че от 1970 насам езикът много се промени и ако издаваме речник, който ще обслужва следващите 50 или 100 години, се налага той да бъде допълнен. Смятам, че ръкописът трябва да бъде преработен и да му се придаде формата и вида на съвременен речник. Става въпрос за среден по големина българо-унгарски речник.

Обсъждаме възможността да бъде издаден във формата на компактдиск, за временно ползване, защото издаването му в книжно тяло на този етап смятам за несериозно.

Моника Барати Фаркаш: Речникът е крайно необходим, студентите няма с какво да работят. Това е едно временно решение, идеята за компактдиска намирам за много добра.

Данчо Мусев: Тогава ще го издадем като компактдиск с минимален разход на средства, без да влиза в обръщение, с цел да

лезе нужда, ezért tartom fontosnak a tanárképzést. A bolgár iskolára szükség van, kilencven évig ez volt az egyik alappillére a bolgár közösségnek. A bolgár közösség alapította ezt az iskolát. Az ötvenes években átkerült ebbe a fenntartási formába, ami nem volt rossz, csak most már aktualizálni kellene, mert már mások a lehetőségek, mások a kihívások, a célok. Ehhez pedig egy nagyon komoly együttműködésre van szükség.

Mirella Ivanova: Köszönöm szépen a támogatást a bolgár vonalon. Kérem, fogadják el a virtuális küzdelemben harmadik oszlopként a nagykövetség jelenlétét! Délután repül a sürgöny, ami a felvázolt problémákkal foglalkozik. A második fontos kérdés, amit szeretnék felvetni, a magyar-bolgár, bolgár-magyar szótár sorsa. Politikai szinteken állandóan felvetjük ezt a kérdést, és nincs válasz. Korábban ez volt a probléma, hogy kevés volt a pénz, a magyar követséggel is beszélünk, hogy ezt néhány hónap alatt össze lehet hozni. Ott van az OTP, a magyar cégek, a vegyes vállalatok, mind támogatnák.

Lukács István: Többféle stratégiát lehetne felállítani, többféle elképzelést lehetne ezzel kapcsolatban felvázolni. A legegyszerűbb az, ami régen volt: van egy fanatikus, aki megcsinálja. Ez volt a legegyszerűbb, aki értett is hozzá ráadásul, hiszen ilyenre is van példa. Most azonban más viszonyok vannak, másképp működik az élet. Ezzel azoknak kell foglalkozniuk, akik értenek hozzá. Államközi szerződés lehetne a kerete annak is, hogy ezt a feladatot valahová rendeljük konkrét tárgyalás után. Én azt is el tudom képzelni, hogy akár magyarországi felsőoktatási intézmények adott szakjaihoz hozzárendelni, ott, ahol erre kompetencia van. Ez egy komoly feladat, ez egy komoly kihívás, ezt nem lehet két év alatt megoldani, emögé egy csapatot kell állítani, valamint egy komoly embert, akinek megfelelő kompetenciája van ebben a kérdésben.

A tapasztalat az, hogy egy komoly embert kell állítani a feladat mögé, komoly intézménnyel egyik és másik oldalról is. Akkor a dolgok menni fognak. És, ahogy a tanácsos asszony is mondta, a háborúhoz három dolog kell: pénz, pénz és pénz. A szótárirás sem megy ma már enélkül.

Hadzsikosztova Gabriella: A szótárral kapcsolatban szeretnék szólni. A bolgár-magyar szótár egy bizonyos formában a BOÖ tulajdonában van jelen pillanatban. Tördelve van, eljutott a nyomdáig. Hiányzik hatmillió. Közben elkezdtünk tavaly azon gondolkodni, hogy érdemes-e ezt a szótárt ebben a formában kiadni, hiszen a hetvenes évekre jellemző állapotot tükrözi. Én azt hiszem, hogy 1970 óta a nyelv nagyon megváltozott, és ha már kiadunk egy szótárt, ami a következő ötven vagy száz évet fogja szolgálni, muszáj ezt kiegészíteni. Úgy gondoltam, ezt át kell dolgozni és egy komoly szótárformába hozni. Ez csak a bolgár-magyar szótár, a középszótár méret. Azon is gondoltunk, hogy CD formátumban megjelentetjük, hogy ideiglenesen lehessen használni. Ezt így szótárként kiadni komolytalan, szerintem.

Farkas Baráthi Mónika: Nagyon kell, mert a hallgatók nem tudnak mivel dolgozni. Athidaló megoldásként ez CD formátum nagyon jó ötlet.

Muszev Dancso: Adjuk ki CD-n a legminimálisabb költségen, nem fogjuk ezt reklámozni, de legalább munkapéldányok legyenek a tanszékeken, az önkormányzatnál, és akkor dolgozunk tovább.

Lukács István: Kedves kollégák! Valamiféle zárszót kellene mondanom, de ezeket a felmerült kérdéseket nem lehet egyszerűen lezárni. Azt mondanám, hogy számos probléma merült fel, számos területet érintettünk, amelyek döntő jelentőséggel bírnak a bolgár szakkal kapcsolatban. Inkább csak azt javasolnám, hogy a feljegyzéseink alapján és a konkrétan megfogalmazott teendők alapján, tegyük azt, amit feladatuk tűztünk ki a magunk számára. Akár sorra is vehetnénk őket. Az egyik az, hogy valamilyen rendezettebb államközi viszonyokat kell majd teremteni, ahhoz, hogy ezek a szakok kedvezőbb feltételek között működjenek. Tanácsos asszony ígéretet tett arra, hogy ebben készségesen segíteni fog. Elnök urat szeretném arra kérni, hogy ez a felkérés két irányból érkezzen. Mi is megírjuk a levelünket, és az önkormányzat is tegye meg. A nagykövetségen keresztül fogjuk kérni a Bolgár Köztársaság illetékes minisztériumát, hogy kezdeményezze ezeknek a viszonyoknak egy magasabb szintű rendezését. Ezt döntőnek és nagyon fontosnak találom. Arra a segítségre, amit az önkormányzattól kapunk, változatlanul számítunk. Mint ahogy összefogtunk azért, hogy a szakok fennmaradjanak. Szeretném a kisebbségi önkormányzatok támogatását kérni ahhoz, hogy ezek a szakok megerősödhesenek minden magyar felsőoktatási intézményben. Nem az az érdekünk, hogy csak Budapesten legyen bolgár szak, hanem az az érdekünk, hogy minél több magyar felsőoktatási intézményben legyen bolgár szak. De kitágíthatnám azt is, hogy minden magyar jelentős felsőoktatási intézményben helye van a szlavisztikának. Szlavisztika nélkül komoly magyar felsőoktatási intézmény nem is létezhet. Magyarország geopolitikai helyzete ezt diktálja. Azt hiszem, ezt sokan tudomásul vették. Végezetül még egy dolog, ami kicsit személyesebb talán és kicsit a bolgár szaknak szól. A bolgár szak, a bolgár nyelv az egész szláv kultúrának egy elemi építőköve. Azt akarom ezzel jelezni, hogy ha csak szakmai szempontból nézem a magyarországi szlavisztikát, ott ahol bolgár is van a szlavisztikán belül, az egy jelentős fegyver. Nálunk a szláv paletta szinte százszázalékosan le van fedve, ilyen szempontból a budapesti szlavisztika ez egyik legsokoldalúbb, legszínesebb szlavisztika. És a bolgár szaknak itt szakmai szempontból is nagyon fontos helye és szerepe van. De hogy a jövője mi, az attól függ, hogy a kollégák, akik ezt művelik, mivé teszik. Én ehhez szeretnék kívánni mindenkinek sok erőt és egészséget. És, hála istennek, vannak fiatal és ambiciózus kollégák, valamint a szakért, annak léteért és jövőjéért aggódó és sokat tevő kollégák is. Köszönöm, hogy eljöttek és részt vettek ezen a beszélgetésen!

A szöveget gondozta: Dudás Mária

се ползва като работен екземпляр в катедрите, самоуправленията, като междувременно продължи работата по него.

Ищван Лукач: Скъпи колеги, в заключение бих искал да кажа, че възникналите въпроси не могат да бъдат лесно решени. Прозвучаха ред проблеми, засегнахме най-различни области, всяка от които има решаващо значение за българската специалност. Аз бих искал да предложа, въз основа на бележките, които си водехме и на конкретно формулираните задачи, нека всеки направи това, което днес очертахме. Нека обобщим. На първо място, би трябвало да се постигне уреждане на междудържавните отношения, за да може колеги и студенти от българската специалност в различните университети да вършат работата си при по-благоприятни условия. Госпожа съветничката ни увери, че има готовност да помогне в това отношение. Бих желал да помоля господин председателя тази молба да бъде подсилена от две страни. Ние ще напишем писмо, нека и самоуправлението да направи същото. Чрез българското посолство ще се обърнем към съответното министерство на Република България, да направи стъпки за уреждането на тези отношения на високо равнище. Смятам, че това е решаващо и изключително важно. Разчитаме неизменно и на помощта, която ни оказва БРС. Нашето единодействие спомогна за запазване на специалностите. Бих желал да поискам подкрепата на малцинствените самоуправлениа и за укрепването на тези специалности във всички унгарски висши заведения. Нашият интерес не е българска специалност да има само в Будапеща, а да има в колкото може повече висши учебни заведения. Бих могъл да кажа също, че за славистиката трябва да има място във всяко унгарско висше учебно заведение. Никое сериозно унгарско висше учебно заведение не може без славистика. Това диктува геополитическото положение на Унгария. Струва ми се, че този факт днес се осъзнава от мнозина.

И накрая бих искал да кажа нещо лично, което се отнася за българската специалност. Българската специалност, българският език са крайъгълен камък на цялата славянска култура. Ако погледнем от професионална гледна точка на унгарската славистика, ясно се вижда, че там, където има българска специалност, тя е сериозно оръжие за славистиката. При нас славянската палитра е покрита почти стопроцентово, в този смисъл будапещенската славистика е една от най-многогранныте и най-пълно представените. В тази палитра българската специалност има много важна роля и място. Ала какво ще е бъдещето ѝ, това зависи от колегите, които работят тук. Бих желал да пожелаем на всички крепко здраве и много сили за осъществяването на тази задача. Слава богу, има млади и способни колеги, както и колеги, които се вълнуват за съдбата и бъдещето на специалността. Благодаря ви, че дойдохте и взехте участие в разговора.

Разговора записа: Мария Дудаш

Пенка Ватова

Георги Рупчев: Поезия на идентификациите*

Penka Vatoва

Georgi Rupcsev: Az identifikációk költészete

Ние сме двойни, тройни, четворни, петорни...
(„Гюлямата земя“)¹

Бе часовникът спрял и отдавна немит циферблата...
(„Балада за неизвестния живот“)

Kettősek, hármасak, négyesek, ötősek vagyunk...
(A nagy föld)

Az óra már megállt, és régóta mosatlan a számlap...
(Ballada az ismeretlen életéről)

Много от поетическите дебюти от края на 70-те и през 80-те години на XX век по-късно бяха наречени „тиха съпротива“ срещу социалната реалност и институционалните механизми, чрез които тоталитарната държава се опитваше да задава посока и на литературата ни. Тяхната „тихост“ обозначава отсъствието на директно изразяване на бунта срещу конкретните социални и духовни ограничения, ала съпротивата срещу тези дадености се съдържа имплицитно в тях като екзистенциален бунт и се основава на едно ново поетическо самопознание и самоосъзнаване на човека и твореца.

Появата на тази поезия е свидетелство, че духовното изгнание и крайното аутсайдерство имат алтернатива. От

A huszadik század hetvenes-nyolcvanas éveinek költői bemutatkozásai közül később sokat neveztek „csendes ellenállás”-nak a szocialista valósággal és azokkal az intézményi mechanizmusokkal szemben, amelyekken keresztül a totalitárius állam megpróbált irányt szabni irodalmunknak is. „Csendességük” a konkrét szociális és szellemi korlátozások elleni lázadás közvetlen kinyilvánításának hiányát jelenti, de az ellenállás ezekkel az adott-ságokkal szemben hallgatólagos egzisztenciális lázadás-ként van bennük jelen, az ember és alkotó új költői önmegismerésén és önértelmezésén alapul.

E költészet megjelenése arról tanúskodik, hogy a szellemi kíváncsorságnak és a végletes kívülállásnak van alternatívája. A *szociális viselkedés* szempontjából ez az eszmétársak kis, barátságokon, az irodalom, zene, a kisközösségek jól őrzött világán kívüli szociális mozgalmak iránti

* По случай 50 г. от рождението му, посмъртно.

Първият епиграф към този текст – цитатът от „Голямата земя“, ясно сочи отместване от разбирането за единичността, уникалността, завършеността на субекта на поетическото. Този субект е рядко изявяван като „аз“ – и в редица случаи неговата единичност е ако не оспорена, то поне разколебана. Повече от където и да е другаде в художествената практика на поетите на 80-те субектът на поетическото е заявен като доминиращо множество. От една страна, тази множественост характеризира единичния човек – т.е. в актуалната реалност никой не е само себе си, не е уникален, всеки може да е (стане) друг, да бъде подменен, размит в модели или в масова безликост. Това са горчиво-иронично указаните обстоятелства „тук и сега“ на личността, разпилени из почти всички стихове на Рупчев, най-отчетливо разчетими в поемите „Смъртта на Тибалт“, „Гмуркачите“, „Приковане на огъня“ и „Пътят нататък“.

В този план може да се каже, че лирическият Аз е лишен от свободата да бъде себе си, че зависимостите в реалността са много, а възможностите – ограничени и точно зададени, че светът е карцер, че ролите са раздадени, всеки е назован, всичко е именувано и са останали само черупките на имената, че всичко е минало и нищо не предстои. Личността е обречена да мисли своя път и своето място в света като вече били, случили се, сега просто повтарящи се, в които няма какво да вложиш, да добавиш, да ги направиш наистина свои. Всички пътища са стари, а миналото е тежко притежание, от което нито можеш, нито е позволено да се освобождаваш („...играем наследените си роли“ – „Церемония“). То е имплантирано в настоящето и не поражда надежда за бъдеще („Родени да предаваме живота и кръвта си...“ – „Церемония“). Това са внушенията, идещи от посоката на актуалния социален ред, който се опитва да се представи като ред общочовешки, общовалиден, митично окончателен и непроменен. Изобразяването им в поезията на Рупчев е реализирано в амплитудата между остроумната подигравка и фината ирония до директното назоваване на безсмислието и абсурда, водещи до израждане на универсални човешки ценности. Като например:

И цял живот седим и ставаме, седим и ставаме, безкрайно седим и ставаме...
(„Церемония“)

Или:

*...на всяко прекомерно знание, превърнато в невежество,
на всяка прекомерна вяра, превърната в неверие,
на всяка прекомерна сила, превърната в безсилие.
(„Смъртта на Тибалт“)*

Заедно с това тези внушения произтичат и от екзистенциалната крайност и обреченост на човека от края на XX век, от

А jelen szöveg első mottója, *A nagy föld*-ből vett idézet világosan mutatja az egyén egyediségének, különlegességének, kiteljesültségének áthelyeződését a költészet szintjére. Ez az egyén ritkán jelenik meg „én”-ként – és egy sor esetben egyedisége vitatott, de legalábbis ingatag. A nyolcvanas évek költőinek művészi gyakorlatában a költőiség szubjektuma domináns többsékként jelenik meg. Ez a többség egyrészt az egyedi embert jellemzi – vagyis az aktuális realitásban senki nem csupán önmaga, nem különleges, mindenki lehet (válhat) mássá, cserélhető, modellekbe vagy arctalan tömegbe mosható. A személyiség keserű iróniával bemutatott „itt és most”-jének ezen körülményei Rupcsév szinte minden versében el vannak hintve, a legvilágosabban a *Tybalт halála*, a *Vízbe ugrók*, a *Tűz leláncolósa* és *Az út tovább* című poemákban mutatkoznak meg.

Ilyen tekintetben elmondható, hogy a lírai Énnak nincs meg az a szabadsága, hogy önmaga legyen, hogy a világ egy zárka, a szerepeket kiosztották, mindenkinek nevének nevezték, mindennek nevet adtak, és csak a nevek csigaházai maradtak meg, minden csak múlt és semmi nem következik. A személyiség arra ítéltett, hogy úgy gondoljon saját útjára és saját helyére a világban, mint ami volt, megtörtént, most egyszerűen csak ismétlődik, nincs semmi befektetni, hozzátenni való, hogy valóban a sajátunkká tegyük. Minden út régi, a múlt pedig súlyos tulajdon, amelytől nem lehet és nem megengedett megszabadulni („...játsszuk örökölt szerepeinket” – *Ceremónia*). Belenőtt a jelenbe és nem szül reményt a jövőre nézve

(„Arra születünk, hogy átadjuk életünket és vérünket” – *Ceremónia*). Ezek a sugallatok az aktuális szociális rend irányából jönnek, amely megpróbál általános emberiként, általános érvényüként, mítoszian befejezettként és megváltoztathatatlanul megjelenni. Ábrázolásuk Rupcsév költészetében az elmés ugratás és a finom irónia közötti amplitudóban valósul meg, egészen az értelmetlenség és abszurd közvetlen megnevezéséig, amely az univerzális emberi értékek elkorcsosulásához vezet. Mint például:

*És egész életünkben ülünk és felállunk, ülünk és felállunk,
vég nélkül / ülünk és felállunk (Ceremónia)*

Vagy:

*...minden balgasággá váló túlzott tudás,
minden hitetlenséggé váló túlzott hit,
minden erőtlenséggé váló túlzott erő.
(Tybalт halála, Szondi György fordítása)*

Ugyanakkor ezek a sugallatok a XX. század végi ember egzisztenciális végletességéből és elrendeltettségéből erednek, abból, hogy képtelen megismerni önmagát, ab-

бъл, hogy a történelem komplexusainak, a tömeglétnek a terhét viseli stb. Így a lírai szubjektum sokszorosúsága még **egy egész nemzedék csoportos megbélyegzettségét és predestinációját** is jelenti, azét a nemzedékét, amelyhez a költő is tartozik, és a mély kérdések, amelyeket költészete boncolgat, nem csupán személyes kérdések, hanem mindazokéi, akik szabadságfosztottan, „nagy múlt”-tal bélyegezve, a jövőtől megfosztva születtek. *Helmut Berger* című versében így mutatja be őket:

*És mint áru a boltban – kimegyünk a divatból
(...)
A sáros cipőtálpak mentén pizmog az életünk.
Az utcákon trappolunk
és zúgolódás nélkül vonszoljuk magunkat.*

Vagy *A lassú eltűnés* érzésében:

*Az is lehet, hogy kísérleti nyulak vagyunk,
programozott élettel és halállal.
(...)
Hogy milyenek vagyunk?
Azt mi sem tudjuk.*

Zárójelben megjegyzem: annak lehetetlensége, hogy ne csak létezz, hanem ismerd is önmagad, a leglényegesebb kérdések közé tartozik, amelyeket *Georgi Rupcsev* költészete felvet. Íme még két példa, immár első személynél:

*...nem tudom megmondani, ki vagyok,
nem tudom, honnan jöttem,
voltaképp nem is fontos...
(Tybalt halála – Szondi György fordítása)*

*Bárki volnék is, mindegy...
(Folyók hívása)*

Visszatérve a költészet szubjektumára, amely az ember egyszemélyi létét beleszővi a sokaságba és „mi”-nek nevezi, meg kell mondanunk, hogy az sem egyértelmű. **A jelen idősíkjára helyezve** együtt gondolkodó közösséget jelölhet, amelyben a költő a lét mély kérdéseit és az önmegismerés járatlan útjait átéli – amint az *Rupcsev* munkásságának nagyobb részében történik.

Ugyanakkor a „mi” ironikusan jelölheti a mai embert, akit utolért a tömeg-„élmény”, amelyet életnek nevezünk. Például:

*Igen, mi átélünk, a tengődésbe száműzöttek,
ami jön, elfogadjuk –
akár jó, akár rossz.
És aljasságaink csekélyek, csekények az erényeink is...
(Átkozódás)*

Vagy:

*Várjunk – jó, ha van mire várni,
ha pedig nincs – várunk, amíg lesz,
mindig csak várunk.
(Az ünnep)*

неговата неспособност да познае себе си, от неговата обремененост от комплексите на историята, на масовото съществуване и т.н. Така множествеността на лирическият субект означава още **груповата белязаност и обреченост на цялото поколение**, към което принадлежи поетът, и дълбоките въпроси, върху които размишлява поезията му, са въпроси не само лични, а на всички онези – родените в несвобода, белязани с „велико минало” и лишени от бъдеще. Ето как са представени те в стихотворението „Хелмут Бергер”:

*И като стока в магазин – излизаме от мода.
[...]
Край калните подметки мотае се живота ни.
По улиците тропаме
и шляем се безропотно.*

Или в „Чувство за бавно изчезване”:

*Може и да сме опитни зайци,
с програмиран живот и смърт.
[...]
А какви сме?
И ние не знаем това.*

В скоби ще посоча, че невъзможността не само да бъдеш, но и да познаеш себе си е сред най-съществените въпроси, които поставя поезията на *Георги Рупчев*. Ето още два примера, вече в аз-форма:

*...не мога да ви кажа кой съм,
не зная откъде съм,
всъщност това няма значение...
(„Смъртта на Тибалт”)*

*Който и да съм бил, все едно...
(„Зовът на реките”)*

Връщайки се към субекта на поетическото, обвързващ едноличното битие на човека в множеството и обозначен като „ние”, трябва да кажем, че той също не е еднозначен. Положен **върху темпоралната плоскост на съвременността**, може да бележи съмишленическата общност, в която поетът преживява дълбоките въпроси на битието и неизбродните пътища на самопознанието – както е в по-голямата част от творчеството на *Рупчев*.

Заедно с това „ние” може да маркира иронично съвременния човек, застигнат от абсурда на масовата „преживелица”, наречена живот. Например:

*Да, ние преживяваме, в живуркането запокитени,
каквото дойде, срещаме –
добро ли, зло ли е.
И подлостите ни са малки, малки са и добрините ни...
(„Поруганието”)*

Или:

*Да чакаме – добре е, като има да се чака нещо,
а няма ли – ще чакаме да има,
все ще чакаме.
(„Празникът”)*

В този план поемата „Смъртта на Тибалт“ показва сложни трансформации на множествения лирически персонаж – от едно субектно „ние“ към друго, при това редувайки го и с единичния Аз, както и дистанцирано променяйки „ние“ в „те“. По този начин текстът се стреми да впише едновременно безумието на целия ХХ век – с опияненото от разруха и смърт човечество, и проблематичното вписване на субекта на поетическото в тази картина на крайния абсурд, до който е достигнало човешкото:

*Днес ние сме обмислили добре смъртта,
рекламата ѝ, авторското право са платени,
решенията са взети,
животът е недостоверен,
тръбим тържествено за всяка нова смърт,
която сме успели да постигнем,
и триумфално съобщаваме
Последните Известия
за Края на Света.*

*Това са нашите възможности
и се опитваме сред тях да поживеем невъзможно,
и се опитваме да спрем
прииждането на смъртта...⁵*

Друг пласт на множествеността е изявен в плана на размесените до аисторичност времена и се явява резултат от преплитането на много Азове, неподвластни на бариерите на времето, извикани от непризнаващото ограничения съзнанието на субекта на поетическото. За пример могат да се посочат преди всичко „Смъртта на Тибалт“, „Пътят нататък“ и „Танхойзер“, където параметрите на персоналистичността сложно съчетават личното преживяно и културологичната проскция.

Ако от образите в стиховете на Георги Рупчев се опитаме да сглобим света на лирическия персонаж, то той би бил съвкупност от следните конотации: земя без хоризонт, празна земя на миражи, ъгълчето на света, карцер със зарезани врати, свят като изтъркана мелодия, кръгово затворен свят – като дансинг; свят, в който се умира по всякакъв начин; свят на постоянни самоубийства, гара на Ужаса, на живот, обърнат в преживелица; свят, в който непонятното и маскарадните са истини; свят на страх, безпътие, безпосочност и смърт; клетка за самотни пленници, за „опитни зайци с програмиран живот и смърт“; владение на луди господари; царство на мълви; свят като вест, която не ще бъде научена; свят на скритото живее – не, на вечното чакане, на задушливи блатни газове и стени; свят на заплахи, преследване, рани, принуди, отвлечане, убийства; фабрика за пластмасови човечета; с небе – насмешка, и слънце – обида; зона, свят на безумни ритуали, безумен живот; кът, тънещ в забрава; свят на вечното отлагане, на подмяната на живота, без път нататък, „една-единствена възможност / в една-единствена реалност“.

Въпреки така изобразения свят обаче множественият лирически персонаж не е безволева жертва на случайно стекли се времена и обстоятелства. Той не е оставен пасивен на плоскостта на социалната ситуация, нито е изобразен по правилата на изкуствелната и лесна идея като завършен „продукт“ на средата, колкото и важна тема да е безвремието на актуалната реалност. През преградите на ограничените възможности прозира идеята за метафизичен избор, за съдбовност, която не

Ilyen vonatkozásban a *Tybalт halála* poéma a többes lírai személyesség bonyolult transzformációit mutatja – egyik „mi”-szubjektumtól a másikig, ráadásul változtatva az egyszemélyi Énnel is, valamint távolságtartóan változtatva a „mi”-t „ők”-re. Ily módon a szöveg egyszerre igyekszik sugallni az egész XX. század esztelenségét – a pusztulástól és haláltól megrészegült emberiséggel, és a költészet szubjektumának problematikus belesimulását a végletes abszurdnak ebbe a képébe, ahová az emberiség jutott:

*Jól megfontoltuk mi ma a halált,
reklámja, a szerzői jog kifizetve,
a döntések meghozva,
az élet hiteltelen,
ünnepélyesen kürtölünk szét minden új halált,
mit sikerült elérnünk,
és diadalmasan közöljük
az Utolsó Híradást
a világ végétől...⁵*

A többes másik rétege jelenik meg a **történelmietlenségig kusza idők szintjén**, a sok Én egymásba bogyódásának eredményeképp, amelyeken az idő korlátainak nincs hatalma, amelyeket a költészet szubjektumának korlátokat nem ismerő tudata hív elő. Példaként említhetjük mindenek előtt a *Tybalт halála*-t, az *Út tovább*-t és a *Tannhäuser*-t, ahol a személyesség paraméterei bonyolultan fonódnak össze a személyes élménnyel és a kulturológiai projekcióval.

Ha megpróbáljünk Georgi Rupesev képeiből és verseiből fölépíteni a lírai perszonázs világát, akkor az a következő konnotációk összessége lenne: láthatár nélküli föld, délibábok üres világa, a világ apró szeglete, beretesztelt ajtajú zárka, egy elkoptatott dallam világa, körbezárt világ – mint táncparkett; világ, amelyben minden módon meg kell halni; állandó öngyilkosságok világa, a Borzalom pályaudvara, a kalandba fordult éltét; világ, amelyben az érthetetlen és a maskara az igazság; félclem, úttalanság, tévclgés és halál világa; magányos foglyok börtöne, „programozott életű és halálú kísérleti nyulak”-é; örült urak birtoka; szóbeszédok királysága; világ, mint ki nem tudódott híradás; a rejtőző élet világa, az örök várakozás, a fojtogató mocsárgázoké, a falaké; fenyegetések, nyomozások, sebek, kényszerítések, emberrablások, gyilkosságok világa; műanyag emberkéek gyára; gúny-holddal és sértés-nappal; esztelen szertartások, esztelen élet övezete, világa; feledésbe merülő zug; az örök halogatás, élet-csere világa, ahonnan nincs tovább, „egyetlen egy lehetőség/egyetlen egy realitásban”.

Az így ábrázolt világ ellenére azonban a sokszoros lírai személyesség nem akarát nélküli áldozata az idők és körülmények véletlen találkozásának. Nem marad passzív a szociális szituáció síkján, nem is a csábító és könnyű eszme szabályai szerint kerül ábrázolásra, mint a közeg tökéletes „produktuma”, bármennyire is fontos téma az aktuális realitás időtlensége. A korlátozott lehetőségek korlátain átdereng a metafizikus választás eszméje, a sorsszerűség, amely nem csupán vak, hanem a szubjektum különleges részvételt is magában foglalja: „Ez az a hely, / az általam kiválasztott néma hely.” Hangsúlyozom

– különleges, mert csak **átsejlik** azon, ahogyan a költő érzékeli a gonoszt a világban, annak mindenhatóságát, amely oda vezet, hogy az ember erőtlen és tehetetlen egyedül megküzdeni vele, ellenállás- és perspektíva-kép-telen – eljutott oda, ahonnan már nincs út tovább. De az eleve benne létező szabadság, szellemi el nem kötelezettség és határtalanság meglevő esély, hogy megnyilvánuljon, megmaradjon – mintha pontosan innen tovább, a ponttól, ahol véget ér az út, tárulna ki az ember előtt a lehetőség, hogy értelmet adjon tartózkodásának a világban, jelentőssé és komollyá tegye azt. Igenis értelmet ad – mert az időt leküzdő emberi tapasztalat értelmezésében, felidézésében és leszűrésében realizálódik Rupcsev lírai személyessége. (Nem szubjektuma a pejorativ előjelű „pusztító düh, mely forró, majd kihűlt”-nek, nem is rabja már „a forradalmak játékai”-nak – a hatvanas évek vége túlhaladott múltjának, amelynek túlhaladása azonban nem vezetett sehová.) A személyiségi önmegismerés irányába tett intellektuális és szellemi aktivitás az ő részvétele saját sorsában. És éppen ott, ahol a kijelölt, egyenes utak véget érnek, ott képes elindulni a beláthatatlan és felfoghatatlan emberi felé, „a lélektani térbe, amelyet be kell barangolnia”⁶, ahogyan maga a költő mutat rá egyik interjújában (Demokracija, 1991. szept. 10.). Ez jelenti **megsokszorozódó személyességének** mély gyökereit is.

* * *

Georgi Rupcsev költészete az identifikációk költészete. Ellentmondva annak a logikának, amellyel az identifikációra gondolunk, itt nem a saját kép és értelem megtalálása, hanem az identitás széthullása és elvesztése van jelen, egyik legvégső fokú problematizálása, amelyet költészetünkben ismerünk. Az ember itt és most-körülményei, a környezet korlátai, a benne lévő függőségek, a szociális időtlenség, amely személyes, örök halogatásba nő át – mindez azt a tudatot kelti, hogy az ember nem az, aki, vagy akinek gondolja magát; hogy olyan múlttal terhelt, amely nem az ő múltja; hogy olyan életet (kell) él(nie), amely nem az ő élete; hogy valaki más és valahol máshol éli az övét, mi több – hogy álmodja az életet és éli az álmot (és egyébként csak az álomban múlik az idő); hogy csak azok élnek, akik soha meg sem születtek; egészében véve, hogy az ember felcserélhetősége – „halva született”, „élő halott”, az elháríthatatlan mechanizmus méreteit öltötte. Az emberi egyediség teljes relativitásáig vitte a dolgot: „kettősek, hármasak, négyesek, ötösök vagyunk...” Ilyen körülmények között a személyiség identitásának keresése túllépi a szokványosság megszentelt helyeit – a lírai perszonázs az éjszaka néma, időtlen és sötét térségeit választja, vagy a „bérelt világ”-ét, az ingoványos zónát. Ezekben fedezi fel az emberi önazonosság megnyilvánulásait, az ember „erejét”, mivel látható határai elvesztik körvonalait, tért adva egy másik, határtalanul mozgékony tudatú, feltétlen Én-mi mélységeinek és rejtett oldalainak, amely szabadon kószál keresztl-kasul az emberiség „múltján”, hogy sokféle „önmagával” találkozzék. A múltat azért tettem idézőjelbe, mert Rupcsev lírai perszonázsának ezek az önmegismerő műveletei a szellemi neomitológiai időtlenség terében zajlanak, amelyben a költő semmissé teszi a múlt történelmi para-

e samo slyapa, a vključva i jedno osobeno učaštie na subekta: „Tova e myastoto, / izbrano to ot men bezmьlвно myasto.” Подчертавам – особено, защото само се **прокрадва** през поетовото чувстване на злото в света, на неговата всесилност, водеща до безсилието и безпомощността на човека да се бори сам с него, до лишениостта му от устои и перспектива – стигнал там, където вече няма път. Ала на изначално заложената в него свобода, духовна необвързаност и безграничност е даден шанс да бъдат проявени, защитени – сякаш точно оттук нататък, от точката, в която свършва пътят, пред човека се открива възможността да осмисли пребиваването си в света като значимо и сериозно. Именно осмисли – защото в осмислянето, в припомнянето и филтрирането на човешкия опит, надмогнал времето, е реализацията на лирическия персонаж на Рупчев. (Той не е субект на пейоративно маркирания „гняв гибелен, горещ, а след това изстинал“, нито са негови вече „игрите на революции“ – едно надмогнато минало от края на 60-те, чието надмогване обаче не е довело доникъде.) Тази интелектуална и духовна активност по посока на личностното самопознаване е неговото участие в собствената му съдба. И точно където свършват начертаните, линейните пътища, той може да поеме в необятното и непонятното на човешкото, в „психологически пространства, които трябва да бъдат избродени”⁶, както сам поетът сочи в едно от интервютата си (в „Демокрация“, 10 септ. 1991). Тук са и дълбоките корени на неговата **множествена персоналистичност**.

* * *

Поезията на Георги Рупчев е поезия на идентификациите. Обратно на логиката, с която мислим идентификацията, тук е налице не намирането на собствен образ и смисъл, а разпадане и загубване на идентичността, нейното проблематизиране в една от най-крайните степени, познати в нашата поезия. Тук-сегашните обстоятелства на човека, ограниченията на средата, зависимостите в нея, социалното безвремие, прерастващо в лично, вечното отлагане – всичко това поражда самосъзнанието, че човек не е това, което е, което мисли, че е; че той е обременен с минало, което не е негово минало; че (трябва да) живее живот, който не е присъщо негов живот; че някой друг и някъде другаде живее неговия, нещо повече – че сънува живота и живее съня (и само в съня впрочем времето тече); че живи са само онези, които никога не са били раждани; изобщо, че подменимостта на човека – „мъртвороден“, „жив и неживял“ с добила размерите на непредотвратим механизъм. Стигнало се е до пълна релативност на човешката уникалност – „Ние сме двойни, тройни, четворни, петорни...” При тези обстоятелства търсенето на личностна идентичност напуска освещените места на обичайното – лирическият персонаж избира безмълвните, безвременни и тъмни пространства на нощта, или на „света под наем“, на тресавището, зоната. В тях открива проявите на човешката автентичност, „силата“ на човека, тъй като видимите му граници губят очертания, за да отстъпят на дълбинните и скрити страни на един друг, безусловен Аз-ние, с безгранично подвижно съзнание, което свободно преброяда „миналото“ на човечеството, за да се срещне с многото „себе си“.

Поставих миналото в кавички, защото тези самопознавателни операции на Рупчевия лирически персонаж протичат в полето на духовно неомитологично безвремие, в което поетът анихилира историческите параметри на миналото, за да извлече от

митологията и културата образи и сюжети, които съдържат проекциите на неговия персонализъм. Така в поезията му се появяват Орфей („Тракийски пасторал“), Танхойзер („Танхойзер“), Тибалт, зает от балета „Ромео и Жулиета“ на Прокофиев („Смъртта на Тибалт“), Юродивия – от „Борис Годунов“ на Пушкин, Прометей („Приковаване на огъня“), Христос („Начало на мемоари“), измисленият рицар Тристан фон Деменциус („Бълнуванията на славния, високоблагороден, многострадален и достопочтен рицар...“), Лудвиг II („Пътят нататък“).

Тези образи – културни препратки, поради своята разпознаваемост в читателското съзнание – не се нуждаят от контекста си, за да потвърдят убеждението на поета за безкрайната повтораемост на човешката участ, за тъмната обреченост на човешкото да остане при своята същност само ако е на страната на победните, за отколеншната (и постоянно повтаряща се) слученост на всичко в битието на човешка. Ето защо Рупчев ги освобождава от присъщо контекстуалните им внушения, префункционализира ги свободно, показвайки така и относителността на човешкото. В тази художествена интерпретация духовната автентичност се оказва постижима във времето, в едно аисторично безвреме, което е митологичното всевремие на извечния човек – ограничен и зависим в средата си, но свободен и безграничен в своята същина. Паралелно с това заетите от културата и митологията проекции на субекта са и онези смътни прозрения (или само догадки) за човешка, докосващи се до метафизически загадки или неразрешими екзистенциални дилеми, чийто отговор може да бъде ословен само чрез образи, които съхраняват неясното, неразгадаемостта, непреодолимостта.

В едно свое стихотворение Владимир Левчев задава въпроса „Кой сънува моя живот?“, който всъщност е „Кой живее живота ми?“, тъй като за това поколение най-често животът е автентичен в измеренията на ониричното. При Георги Рупчев въпросът може да се редактира като „Чий живот живеем ние?“ И отговорът е не в полза на светлото „велико минало“ (което е все пред нас), а на тъмното, на онези тъмни страни на човешката същност, които са белег на неговата истинност, неподменена, неогладена от паметта (историческата, културната). Така идентификациите с посочените персонажи означават свободния и подвижен човек – вечния човек в неговата относителна устойчивост и относителна уникалност, един образ, постигнат посредством своеобразно „спиране на времето“. Този подход на Георги Рупчев към познанието и самопознанието се вписва в модерния контекст на антиисторичността, зададен от големи творци на XX век като Джойс и Елиът (да не забравяме, че той е един от преводачите на Елиът у нас).

Извънвременността на човека и човешкото е подчертана не само от културни идентификации, но и от немалко шрихи в образа на лирическия персонаж „тук и сега“. Така се явява характеристиката на поколението в „Ателие“: „синове без бащи / и бащи на синчета нераждани“, като тези безкоренност и

métereit, hogy olyan alakokat és szüzséket vonjon ki a mitológiából és kultúrából, amelyek perszonalizmusának projekcióit tartalmazták. Így jelenik meg költészetében Orfeusz (*Trák pasztorálé*), Tannhäuser (*Tannhäuser*), Tybalt Prokofjev *Rómeó és Júlia* című balettjéből kölcsönvéve (*Tybalt halála*), a Balga Puskin *Borisz Godunov*-jából, Prométheusz (*A leláncolt Prométheusz*), Krisztus (*Az írárok kezdete*), a kitalált lovag, Tristan von Dementius (*A dicső, nagyméltóságú, sokat szenvedett és tiszteletreméltó lovag...*), II. Lajos (*Út tova*). Ezeknek az alakoknak – kulturális idézetek, minthogy az olvasói tudat felismerheti őket – nincs szükségük kontextusra, hogy alátámasszák a költő meggyőződését az emberi sors végtelen megismétlődhetőségéről, a sötét elrendeltettségéről, hogy az ember csak akkor maradhat önmaga lényeg,

ha a legyőzöttek oldalán áll, a hajdan volt (és állandóan ismétlődő) megtörténhetőségről az emberi létben. Éppen ezért Rupcsev megszabadítja őket a rájuk jellemző kontextuális sugallatoktól, szabadon áthangolja őket, megmutatva így az emberi dolgok viszonylagosságát is. Ebben a művészi interpretációban a szellemi hitelesség az időn kívül bizonyul elérhetőnek, egy történelmen kívüli időtlenségben, amely az örök emberi mitológiai mindenidejűsége – korlátozott és függő a maga közegében, de szabad és határtalan a maga lényegében. Ezzel párhuzamosan a szubjektumnak a kultúrára és mitológiára vonatkozó projekciói azok a ködös felismerések (vagy csak utalások) is az emberrel kapcsolatban, amelyek metafizi-

kus utalásokat vagy megoldhatatlan egzisztenciális dilemmákat érintenek. Az ezekre adott válasz csupán olyan képeken keresztül fogalmazható meg, amelyek megőrzik a ködös, megfeythetlent, leküzdhetlent.

Vladimir Levcev egyik versében felteszi a kérdést: „Ki álmodja az életemet?“, ami valójában „Ki éli az életemet?“, mivel ennek a nemzedéknek az élet leggyakrabban az onirikus távlataiban autentikus. Georgi Rupcsevnél a kérdést úgy szerkeszthetnénk meg, hogy „Kinek az életét éljük mi?“ És a válasz nem a fényes, „nagyszerű múlt“ (amely még mindig előttünk van), hanem a sötétség, az emberi lényegnek azok a sötét oldalai, amelyek pótolhatatlan, a (történelmi, kulturális) emlékezetből kiirthatatlan valóságát fémjelzik. Így az említett perszónázzsal való azonosulások szabad és mozgékony embert jelentenek – az örök embert a maga viszonylagos állhatatosságával és viszonylagos egycsiségével, olyan alakot, amely egy sajátos „időmegállítási“ útján született. Georgi Rupcsevnél ez a hozzáállása a megismeréshez és az önmegismeréshez belesimul a történelemellenesség modern kontextusába, amely a 20. század olyan nagy alkotóinál bukkan fel, mint Joyce, Eliot (ne feledjük, hogy Rupcsev Eliot egyik fordítója nálunk).

Приковаване на огъня

Az ember és az emberi időnkívüliségét nem csak a kulturális identifikációk hangsúlyozzák, hanem egy sor eset-vonás is a lírai perszonázs képén „itt és most”. Ilyen a nemzedék jellemzése a *Műteremben*: „fiúk apák nélkül / és meg nem született fiúcskák apái”, ahol ez a gyökértelesség és családtalanság nemcsak jövőtlenséget jelent, hanem épp annyira annak feltételét is, hogy ennek a nemzedéknek sikerüljön felfedeznie önmaga értelmét és önmaga alapjait. Más helyen – a *Megnyugvásban* – megfogalmazódnak „idegen illúzióink” is. Még kivetebben ilyen tekintetben a *Sztereo muzsika* sorai:

*...a tér különbözőképpen hangzik
és valaki kívüled álló beléd rakja
az örök hallgatás, az örök vonzódás hangjait
és saját hangját, mely előtted észrevétlen maradt.*

Vagy:

„Más vér keringett ereinkben / utoljára és először.” (*Meghőkölés*) Valójában az Én most és annak kulturológiai projekciói két olyan réteg, amelyek kölcsönösen meghatározzák egymást és párbeszédben állnak – mind a költő egész munkásságában, mind az egyes szövegekben. A legékezőbb példák közé tartozik az *Út tova*, ahol Georgi Rupcev költészete sokszoros személyességének minden aspektusa tetten érhető – az egyedi Éntől a „mi” itt és most többes szám első személyén át a történelemben keresett identifikációkig. Így – dinamikusan változtatva a költői szubjektum tartalmát – sikerül Rupcevnak filozofiailag átgondolnia az embert és az emberit, és átértelmezve, eljutnia aktuális és örökkévaló léte értelméhez.

A megismételhetőség – a világgal és az emberi léttel immanens, történelemfölötti és emberi akaraton kívüli voltában – fontos meghatározása Georgi Rupcev lírai perszonázsának: „megint elindulsz és utad ugyanaz” (*Elmész*), „...a régi úton megyek / de nem ugyanazon...” (*Tybalt halála*, Szondi György fordítása) stb. Rajta keresztül és miatta fogható fel a hajdani és mai, ismerős és ismeretlen, befejezett és mulandó ötvözetének. És ezért feszül a „sem-sem” között: „sem élők, sem holtak” (*A levegő távolodása*), „nem tudok templomot építeni. / Lerombolni sem tudom.” (*Istenítés*); ezért szétszórt, eleve csalódott, „fáradt a csodától”. Hiányoznak belőle a kreatív modern Én impulzusai, amely totális szabadságra törekszik, hogy elérje önmagát; maga az Én nem autonóm világ, nem csupán Én, mivel sokszorosúsága által minden idők tapasztalatát fókuszálja önmagában. És éppen ez a mozgékonyasága az emberi civilizáció (nem a természet!) beláthatatlan kulturális térségeiben – ez képezi önkeresését.

Bármilyen csüggesztőek is Georgi Rupcev költészetének felfedezései az emberről és sorsáról – hogy csak a rossz, a fájdalom és a magány a bizonyosság a világban, ezek motiválják a lírai ember szellemi kutakodását, amelyet nem a megtalálás kutatásaként, hanem az elvesztés kutatásaként határozhatnánk meg – vagyis lendületesen tör az Én autentikussága felé, megszabadítva azt egy esetleges, aktuális realitás és a hozzá kapcsolódó önazonosság fog-

bezrodie са колкото безбъдещност, толкова и условие това поколение да успее да открие своя смисъл и своите основания. На друго място – в „Успокояване”, са артикулирани „чуждите наши илюзии”. Още по-отчетливи в тази посока са стиховете от „Стереомузика”:

*... пространството звучи различно
и някой въвн от теб стоварва в тебе гласовете
на вечното мълчание, на вечното привличане
и своя собствен глас, от теб останал неусетен.*

Или: „Друга кръв обикаляше нашите вени / за последен и първи път.” („Стъписване”). Всъщност Азът сега и неговите културологични проекции са два пласта, които взаимно се обуславят и си говорят – както в цялото творчество на поета, така и в отделни текстове. Сред най-красноречивите примери е „Пътят нататък”, където са засвидетелствани всички аспекти на множествената персоналистичност в поезията на Георги Рупчев – от единичния Аз, през първоличната множественост на „ние” тук и сега, до идентификациите, потърсени в историята. Така – динамично променяйки съдържанието на поетическия субект, Рупчев успява философски да премисли човека и човешкото и преопределяйки го, да се домогне до неговия смисъл в актуалното му и вечно битие.

Повторяемостта – като иманентна на света и на човешкото битие, надисторична и стояща извън волята на човека – е важното означение на лирическия персонаж на Георги Рупчев: „Ти тръгваш пак и пътят ти е същият” („Излизаш”), „...аз вървя по стария път, / но не и по същия...” („Смъртта на Тибалт”) и пр. Чрез нея и поради нея той може да бъде разбран като изтъкан от отколеност и днешност, познатост и непознатост, завършеност и нетрайност. И затова е разпънат между „нито” и „нито”: „нито живи, ни мъртви” („Отдалечаване на въздуха”), „Не мога храм да построя. / Не мога и да го съборя.” („Обожаване”); затова е разпилян, предварително разочарован, „уморен от чудото”: Той е лишен от импулсите на креативен модерен Аз, който се стреми към тотална свобода, за да постигне себе си; самият Аз не е автономен свят, не е само Аз, тъй като чрез своята множественост фокусира в себе си опит от всички времена. А именно в тази негова подвижност в необятните културни пространства на човешката цивилизация (не на природата!) се състои самотърсачеството му. Колкото и некуражителни да са откритията в поезията на Георги Рупчев за човека и неговата участ – че сигурни са само злото, болката и самотата в света, те мотивират духовното търсачество на лирическия човек, което би могло да се определи не като търсачество на намирането, а на *загубването* – т.е. устремено да постигне автентичността на Аза посредством освобождаването му от една случайна, обусловена от актуалната реалност и скрепена с нея самоличност. Това обозначава философската нагласа на поета, ориентирана към проникване в трудно доловимите, не докрай разгадаемите, неосветените страни на човешката същина. Затова и най-същностният образ в тази поезия е **образът на нощта** – разгърнат многопланово в „Силните на нощта” и „Смяна на нощната стража”, и особено ярко и недвусмислено в „Пътят нататък”. Нощта е друговремето (в противовес на безвремето) на лирическия Аз, негова майка („О, майко Нощ, /

о, моя родна майко...“). В нея се зачева, ражда (пак не без културологични препратки, към Гео Милев например) и разгръща в пълнота човешката автентичност – а тя е изтъкана едновременно от гняв и веселие, търпение и невъздържаност, памет и забрава, безверие и мечтателност, застрашителност и слабост. Нощта е царството на неспасяемите, за които не е отредено спасение, на победените – те са силните в поезията на Рупчев, за тях „до седмото небе / небето е отворено“, те са праведните грешници, загубили всичко, отредено за човека на земята, загубили дори и смъртта си. Ала това е техният път да достигнат до себе си, а след това отново да загубят ефимерната си цялостност, да се размиват в други образи, да чезнат нетрайни, да се загубят в кръговостта на вечността.

Тази същина на субекта Аз-ние в поезията на Георги Рупчев, разгръната в темпорални трансформации и проблематизирани идентификации, е дълбокото духовно и художествено уплътнено съдържание на онази „неприспособимост“, която в недавнното време на приспособяване Георги Рупчев формулира като свое най-важно разбиране за поетическото изкуство.

сăгăból. Ez határozza meg a költő filozófiai hangoltságát, amely az emberi lényeg nchezen észrevethető, nem teljesen megfejtett, megvilágítatlan oldalai felé irányul. Ezért is van az, hogy a leglényegesebb kép ebben a költészetben az éjszaka képe – amely sokszintűen bontakozik ki *Az éjszaka urai*-ban, az *Éjszakai őrségváltás*-ban, és különösen világosan és egyértelműen az *Út tovább*-ban. Az éjszaka a lírai Én másidejűsége (ellentétben az időtlenséggel), annak anyja („Ó, Éjszaka anyám, / ó, én szülőanyám...”). Benne fogan, belőle születik (megint csak nem kulturológiai utalások nélkül, például Geo Milevre), és teljességében kibontja az emberi autentikusságot – az pedig egyszerre szövődik dühből és vídamságból, türelemből és fékezhetetlenségből, emlékezetből és feledésből, hitetlenségből és álmodozásból, fenyegetettségéből és gyengeségből. Az éjszaka a menthetetlenek birodalma, akiknek nem rendeltetett megváltás, a legyőzöttek – ők az erősek Rucsev költészetében, nekik „a hetedik égig / nyitva van az ég”, ők az igaz bűnösök, akik mindent elvesztettek, ami az embernek a földön rendeltetett, elvesztették még a halálukat is. De ez az ő útjuk, hogy eljussanak önmagukhoz, azután pedig újra elveszítsék kérészerűteljességüket, belmosódjanak más képekbe, illékonyan eltűnjenek, elveszítsék az örökkévalóság gömbölyűségét.

Az Én-mi szubjektumnak ez a lényege Georgi Rucsev költészetében, temporális transzformációkban és problematizált identifikációkban kifejtve, mélyen szellemi és művészi kitöltött tartalma annak a „devianciának”, amelyet az alkalmazkodás közelmúltjában Georgi Rucsev úgy fogalmazott meg, mint a poézis művészetének számára legfontosabb felfogását.

Csikhelyi Lenke fordítása

Бележи:

- 1 Тук и нататък цит. по: Рупчев, Г. Отдалечаване на въздуха. София: Труд, 2002.
- 2 Преводи на Георги Рупчев, Владимир Левчев, Георги Борисов, Георги Белев, Ани Илков и др. от това поколение на американски и руски поети, чиито имена означават бунта срещу социалните и културни конвенции, се появяват спорадично в литературния печат. Така до българския читател достигат текстове на Т. С. Елиът, Р. П. Уорън, Дж. Ленън, Л. Фърлингети, А. Гинсбург, Н. Гумилов, Й. Бродски, М. Цветаева и др.
- 3 В едно свое интервю Георги Рупчев казва: „Според мен поезията е проява на инстинкта за приспособимост“ (В. „Факс“, 16 юни 1992) Цит. по: Рупчев, Г. Цит. съч., с. 148. Това разбиране е изключително важно, същностно за поета, той го повтаря и при други случаи, документирано е и в други негови интервюта.
- 4 Несъмнено тук се има предвид приспособимост към конвенциите на актуалната действителност – социални, нравствени, културни и пр.
- 5 Впрочем въплъщението за метаморфозите на човешкото се съдържа в творби и на други поети от това поколение – Едвин Сугарев например има поема със заглавие „XX век“.
- 6 Цит. по: Рупчев, Г. Цит. съч., с. 147.

Ит és a továbbiakban idézetek Rucsev, G. A levegő távolodása. Szófia: Trud, 2002.

Georgi Rucsev, Vladimir Levchev, Georgi Borisov, Georgi Belev, Ani Ilkov és mások fordításai az amerikai és orosz költők ama nemzedékéből, amelynek nevei a szociális és kulturális konvenciók elleni lázadást jelentik, szórvaosan bukkannak fel az irodalmi sajtóban. Így jutnak el a bolgár olvasóhoz T. S. Elliot, R. P. Warren, J. Lennon, L. Ferlingetty, A. Ginsburg, N. Gumiljov, J. Brodskij, M. Cvetajeva és mások szövegei.

Georgi Rucsev mondja egyik interjújában: „Szerintem a költészet az idomíthatatlanság ösztönének megnyilvánulása.” („Fax” újság, 1992. június 16.) Idézet: Rucsev, G. i.m. 148. o. Ez a felfogás rendkívül fontos, lényeges a költő számára, más alkalmakkor is megismétli, más interjúiban is dokumentálásra kerül.

5 Egyébként az emberi metamorfózisok a nemzedék más költőinek műveiben is megjelennek – Edvin Szugarevnek van például egy „Huszadik század” című poémája.

6 Id.: Rucsev, G. op. cit. p. 147.

Смъртта на Тибалт

Георги Рупчев: Смъртта на Тибалт

Georgi Rupcsev: Tybalt halála

Ha egy zenei mű szolgálhat epigráfként egy poémához, akkor jelen esetben ez Tybalt halála Prokofjev Rómeó és Júlia című balettjében. Tizenöt éves lehettem – akkor az ember jobban csak érzi, később már felfogja és megérti, vagy legalábbis úgy gondolja, érti –, amikor az erősödő s magányos timpanonütések ígézetében Tybalt haláltusájának pikolósikolya belémhasított, még igazán magamhoz se térve, félig kábult, félig dermedt állapotban magával ragadott a szinte parodikusán dübörgő gyászinduló. Az az egész zenei és szinpadai masinéria. Egy évvel ezután vagy kettővel elkezdett formálódni ez a szöveg, kavargón és szeszélyesen; belekerültek új részletek, mások meg ki – végigjárta útját az ifjonti bizonyosságtól az érettebb és bevallottabb nemtudásig, mely mégis rejtett magában valaminő mókás egyetértést, bátorságot és derűt. El sem hagyva szófiai szobám, valami furcsa helyen találtam magam, ahol Verona nem Verona, Anglia nem Anglia, Szófia pedig nem csupán Szófia, egy olyan helyen, ahol összemosódnak és egybefolynak az idők. A poémában sok rejtett idézet is van (a Shakespeare-től vettek fordítója Valeri Petrov): Tybalt nyugtalanító jelenlétét továbbra is időszerűnek érzem.

Ako едно музикално произведение може да послужи за епиграф към поема, то в случая това е „Смъртта на Тибалт“ от балета на Прокофиев „Ромео и Жулиета“.

Трябва да съм бил петнайсетинагодишен – тогава човек преди всичко усеща, а по-късно узнава и разбира, или поне си мисли така, – когато бях пронизан от писъка на пиколото, приковаван от усиливащите се и самотни тимпанени удари – предсмъртния гърч на Тибалт – и още несъвзел се, полухипнотизиран, полуцепенен, бях понесен от почти пародийно гръмкия траурен марш.

Цялата тази музикална и театрална машинария...

Година или две след това започна да се пише този текст, хаотичен и неустойчив, поемащ нови детайли, отхвърлящ други, изминал пътя от юношеската категоричност до по-зрялото и откровено незнание, съдържащо все пак нещо като насмешливо съгласие, смелост и ведрост. Така, без да излизам от софийската си стая, се озовах на някакво странно място, където Верона не е Верона, Англия не е Англия, а София не е само София, място, където времената се развиват и сливат.

В поемата са вмъкнати много скрити цитати (тези от Шекспир са в превод на Валери Петров). Продължавам да считам обезпокояващото присъствие на Тибалт за съвременно.

Тия петнайсет тимпанени удара
ми приличат на петнайсетте години,
в които не съм те познавал.
Между предпоследния и последния удар
ни представиха, разговаряхме за Прокофиев,
който се подписвал само
със съгласните букви на името си,
да, това е напълно в неговия стил,
а между удара и траурния марш
танцувахме много твърд рок и ти сънува
някакво късо пътуване, което не завърши добре.
Моят баща е бил военен,
после станал строителен инженер, той имаше
голям артилерийски бинокъл, аз
обичах да гледам през него.
Сега мога да броя прозорците, които светят:
един, два, три, четири, пет, шест, седем,
мога да броя прозорците, които угасват:
един, два, три, четири, пет, шест, седем,
колкото да не изкрещя, че съм самотен –
самотата е твърде естествена,
за да бъде понасяна лесно.

Чух, че Тибалт бил умрял.

О, той бсше съвсем млад,
но хората са толкова непостоянни.
Умират ден за ден,
умират по площадите,
умират в тихите си стаи тихо,
умират пред бараки на гета или концлагери,
умират в асансьарите, пребити с автомобилни вериги,
умират за всеобща полза,
умират безполезно, казват, че красиво,
умират с мозъци, размазани върху асфалта,
умират изнасилени в телефонни кабини
сред вцпенението на разпилени минзухари,
орлови нокти, нокти на орли, които те замайват,
сред прилепите на нощта – тампони хлороформ,
памуци кръв, хирургически компреси, съсиреци и слюз –
черупките от ореха на Пепеляшка.

Къде расте това дърво и кой
събира и раздава плодовете твърди,
кой ги пази, чии
води са тези, стар кормчийо,
чии са тези багри хипнотични?

Смърт.
Човешко е да се умира.

Да, хората са толкова непостоянни –
отровени умират от отровите, които произвеждат,
премачкани умират от машините, които произвеждат,
простреляни умират от оръжията, които произвеждат,
опиянени от мощта си,
от своето опиянение опиянени,
опиянени от мощта за смърт.

Чух, че Тибалт бил умрял.
Говорят, че не се е мъчил много,

Ez a tizenöt üstdobütés
a tizenöt évre emlékeztet,
amikor még nem ismertelek.
Az utolsóelőtti s az utolsó ütés között
mutattak be minket egymásnak, Prokofjevről
beszélgettünk, aki csak a mássalhangzókkal
írta alá nevét, igen,
ez teljesen rávall,
az ütés és a gyászinduló között pedig
kemény rockra táncoltunk, s te valami
rövid utazásról álmodtál, mely balul ütött ki.
Apám katonatiszt volt, aztán
építészmérnök lett, volt egy nagy
tűzérségi távcsöve, nagyon
szerettem belenézni.
Most számolhatom a világító ablakokat:
egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét,
számolhatom a kihunyo ablakokat:
egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét,
hogy föl ne üvöltsek: mennyire magam vagyok –
a magányosság igazán természetes,
hogy könnyedén viseljük.

Hallottam, hogy Tybalt meghalt.

Ó, egészen fiatal volt,
csak az emberek oly állhatatlanok.
Meghalnak napra nap,
meghalnak a tereken,
meghalnak csendes szobáikban csöndben,
meghalnak a gettó vagy a láger barakkja előtt,
meghalnak hajtólánccal agyonverve a liftben,
meghalnak az egyetemes jóért,
meghalnak haszontalan, azt mondják, szépen,
meghalnak aszfalton szétfröccsent velővel,
meghalnak telefonfülkében megerőszakolva
széthajított kikericsok dermedtségében,
varjúköröm, karma varjaknak, amelyek bódítanak,
az éjszaka denevérci között – kloroformtamponok,
vattavér, szorítókötés, alvadék és nyálka –
hamupipőke dióhéjai.

Hol nő ez a fa, és ki
gyűjti és osztja széjjel a kemény gyümölcsöket,
ki őrzi, és kié
ez a víz mind, vén kormányos,
kié ez a hipnotikus sok szín?

Halál.
Meghalni emberi.

Igen, az emberek oly állhatatlanok –
meghalnak méregtől mérgezetten, mit ők termeltek,
meghalnak gépektől szétlapítva, mit ők gyártottak,
meghalnak fegyvertől semmisülten, mit ők gyártottak,
meghalunk hatalmuk mámorában,
megittasultságuk mámorában,
mámorában halál-hatalmuknak.

Hallottam, hogy Tybalt meghalt.
Azt mondják, nem sokat szenvedett,

ott ölték meg helyben, ahogy maga –
a selyemgombok halála –
ölt volt nemegyszer.
Főhajtás sötét emléke előtt,
fényes kardja előtt, a Sátán, a Montague-k
és a béke iránti gyönyörű gyűlölet előtt.
Miért érdekes halála?

Tybalt nem volt bűnös.

A fantázia engesztelő áldozata lett,
ő, az újabb hazugság ellen föllázadó,
a kölyök,
ki komolyan vette a rémségek szellemvasutát,
és a borzalom állomására ért.

Íme a nyűtt éjszaka, rózsaszín nyelvét kiölti –
kutyaásítás a reggel.
Furgonok töltik föl a boltokat és űzik
a megkésett látomásokat, melyeket
a pillák hágsójára tapadt
cipellőben vesztek el.

Nem hiszem, hogy ez a mi való világunk:
félálom.

Beszélik, beszélnek városszerte,
suttogja egész Verona –
jött egy halott, megölte a megöltet, átalszúrva
eltűnt, a herceg közbelépett, rokona volt,
hallottam, hallottam, Tybalt meghalt, hogy megőrizze
becsületét,
máig beszélük.

Őrizkedjél az utánzattól, uram.
Az árak emelkednek és csökkennek,
egyre többször megessék, hogy a szakértőket becsapják,
olvastam az újságban, hogy az egyik öngyilkos lett,
mert hamis Van Goghal ültették föl,
mit lehet tenni?

Hallottam, hogy Tybalt meghalt.
Kifordítom zsebeim –
nem tudom megmondani, ki vagyok,
nem tudom, honnan jöttem,
voltaképp nem is fontos,
ott élek, gyűlöltem otthonomban,
otthonát megutáló otthontalan
megyek, ahová maguk is, csak hogy
én autóstoppal utazom.
Áá, a hátizsák, a hosszú haj, a nyaklánc s
a tűnyomok
a forradalom-játék emléke csupán.
Eddig, köszönöm.
Előttem dicső múlt áll.

Megtanultam függeni.

Melyek a félelem útjai, az áhítat ösvényei?
Milyen erőfeszítés, milyen érintés, miféle
megnyerés, mi vezet bennünket mint mézesmadzagon

убит на място, както той –
смъртта на копринените копчета –
убивал беше неведнъж.
Поклон пред тъмната му памет,
пред светлата му шпага, пред прескрасната омраза
към Сатаната, към Монтеките и към мира.
Защо смъртта му прави впечатление?

Тибалт не бе виновен.

Той стана изкупителната жертва на фантазията,
опълчилият се срещу поредната лъжа,
хлапак,
взел насериозно влакчето на ужасите
и стигнал гарата на Ужаса.

Ето, нощта, изтъняла, изплезва езика си розов –
куча прозявка е утрото.
Камионетките зареждат магазините и погват
закъснелите видения, които са загубили
по мъничка пантофка,
залепнала о въжената стълба на клепащите.

Не вярвам, че това е нашият реален свят:
просъница.

Говори се, говори се в града,
шушука цялата Верона –
дошъл убит, убил убиятия, пронизан той
офейкал, князът се намесил, бил му сродник,
чух, чух, Тибалт умрял, за да спаси честта си,
говори се до днес.

Пазете се от имитация, господине.
Цените се вдигат и спадат,
все по-често се случва експертите да бъдат мамени,
четох във вестника, че един от тях се самоубил,
защото го преметнали с фалшив Ван Гог,
какво да се прави?

Чух, че Тибалт бил умрял.

Изтърсвам си джобовете –
не мога да ви кажа кой съм,
не знаей откъде съм,
всъщност това няма значение,
живея там, в омразния си дом,
омръзнал на дома бездомен,
отивам, където и вие, само че
аз пътувам на автостоп.
А-а, раницата, дългата коса, герданчетата и следите от
инжекции
са спомен от игри на революции.
Дотук, мерси.
Пред мен стои велико минало.

Научих да завися.

Какви са пътущата на страха,
пътеките на нашето свещенодействие?
Какво усилие, какво докосване, какво

проникване, какво ни води като насмолен канап
през лабиринтите на блудкавата вяра, че живеем,
когато преобърнахме живота в преживелица,
а преживелицата в полусън от кръв и плът,
от все по-малко кръв, от раздробена плът
и експлозивни –
достатъчно да го провъзгласим за тайнство.

Тъй често непонятното и маскарадите са истини,
обзети от безумия и освидетелствани,
за да не бъдат произнесени.

Тибалт бил мъртъв.
Бял, бял като платно лежал,
в саван от кървища ръждив сега лежал и гниел.

Не процедил и дума, всичко
със себе си отнесъл. Било доложено, че
често преди бой Тибалт е сторвал кръст със левия си крак
над камъка, където се сражавал. Умрял непитан
и тежкия му златен медальон,
едните казват – с яспис, други – със сардоникс,
а трети пък твърдят, че имало и косми
на чер жребец, четвърти – че целият бил чер, тригъгълен,
ала не му помогнал. Тибалт
умрял непитан, с рана като плоча на
гърдите, намушкан в гърчове
от гняв се тръшнал, с пяна на устата, но
последно слово не проронил. Огнен
бил и като огън той изтлявал. Мълчание
след себе си оставил, не забрава.
Гняв гибелен, горещ, а след това изстинал.

Какво ли не говорят за Тибалт – че като малък
бесил слепи котки, ял живи жаби и в следи
от чужди стъпки забивал гвоздеи,
а дойките разнасят, че подслушвал
и с часове пред огледалото се зверил.
Перачките го мяркали как призори
през цветовете на дъгата се промъквал,
към водопадите и скачал да се къпе
от най-високото във най-
дълбокото самичък.
И изчезвал.

Порасъл, щом росенът разцъфнел, бродел нощем,
като девица преоблечен, със свинска зурла,
с немигащи очи разравял гробове,
ограбвал просяци, бичувал ги до кръв,
а после щедро ги дарявал и се просвал ничком,
прерязвал диаманти с кръв от яре,
пил желязо, зайча сянка със стрита вълча лапа,
змийски люспи, черва от млада пуйка,
а сетне гълтал от билето за сила
и насилвал. А старата вражда
на двата рода продължава. Градът,
обзет от страх, до късно се мъчи да заспи,
но не заспива.
Верона ли е туй?

Страхът-свещенодействие, полегнал между теб и мен

аз áporodott hit labirintusaiban, hogy élünk,
midőn az életet benyomássá változtattuk,
a benyomást pedig robbanó hús-vér
félálommá, a hús darabolva, a vér mind kevesebb,
és elegendő, ha szentséggé kiáltjuk ki.

Az érthetetlen és a maskarádé oly gyakran igazság,
mit őrület hat át és tanúsítható,
hogy kimondhassák.

Tybalt meghalt.
Fehéren mint a patyolat vászon hevert
rozsdás vérlepelben, bomlik kiterítve.

Szót se szűrt, magával
vitt mindent. Jelentették, hogy
tusa előtt Tybalt bal lábával
keresztet
rajzolt a kőre, ahol harcolt. Kérdezetlen
halt meg, súlyos arany medaillonja,
egyesek szerint jáspissal, mások szerint szardonixszal
ékes,
harmadik holló pej szőréről is
említ, merő fekete volt, háromszög, állítja
negyedik, de az se segített. Meghalt
Tybalt kérdezetlen, kockanagy seb ütve
mellén, dühtől hörögve, tajték a száján
hanyatlott el, utolsó szó nélkül azonban. Tüzes
volt, s mint tűz hamvadt el. Hallgatást
hagyott maga mögött, nem feledést.
Végzetes düh, lángoló, aztán kihűlt.

Mit nem hadrikálnak össze Tybaltról – hogy
vak macskákat akasztott volna föl – kölyökként eleven békát
evett, és idegenek lábanyomába szöget vert,
a dajkák pedig azt mesélik, hogy hallgatózott,
s órákon át bámuldozott a tükör előtt.

A mosóasszonyok hajnalonta látták,
hogyan megy át a szivárvány színein,
fölkapaszkodott a vízesésekhez, hogy a legmagasabbról
a legmélyebbiben fürdőzzék egyedül.
És eltűnt.

Nőtt, amikor a tündérbokor kivirágzott, bolyongott éjjel,
szűzlánynak öltözötten, a sírokat túrta
disznóorral, szeme rebbenetlen,
koldusokat fosztott ki, véresre ostorozta őket,
majd busásan megajándékozta mind, s vetette térden
magát földre, gidavérrel metszett gyémántot,
vasat ivott, zúzott farkaslábbal körömvirágot,
kígyópikkelyt, zsenge pulyka belét,
majd, hogy ereje teljen, felhörpintette a gyógyelegyet,
és elaludt. A két család ősi gyűlölete
nem lankadt. A félelem ülte város
sokáig vergődött, hogy elaludna,
de nem aludt el.
Talán Verona az?

A közénk heverő félelem-áhitat
mint jól idomított őrzökutya

megvéd bennünket összes igazságától
a valódi világnak,
az elorzott világnak,
a megbélyegzettének, mit
balgaságunk lupalencsésjével nézünk,
vékony ajkát szorítja a hármastükör előtt.
Te pedig állsz ott
álmodatlan.

Эн,
én azonban mit tegyek?

Öltéssorral erővel varrjam köldökzsinórom föl,
mezőlankán kószálgassak,
népdalokból mestereljek herbáriumot,
holt városokat kutassak,
kalapom emeljem minden túlélőnek,
kivülről megtanuljam Shakespeare-t,
jól időzítetten őt idézzem,
hogy a családi album fényképeivel egyesítsem,
közöttük pedig szemüvegem szarvasbőrrel törölgessem?

Minden isten és istenség után megmaradva
Isten a legmagányosabb alkalmasint.
Magányos s ezért – halhatatlan.
Nem hiszek. Nem, Istenem, én nem hiszek.

Tybalt hitt, templomjáró jámbor, gyónt és
bőjtölt. A leghíresebb kardforgató volt, számkivetett
a mestere, ki megkedvelte,
s titokban az összes francia fortélyra,
csinre, cselre és pózra megtanította,
ami csak az ifjúnak kedvére volt, hatalmas
répáját maga meg nem fogta, magját
más torkába bocsátotta, lába szétvetve,
aranyvállá mozdulatlan – szakasztott frissen
fényesített bronzszobor.

Úgy megöszeszötte őt az, kérkedte egy szövőasszony,
hogy órákig a földre nem lépett, azután
is éppensak.

Mindenféle fertelembe fetrengett
Tybalt, rebesgetik,
s hangosan hencegte és káromolt,
egy kecskepásztor pedig esküvel fogadta, hogy
lovászokkal vetett kockát meztelen,
a legszebb nőtény kecskéje volt
a tét, suttogják.
Éjnek évadján fátylas hölgyeket vezetett hozzá
a kerítő, a legmódosabb családokból,
híres házak hajadonjait,
szegény fertályok leányait,
fiúk is jöttek örömmel – csenevésznek,
de érettek már Tybalt botjára, mit
vaddisznóhere faggyújával kent be,
hogy kettényissa őket, mint a kajszibarackot,
hogy illatos vesszőjüket hajlítván
suhángfaként rázza, rezgesse mind,
amíg zamatos narancsai dúsan
fehér fenekükhöz nem kottyannak.

като добре обучен пес-пазач,
ще ни спаси от всички истини на истинския свят,
окрадения свят,
дамгосания свят, подложен,
под лупата на нашето невежество,
присвило тънките си устни пред тройно огледало.
И ти заставаши там,
недосънувана.

А аз,
какво да правя аз?

насила да зашивам пъпната си връв с бод зад игла,
да бродя по наклонени поляни,
да майсторя хербарии от народни песни,
да дирия мъртви градове,
на всеки оцелял да свалям шапка,
да заучавам Шекспир наизуст,
да го цитирам при добре намерен повод,
да се сплотявам със снимките в семейния албум
и между тях да си почитвам очилата с кожено парцалче?

Навярно Бог е най-самотен,
след всички богове и божества останал сам.
Самотен е и затова – безсмъртен.
Не вярвам, Боже, не, не вярвам.

Тибалт бил вероюущ, редовен в църква, в изповед
и пости. Бил най-прочутият фехтовчик, обучен при
изгнаника-французин, който го обикнал
и тайно посветил го във всички френски номера,
игри и хватки, пози,
които малкият харесал, не пипал сам
огромния си морков, изливал семето си в чуждо гърло,
прав, разкрачен, но златисто рамо не помръдвал,
наподобяващ медна статуя, излъскана току-що.
Една плетачка се похвали, че тъй я бил преплел,
та часове не стъпвала на пода, а после
стъпвала едва.

Подмятат, че Тибалт се мятал във всевъзможни гнусотии
и ги изричал гласно, и проклинал,
едно козарче се закле, че
на зарове играел гол с коняри,
подшушват, че облогът бил
най-хубавата му козичка.
По късни доби сводникът му водел
забулени госпожи от домове най-знатни,
девойчета от родове прочути,
момичета от бедните квартали,
охотно идвали момчета – недорасли,
но узрели за Тибалтовия прът,
намазан с лой от слабините на глиган,
да ги разполови като кайсии,
да ги раздруса като кайсиеви дръвчета, превивал ароматните
им вейки,
додето портокалите му сочни думкали
о бледите им задници.

Такива са сплетните по пазара.

Говорят, че Тибалт бил най-самотен, бил властен,
горделив, презирал даже патера, припомнят
отколешните техни прения.
Говорят също – бил умерен, мъдър, силен и мъжествен.
Съмнявам се във Сатаната.

И пак: какво?

Да наблюдавам светлото ти тяло
сред тази светла спалня, приглушена
от виолетовата мида на завесите,
пружината маркира всяко твоє помръдване,
да се нахвърля грубо,
за поизхапеш раменете ми,
да бродим, уловени за ръка, готови да упътим
онези, които не знаят къде да отидат,
онези, които не знаят къде да отидат,
онези, които не знаят къде,
онези, които не знаят,
онези, които не знаят,
онези, които,
онези, които,
онези...

Онези, които изобщо не са.

Чух, че Тибалт бил умрял.
Навярно Бог е най-самотен.
Съмнявам се във Сатаната.

Какво „какво“?

Да бъда придружен, по-скоро придружител,
да седна на снега, да потрепера
и извинително да кимам със глава,
да ме изпратиш за зелен хайвер,
да ти разкажа де съм го намерил,
да пхна във врата ти сняг, да се разсмея,
да те притисна със безброй ръце,
да скоча в басейна след теб, да те догоня,
да викам дълго в теб,
да ти цитирам сър Томас Елиът,
да клекнем на моравата,
да свием венче от маргаритки,
да преобръщам своето мълчание
отпред назад, отзад напред,
да пия с него чай,
да го разхождам с велурена каишка
покрай следобедните лилии.

Така съдбата отминава край вратата.
(Отворете ми вратата, на която чукам с плач.)
Това са нашите възможности,
повтарящи една-единствена възможност
в една-единствена реалност,
тимпаните удариха, сега
жените плачат, пеят и скубят косите си,
които пращат като заглъхваща машина за буря.
Те всички са живи, защото никога не са били раждани,
ридаещи жени, които искат справедливост.

Így a piac pletykái.

Azt beszélük, a legárvább volt, dölőfős,
büszke, lenézte még a padrét is, emlegetik
a hajdani perpatvarokat.
Azt is mesélik – mértéktartó volt, bölcs, erős és férfias.
Kételkedem a Sátánban.

És újra: mi is?

Nézegetsem fényes tested
ebben az ibolyaszín kagylófüggöny
tompította fényes hálószozában,
minden mozdulásod jelzi a rugó,
gorombán vessem rád magam,
vállaimat harapdáljad,
kézen fogva andalogjunk utat mutatni készen
mindazoknak,
akik nem tudják, merre menjenek,
akik nem tudják, merre menjenek,
akik nem tudják,
akik nem tudják,
akik nem,
akik nem,
akik...

Akik egyáltalán nincsenek.

Hallottam, hogy Tybalt meghalt.
Isten alkalmasint magányos.
Kételkedem a Sátánban.

Micsoda „mi is“?

Hogy kísérjenek, pontosabban, hogy kísérjek,
hogy leüljek a hóba, hogy remegjek,
és bocsánatkérőn biccentsek fejemmel,
hogy elküldjél zabot hegyezni,
hogy elmeséljem, hol találtam rá,
hogy nyakadba havat dugjak, hogy kacagjak,
hogy számtalan kézzel szorongassalak,
hogy utánad ugorjak a medencébe, hogy üldözőbe
vegyelek,
hogy hosszan kiáltsak benned,
hogy sir Thomas Elliotot idézzem neked,
hogy lekuporodjunk a réten,
hogy hallgatásom forgassam
előlről hátulra, hátulról előre,
hogy teát igyak vele,
hogy velúrpórázon sétáltassam
a délutáni liliomok mellett.

Így halad el a sors az ajtó előtt.
(Nyissátok meg ajtótok, sírással kopogok rajta.)
Ezek a lehetőségeink,
melyek egyetlenegy lehetőséget ismételnék sorra,
egyetlenegy valóságot,
elzengtek az üstdobütések, most
az asszonyok sírnak, dalolnak és hajukat tépik,
mely csikorog, akár a csituló vihargép.
Mindannyian élnek, mert sohasem születtek meg,
zokogó asszonyok, kik igazságot szeretnének.

Nem siratták így el Mercutiót,
 és nem volt miért elsiratniok.
 Nem volt ő oltalmazó, nem is lett volna az,
 jóllehet nemesnek született,
 Mercutio – gyilkosságok pártfogója,
 noha maga is megölt, öldöklő leöldökölt volt.
 Régimódi ifjú ember,
 talán a majdani Tybalt.
 Az éjszaka táncos hírhozója,
 nyílt és könnyű, bábész babonás,
 vétkeket álmodó, miket nem követ el majd,
 vétkeket vétő, miket soha nem álmodott,
 izzón virágzó, nemvárt loboncos próféta,
 nem itt és nem most,
 egy a sokakból, ki az életben nem hisz,
 ki nem tudja, hogy halált hordoz.

De ez vétlenebbé teszi őket?

Jól megfontoltuk mi ma a halált,
 reklámja, a szerzői jog kifizetve,
 a döntések meghozva,
 az élet hiteltelen,
 ünnepélyesen kürtölünk szét minden új halált,
 mit sikerült elérnünk,
 és diadalmasan közöljük
 az Utolsó Híradást
 a világ végétől.

Ezek a lehetőségeink,
 s közöttük megpróbálunk kicsit lehetetlenül élni,
 s megpróbáljuk megállítani
 a halál szétáradását
 a síró asszonyok fényes háromszögében,
 az összegyűlteknél, az összegyűjtöttekénél,
 kik összegyűjtik a bosszúszilánkokat
 minden balgasággá váló túlzott tudás,
 minden hitetlenséggé váló túlzott hit,
 minden erőtlenséggé váló túlzott erő
 félelmeivel szemben.

A halálért aggódunk, nem az életért.
 Nem a haláltól félünk,
 félünk az élettől,
 ahol te és én foglyok vagyunk
 csöpp magányunkban elérhetetlenül –
 a reményben, hogy bezárnak minket egy cellába.

A zenéről beszélgettünk,
 aztán tánc következett,
 aztán transz
 lehetőségeink körében,
 keringéseink körében.
 Tört döfve az öröklét körébe
 széthajított kártyapakli között
 az időn felülkerekedve
 kering Tybalt.

Mit mondjak ezután,
 és mennyit hallgassak,
 és mennyit mérjek pontosan,

Не бе оплакан тъй Меркуцио
 и нямаше защо да го оплакват.
 Пазител той не бе и нямаше да стане,
 при все че беше благородник,
 Меркуцио – приемник на поредица убийства,
 макар и сам убит, убийствен и убиван.
 Консервативен млад човек,
 навярно бъдният Тибалт.
 Танцуващият вестносец на нощта,
 открит и лек, прехласнат суеверник,
 бленуващ грехове, които няма да извърши,
 извършил грехове, които никога не е бленувал,
 разищфнал парещо, нечакан дългосок провидец
 не тук и не сега,
 един от многото невярващи в живота,
 незнаещи, че носят смърт.

Ала дали това ги прави по-невинни?

Днес ние сме обмислили добре смъртта,
 рекламата ѝ, авторското право са платени,
 решенията взети,
 животът е недостоверен,
 тръбим тържествено за всяка нова смърт,
 която сме успели да постигнем,
 и триумфално съобщаваме
 Последните Известия
 за Края на Света.
 Това са нашите възможности
 и се опитваме сред тях да поживеем невъзможно,
 и се опитваме да спрем
 прииждането на смъртта
 сред светлия триъгълник от плачещи жени,
 събрани и събирани, събиращи отломките възмездие
 срещу заплахите
 на всяко прекомерно знание, превърнато в невежество,
 на всяка прекомерна вяра, превърната в неверие,
 на всяка прекомерна сила, превърната в безсилие.

Безпокоим се за смъртта, не за живота.
 не се боим от смърт,
 боим се от живота,
 където ти и аз сме пленници,
 недосегаеми във мъничката си самотност
 с надеждата да ни заключат в някоя основна клетка.

Говорехме за музика,
 а после беше танц,
 а после транс
 в кръга на нашите възможности,
 в кръга на нашето кръжение.
 Тибалт кръжи –
 забит кинжал в кръга на вечността
 сред пръсната колода карти
 и превъзмогнал времената.

какво да кажа след това
 и колко да мълча,
 и колко точно да измервам,
 и колко да се вирам към земята
 и върху нея да съзерцавам светлосенките?

А мрак, мрак, мрак...
 О, освежителен мрак!
 Как лигави са всичките религии,
 обидно е така да се живее,
 обучени сме как да се умира,
 едва сега ще трябва да се учим да живеем,
 условието се е превърнало в поанта,
 поантата е безусловна,
 обратното е прекалено вярно,
 за да бъде прието,
 аз вървя по стария път,
 но не и по същия,
 изгубени удари,
 студенина на плътта,
 потискащи случайности
 в кръга на нашите възможности,
 на нашата единствена възможност
 да преживяваме между тимпанените удари.

Един.
 Два.
 Три.
 Четири.
 Пет.
 Шест.
 Седем.
 Прозорците.
 Прокобите.
 Прокофиев.
 Пркфв.

Чух, че Тибалт бил умрял.

1989

és mennyit szögezzem tekintetem a földre,
 és rajta szemléljem a fényárnyékokat?

Ó, sötétség, sötétség, sötétség...
 Ó, üdítő sötétség!

Milyen nyálás az összes vallás,
 sértő így élni,
 megtanultuk, hogyan kell meghalni,
 de csak most tanulgatjuk, élni hogyan kell,
 a feltételből poén lesz,
 a poén feltétel nélküli,
 az ellenkezője túlon túl igaz,
 hogy elfogadható legyen,
 a régi úton megyek,
 de nem ugyanazon,
 elveszett ütések,
 a test hidege,
 szorító véletlenek
 lehetőségeink körében,
 egyetlen lehetőségünkben,
 hogy az üstdobütések között eléljünk.

Egy.
 Kettő.
 Három.
 Négy.
 Öt.
 Hat.
 Hét.
 Próbatétel.
 Protestálás.
 Prokofjev.
 Prkfv.

Hallottam, hogy Tybalt meghalt.

Szondi György fordítása

Христо Трендафилов

100 години български символизъм

Hriszto Trendafilov

Százéves a bolgár szimbolizmus

Minden vitától függetlenül, amely egy-egy irodalmi jelenség kezdőpontjának meghatározása körül kerekedik, léteznek tájékozódási pontok, amelyek arra készítetnek bennünket, hogy következtetéseinkben pontosabbak legyünk. Ilyen jelenség a bolgár szimbolizmus, amelynek a kezdetét pontosan száz évvel ezelőttre, 1907-re tehetjük.

Ez az év a csak egy évvel később Ferdinánd manifesztumával Harmadik Bolgár Császággá váló Bolgár Fejedelemség társadalmi és kulturális életében bekövetkezett nagyszámú és nagyon fontos eseménnyel tűnik ki.

Ez az év a legnagyobb egyetemi válság éve Bulgáriában, a Nemzeti Színház megnyitásának éve, Borisz-Mihály, a bolgárok megkeresztelője halálának ezredik évfordulója, a II. Borisz, a felszabadító emlékművének felavatása, Dimitar Petkov miniszterelnök meggyilkolása. Az 1907-es jelentős irodalmi események közül meg kell említenünk Krasztjo Krasztev kritikai remekművének, a *Fiatalok és öregek* című esztétikai programkönyvének a megjelenését, ez az év bizonyul azonban az utolsónak az általa szerkesztett *Miszal* folyóirat számára. 1907-ben Grenoble-be tartó utazása során meghal Konsztantin Velickov, barátja és harcostársa, Ivan Vazov pedig a középkori történelem felé fordul, és két művet jelentet meg a második bolgár állam mindennapjaiból merített történetekkel: az *Ivan Alekszandar* című novelláját és a *Szvetoszlav Terter* című regényét. Miután 1906 legvégén kiadta a szecessziós pszichologizmushoz közelálló, *Álom a boldogságért* című verseskötetét, Pencso Szlavejkov megjelenteti az *Epikus dalok* című könyvét, amelyben ötvöződik a nemzeti történelem, a művészet, a népelet és néplélektan, egy könyvet, amelyet a legtöbb kritikus költészete csúcspontjának tart. Ezek azok a szociális és kulturális keretek, amelyek között a szimbolizmus mint új irodalmi irányzat kibontakozik, a megjelenését pedig egyidejűleg több szerzőhöz és kiadványhoz kötjük.

Elsőként a költő, műfordító, művelődésszervező Ivan Andrejcsin *Új úton* című folyóiratát említjük meg, ez az első szimbolista folyóirat Bulgáriában. Andrejcsin a folyóiratban megjelenteti a szimbolizmus kiáltványaira hajazó legfontosabb cikkeit *Dekadencia és szimbolizmus*,

Независимо от споровете, които предизвиква времепоявата на дадено литературно явление, все пак съществуват ориентири, които ни карат да бъдем по-определени в изводите си. Такова явление е българският символизъм, чието начало може да се отнесе точно преди 100 години – в 1907-ма.

Тази година е наситена с изключително много и важни събития в обществения и културния живот на Българското княжество, което само след една година с манифеста на Фердинанд ще се превърне в Трето българско царство.

Това е времето на най-голямата университетска криза у нас, на откриването на Народния театър, на хилядолетието от смъртта на покръстителя на българите княз Борис-Михаил, на откриването на паметника на Царя Освободител Александър Втори, на убийството на министър председателя Димитър Петков. От значимите литературни явления през 1907-ма трябва да отбележим излизането на критическия шедьовър на д-р Кръстю Кръстев – програмно-естетическата му книга „Млади и стари“; тази година се оказва обаче последна за редактираното от него списание „Мисъл“. През 1907-ма умира на път за Гренобъл Константин Величков, а неговият приятел и съратник Иван Вазов се насочва към средновековната история и публикува две произведения със сюжети от битието на Втората българска държава, повестта „Иван Александър“ и романът „Светослав Тертер“. След като в самия край на 1906-та публикува близката до сецесионния психологизъм стихосбирка „Сън за щастие“, Пенчо Славейков издава своите „Епически песни“ – книга, в която е залегнала сложна гама от проблеми на националната история, на творчеството, народния бит и психология, книга, смятана от повечето критици за негов поетически връх. Такива са социалните и културни рамки, в които се вписва символизмът като ново литературно явление, а неговата поява свързваме едновременно с няколко автори и издания.

Ще отбележим най-напред излизането на първото българско символистично списание „Из нов път“ (1907-1910) на поета, преводача и културтрегера Иван Андрейчин. В списанието Андрейчин публикува и най-важните си, с характер на манифести на символизма статии „Декадентство и символизъм“ и „Из нов път. Литературен манифест“. В тях поетът представя преди всичко идеите на френските символисти и това е обяснимо – Андрейчин всяка година посещава Франция.

Друг важен извор, по който съдим за началото на българския символизъм е алманахът „Южни цветове“, редактиран от поета Трифон Кунев и критика Димо Кьорчев. В първи брой на алманаха Кьорчев печата своята известна статия „Тъгите ни“ (в смисъл на бляновете, копнежите ни – заглавие, което има явна интертекстуална връзка с Вазовата стихосбирка „Тъгите на България“). В статията критикът мотивира разбирането си за символизма като чисто естетическо, мистично и лишено от каквато и да е пространствено-времева връзка с действителността литературно течение. По думите на Кьорчев „Бог е навсякъде и всякога, а изкуството като чиста негова проява се явява извън време, извън място – не удовлетворява нужди и не преследва цели“. През същата 1907-ма съратникът на Кьорчев Трифон Кунев издава стихосбирката си „Хризантеми“, намираща се на границата между отиващия си сецесион и задаващия се символизъм. За нея, както и за символистични стихосбирки като „Regina mortua“ на Теодор Траянов Д. Кьорчев пише философско-импресионистични рецензии.

През 1907-ма излиза известната стихосбирка на Яворов „Безсънници“ и на практика това е третият художествен индекс, маркиращ появата на символизма и поврата на Яворов към символистичната поетика. Поетът рязко се насочва към дебрите на душата си, а стихотворението „Песен на песента ми“, с което започва стихосбирката, задава програмата на новите дирения. В „Безсънници“, чието заглавие очевидно опонира на Пенчо Славейковия „Сън за щастие“, са изведени на преден план образи като сенки, видения, чудовища, блян, самота, богиня и т.н. В „Безсънници“ и последвалия Яворов поетически цикъл „Прозрения“ в общо 71 стихотворения думата „душа“ е употребена 74 пъти. Не ще и съмнение, че за преориентацията на Яворов към символизма съществена роля изиграва командировката му във Франция (Нанси), където той е изпратен заедно с Елин Пелин от министъра на образованието проф. Иван Шишманов. Тук поетът е запленил от мрачната красота на „Цветя на зло“ на Шарл Бодлер и приема апела на Пол Верлен за музикалност на стиха „De la musique avant toute chose“. Чете усилено Метерлинк, Верхарн и Мореас, от другите автори – Ницше с неговия катехизис „Тъй рече Заратустра“ и Валерий Брюсов. Към музикалността Яворов има и лична предразположеност, заявена категорично още в първата му ярка изява, поемата „Калиопа“:

В борбата за налагането на символизма се намесва и Антон Страшимиров – писател откликващ на всякакви, при това често пъти противоречиви литературни моди. През 1907-ма той публикува в издаваното от него списание „Наш живот“ няколко статии за символизма, между които и своята „За декадентството“. Опирайки се върху обширни цитати от нашумелия тогава полски авангардист Станислав Пшибишевски и анализирайки драмата „Саломе“ на скандално популярния Оскар Уайлд, Страшимиров я величае като краен израз на световния модернизъм. В дебата за същността и перспективите на символизма у нас се намесва и литературната критика – Стефан Минчев, Божан Ангелов. А Иван Радославов категорично смята Т. Траянов (с когото по-късно ще издават символистичното списание „Хиперион“) за родоначалник на българския символизъм. В същото време Яворов се изказва отрицателно за идващите след него по-млади символисти и особено за Траянов, когото изобщо не смята за поет.

Пенчо Славейков ги пародира в книгата си „На Острова на „Блажените“, а Вазов дори се съмнява в нормалния им разсъдък, признавайки им все пак постижения в поетическия език.

Új úton, valamint Irodalmi kiáltvány címmel. Ezekben a költő, érthető módon, főként a francia szimbolisták eszméit mutatja be – Andrejcsin minden évben ellátogat Franciaországba.

A másik fontos forrás, amelynek alapján meghatározhatjuk a bolgár szimbolizmus kezdetét, a Trifon Kuncsev költő és Dimo Kjorcsev kritikus szerkesztette, *Déli színek* című almanach. A gyűjtemény első számában publikálja Kjorcsev híres, *Sóvárgásaink* című cikkét (ez a cím nyilvánvalóan áthallásoskapcsolatban áll Vazov *Bulgária sóvárgásai* című verseskötetével). A cikkben a kritikus a szimbolizmust mint egy esztétikai, misztikus és a valósággal való mindennemű térbeli és időbeli kapcsolatot nélkülöző irodalmi irányzatot jellemzi. Kjorcsev szavai szerint „Isten mindenhol és mindig ott van, a művészet pedig mint az ő tiszta megjelenési formája időn és téren kívül jelenik meg – nem elégt ki szükségleteket és nem követ célokat“. Szintén 1907-ben Kjorcsev bajtársa, Trifon Kunev kiadja a *Krizantémok* című verseskötetét, amely letűnő szecesszió és a születő szimbolizmus határán áll. Erről a kötetről, akárcsak a szimbolista verseskötetekről, például Teodor Trajanov *Regina mortua* című kötetéről, D. Kjorcsev filozófiai-impresszionista recenziókat ír.

1907-ben jelenik meg Javorov híres verseskötete, az *Álmatlanságok*, ez a harmadik művészeti határkö, amely a szimbolizmus megjelenését jelzi Javorovnak a szimbolista költészetre hangolódása révén. A költő merészen a lelke vadonja felé fordul, az *Éneke éneke* című verse, amellyel a kötet kezdődik, az új keresések programját vázolja fel. Az *Álmatlanságok*-ban, amelynek a címe nyilvánvalóan Pencso Szlavejkov *Álom a boldogságról* című versére utal, olyan képek kerülnek előtérbe, mint az árnyékok, a látomások, a szörnyek, az ábránd, a magány, az istennő stb. Az *Álmatlanságok*-ban és Javorov következő versciklusában, az *Előrelátás*-ban, összesen 71 versben, a „lélek“ szó 74-szer fordul elő. Javorov szimbolista irányvételében kétségtelenül döntő szerepet játszott franciaországi kiküldetése (Nancy), ahova az oktatási miniszter, Ivan Sismanov professzor jóvoltából került Elin Pelinnel együtt.

Itt a költőt lebilincseli Charles Baudelaire *A romlás virágai* című versének komor szépsége, és elfogadja Paul Verlaine felhívását a vers muzikalitására („De la musique avant toute chose“). Sokat olvas Maeterlinck-től, Verhaeren-től, Maurois-tól, Valerij Brjusovtól és más szerzőktől – Nietzschétől a hitvallását, az *Imigyen szóla Zarathustrát*. Javorov különösen érzékeny a muzikalitásra, ami már első kiváló művéből, a *Kalliopé* című poémájából is kiderül.

A szimbolizmus megszilárdításáért folyó harcban Anton Sztrasimirov – a mindenféle, és gyakran ellentmondásos irodalmi divatokra reagáló író is bekapcsolódik. 1907-ben az általa kiadott *Életünk* című folyóiratban publikál néhány cikket a szimbolizmusról, köztük *A dekadenciáról* címűt. Az akkoriban nagy port felvert lengyel avantgardista Stanislaw Przybyszewski terjedelmes idézeteire támaszkodva és a botrányosan híres Oscar Wilde *Salomé* című drámáját elemezve Sztrasimirov a véghatárára jutott modernizmus végső kifejeződéseként dicsőíti. A bulgáriai szimbolizmus lényegéről és perspektíváiról folytatott

vitában az irodalomkritikának is van szava (Sztefan Minceev, Bozsán Angelov). Ivan Radoszlavov határozottan a bolgár szimbolizmus megalapítójának tartja T. Trajanovot (akivel később együtt adja ki a *Hiperion* című szimbolista folyóiratot). Ezzel egyidejűleg Javorov rosszulról nyilatkozik az utána jövő fiatalabb szimbolistákról, különösen Trajanovról, akit egyáltalán nem tart költőnek. Pencso Szlavejkov kigúnyolja őket *A boldogok szigetén* című könyvében, Vazov pedig még a józan eszükben is kételkedik, bár elismeri a poétikai nyelvben elért eredményeiket.

Ez a bolgár szimbolizmus első szakasza, amely 1907-ben kezdődik és a balkáni háborúk környékén (1912–1913) ér véget. Ezután következik a második szakasza, amelyben Emanuil Popdimitrov, Dimitar Podvarzacsov, Ljudmil Sztójanov, Jordan Sztubel, Geo Milev jeleskednek. Ez a szakasz hozza a bolgár szimbolizmus legnagyobb művészeti teljesítményeit: Dimcsó Debeljanov csendes dalait, Nikolaj Liliev éjjeli madarait és holdfoltjait. Náluk a szimbolizmus szervesen egybeforr mindazzal, amit lírikának nevezünk. És nem valószínű, hogy eszünkbe jut a szimbolizmus, amikor önfeledten suttojuk Debeljanov versét:

*Térj vissza csendben az atyai házba,
mikor már békén elhervad az este,
s az éj a néma kebleket kitárja,
balsorsot, bút cirógatón fedez be.*
(Fodor András fordítása)

Vagy Lilievét:

*Csendes tavaszi eső
háztetőmet zengve verte,
csendes tavaszi eső,
száz remény kelt ébredve.*
(Lackfi János fordítása)

A bolgár szimbolizmus születéséről és jellegéről szóló jegyzeteimet egy emlékekkel fejezem be. A már megboldogult Miroszlav Janakiev érdemes professzor egykor elmesélte nekem, hogy fiatalkorában, amikor a *Bolgár versismeret* című könyvét írta (1960-ban jelent meg), találkozott és beszélgetett Lilievvel a bolgár szimbolisták költészetéről.

Miután figyelmesen meghallgatta, a nagy költő azt mondta: – Fiam, miféle szimbolisták vagyunk mi?! Csak azzá tettek minket...

Genát Andrea fordítása

Tova е първият етап на българския символизъм, започнал по-определено през 1907-ма, приключил около Балканските войни (1912-1913). Следва втори етап, в който своето място заемат Емануил Попдимитров, Димитър Подвързачов, Людмил Стоянов, Йордан Стубел, Гео Милев. Този етап ще донесе и най-високите художествени постижения на българския символизъм – тихите песни на Димчо Дебелянов, птиците в нощта и лунните петна на Николай Лилиев. Ала при тях символизмът е органически слят с всичко онова, което наричаме изобщо лирика. И едва ли си спомняме за символизма, когато унесено мълвим Димчовото:

Да се завърнеш в бащината къща,
когато вечерта смирено гасне
и тихи пазви тиха нощ разгръща
да приласкае скръбни и нещастни.

Или Лилиевото:

Тихият пролетен дъжд
звънна над нашата стряха.
С тихия пролетен дъжд
колко надежди изтляха.

Ще завърша бележките си за раждането и характера на българския символизъм с един спомен. Преди време покойният днес заслужил професор Мирослав Янакиев ми разказа как на млади години – пишейки книгата си „Българско стихознание“ (тя излезе през 1960-та) се е срещнал и разговарял с Лилиев за поезията на нашите символисти.

След като го изслушал внимателно, големият поет казал:

– Момче, какви символисти сме ние? Направиха ни такива ...

Пејо Яворов: Песен на песента ми

Pejo Javorov: Énekem éneke

Най-сетне ти се връщаш, блуднице несретна,
с наведена глава –
при мене, тук, в самотност неприветна.
Надире не поглеждай с тъмните слова
на уплах и тревога –
аз всичко знам. . .
Но знай и ти умряха там
и дявола и бога.

Ела при мен. Ела у мен. Кажи ми
къде не беше ти, къде не бях
подире ти и аз?
Зигзаги вред неуловими. . .
Къде от ревност не горях
и в летен зной и в зимен мраз?

На труженик ли дрипав, гладно беден,
в прихлупената изба ти не бе –
и него ли, кажи, не лъга, беден,
за празник, въздух и небе?
В полето ли при селянина груби
не беше ти,
край него дни ли не изгуби,
сама осмяла своите мечти?
Из дебрите на тъмните балкани –
посестрима хайдушка – и над гроб
ти сълзи ли не рони, великани
оплакваша наравно с жалък роб?
И пред развратница ли с просешка боязън
за поглед и усмивка не рида,
и пред невинността ли думи на съблазън
безсрамно ти не шепна,
без срам остала навсега!

И ето че се връщаш уморена,
напалшена, отвърната, сломена.
... Уста пиянски не едни
в устата ти рубинови се впиha.
Ръце нечисти през ония дни
разплитаха, заплитаха, мърсеха
коприната на твоята коса.
В кървавите на кръвник обятия
нима веднъж се ти превива?

Végül is visszatérsz mint boldogtalan céda,
homlokod leszeged,
magányban jössz, megint a rossz hajlékba,
de bú fekete szózatát ne mondd, s szemed
már vissza ne tekintsen,
mindent tudok.
Ott meghalt már – te is tudod –
az ördög meg az isten.

Hozzám gyere. És itt maradj. Beszéld el,
hol voltál te, és hol nem voltam én
nyomokban szüntelen?
Versengve villám-szökdeléssel,
nem égtem-e a nyár hevén,
a tél fagyán féltékenyen?

A rongyot öltő, koplalástól sárga
munkás oduját látogattad-e?
És mondd, a szegényt ünnepekkel s drága
égbolttal nem csaptad-e be?
S nem jártál-e a földeken, goromba
paraszток oldalán?
Ott nem fogtál-e hasztalan dologba,
vagy kinevetted álmod is talán?
Erdőn, hegyen, a vaksötét vadonban
szegénylegények húga, énekem,
a sír fölött, velük azonos gondban
tán nem gyászoltál tisztességesen?
És feslett nőhöz koldus-esdeklésem
nem sirtad-e egyetlen mosolyért,
ártatlansághoz gyönyör érdekében
nem susogtál-e szépen?

De szégyen soha még nem ért!

S ím, visszatérsz, pilledve, meggyötörve,
kirúgva, megriasztva, összetörve.
... Részeg száj nem egy forradott
a száz rubinkövére tébolyodva,
tisztátalanok mancsa forgatott
ama napokban, megoldta, befonta,
szutykolta selyem sörényedet, ének.

De vérivóknak véres karolása

csak egyszer is, szorongatott-e téged?
Nem tudtam-e, hogy ártatlant a romlottak ítélnék,
s az ártatlan is teleszór szitok-átokkal, ének?

S im, visszatérsz, pilledve, meggyötörve,
kírúgva, megriasztvá, összetörve.
Ne pillants hátra, nincs egy eleven
a holtak nagy tumultusában,
ki elmaradt: csak árny,
test nélkül forog valahány
a csöndben, múlt-vonultatásban
immár csak sejtelem.

Nyomodban jártam, akár egy zsvány,
és találgatta szám: mit szeret, mit utálhat?
s féltéstől, rosszaságtól már voltam gyöngé árny,
s kérdezte szám: rajongásának mi ad szárnyat?
E zengés, tudtam, lépteimet fojtja,
keresve mély okát, a lelkeket kutattam át,
s mindazt, mi hangod foglya.

Hiába vártam igazságot ott,
hol hazútság és bűn fogantatott.
S a minden magva, lélek lelke,
nem került meg a hazugság se.
Csupán a kín! Személytelenre válva,
gyötörő, közömbös, kába,
valahol középen, árván,
hazugnak, igaznak határan)...

Tekints ma rám, a nagy magány: magaslatom.
S gyönyörűség, te itt, veled lakom.
Szívemben élet, balsors, kín delel,
ott kívül minden: hamvveder,
omolva hull oda
igazság-gazság hamuja.
Szellem és tárgy e mellkason
kívül ma nincs – lobogtatom
tűzét a létnek, tűzhely és csoda,
ez a mindenség csarnoka.
S te újra itt vagy – ünnepem...
S csak fájok: véres lángra kap a szikra,
fellángol itt a fakorona, szikla,
de el ne hagyj, maradj velem.
Itt vérző tűz és füst ölel,
kibirhatatlan hő lehel,
iszonyu tükre lesz tekinteted az égnek.
A szív érette eleped,
az égre nézz, és énekeld
a feledést, hűvös nyugalmat, ének.

Láng és pokoli füst ölel,
itt párosan égünk mi el,
mi, rút sötétben szép-arcúak,
ragyogó szépségben mi rútak –
kibirhatatlan hő lehel
csengjük hűvösét az égnek,
énekem, velem égsz te el,
elégek veled, ének!

Nagy László fordítása

Разврата ли не чух невинността ти да осмива,
и невинността да те обсилва
с хули и проклетия?

И ето че се връщаш уморена,
напласена, отвърната, сломена.
Надире не поглеждай – няма жив
на мъртъвците сред тълпата:
едни остаха там
безплътни призраци, едвам
съзирани през тишината
на спомена мъглив.

Разбойник същ, подире ти вървях
и мислех аз:
какво тя мрази и обича?
Безсилен в ревност, силен в злобата си бях
и питах аз:

какво я лъсти и увлича?
Паса ти вредом стъпките ми заглуши.
Претърсвах аз,

претърсвах ги тогаз –
на миг пленените души.
Напразно търсих истина у тях,
създадени в лъжа и грях.
Напразно дирих и лъжата –
бог на вселената, душа в душата.
Страдание! Едно страдание безлично
жалко, безразлично,
там негде по средата
на истината и лъжата. . .
И ей ме днес: погледай, връх е – самота.
И ти се върна, моя красота!
Че няма зло, страдание, живот
вън от сърцето ми – кивот,
където пепелта лежи
на всички истини-лъжи.
Че няма дух и няма вещ
вън от гърдите мои – пещ
на живия вселенен плам,
на цялата вселена храм.
И ти се върна! – празник ден. . .
Ще дъхна аз и с кървав пламък
ще пламне тук дърво и камък.
Бъди при мен – бъди у мен. . .
Сред кървав пламък и през дим,
сред задух нетърпим,
небето в твоя поглед
дивно ще се отражава.
Душа за него ще копней!
Ти него гледай и ми пей
за хладния покой, за вечната забрава.
Сред пламъци и адски дим
ний двама с тебе ще горим.
Красиви в мрачна грозота,
и грозни в сяйна красота –
сред задух нетърпим,
в копнение за мир небесен,
ний двама тук ще изгорим,
ний двама с тебе, моя песен!

Николай Лилиев: Небето е безумно синьо

Nikolaj Liliev: Az ég kéklő önkívületben

НЕБЕТО е безумно синьо,
полето празнично звъни,
там моята душа ще мине
към неизвестни далнини.

Ще пръска времето забрава
над позлатените вълни
и моята душа ще плава
към неизвестни далнини.

А щом бленът на дух унесен
безбрежна есен осени,
тя ще издъхне като песен
над разлюлените вълни.

Az ég kéklő önkívületben,
ünnepi muzsika a rét,
túl, túl a réten hívja lelkem
az ismeretlen messzeség.

A feledés fénye behinti
az arany hullámok színét,
s lelkemet lassan megmeríti
az ismeretlen messzeség.

S ha majd az ősz beláthatatlan
lepi az ábrándképeket,
kihúny a lélek, mint a dallam
a rengő hullámok felett.

Székely Magda fordítása

Емануил Попдимитров: Ирен

Emanuil Popdimitrov: Iren

Наведен, на пейка самотна седях уморен
сред някакъв шумен и стар булевард непознат.
Ехтеше тълпата пред мене в стохиялний град.
наведен, на пейка самотна седях уморен
и мислех за тебе, Ирен!

Аз мислех в забрава, тъжовен и блед, примирен,
как пътя ми с тръне съдбата навеки постла,
а сивата Грижа над мене наведе крила.
и мислех в забрава, тъжовен и блед, примирен
за моята младост, Ирен.

Припомних си вашето знаме и празничний ден,
ръцете, косите и твоите бледни черти,
на ранна бе смърт обещана, обречена ти!
Припомних си светлото знаме и празничний ден
и горко заплаках, Ирен!

А после: и тъмния креп над вратите развян,
воал и кандило... и бледно и строго лице,
и твоите за път безнадежден скръстени ръце!
Припомних си тъмния креп над вратите развян
и плаках за тебе, Ирен...

И ето – в разгара ликуващ на слънчеви ден –
аз пак се намерих след стар булевард непознат,
ехтеше тълпата безгрижна в стохиялний град,
а тъжен, в разгара ликуващ на слънчеви ден –
аз плачех за тебе, Ирен.

Görnyédten, elcsigázva ültem egy árva padra,
öreg, idegen utcán, a zajtól elgyötörtén,
a százezernyi ember zúgott-nyüzsgött előttem.
Görnyédten, elcsigázva ültem egy árva padra,
hogyan sírjak utánad, Iren.

Bús, sápadt révületben, megadón eltűnődtem,
hogyan vetett a végzet máig tövist utamra,
hogyan szárnyalt fölém a szürke gond hatalma.
Bús, sápadt révületben, megadón eltűnődtem
az ifjúságomon, Iren.

Emlékeztem sugárzó zászlónkra, ünnepünkre,
arcodra, fürtjeidre... kezeid haloványak...
Feláldoztak, szerelmem, a korai halálnak!
Emlékeztem sugárzó zászlónkra, ünnepünkre,
s keserűn zokogtam, Iren.

Emlékeztem az ajtód sötét gyászfátyolára.
Mécs, fátyol lobogása... arcod szigora fonnyad...
reménytelen utadhoz két kezed összefonad.
Emlékeztem az ajtód sötét gyászfátyolára,
és sírtam utánad, Iren.

Majd ismét a verőfény ujjongó melegében
ültem idegen utcán, a zajtól elgyötörtén,
a százezernyi ember zúgott-nyüzsgött előttem.
S görnyédten, a verőfény ujjongó melegében
utánad zokogtam, Iren.

Majtényi Zoltán fordítása

По стъпките на една книга

Egy könyv nyomában

Amikor 2007 elején megjelent Hadzsipetkova Krisztina elbeszéléskötete, a kolónia történelméhez és életéhez szorosan kapcsolódó tematikája ellenére az esemény elsősorban irodalmi jellegű volt. A fiatal szerző kétségbevonhatatlan tehetségéről a Magyarország-szerte megtartott felolvasóestek is tanúskodnak, amelyek közül több is különböző egyetemeken zajlott.

De a könyv az irodalmon kívül is elindult a saját útján. Nemrégiben a szerző cáfoló levelet kapott Polikraiste korábbi polgármesterétől, aki úgy véli, hogy ez a mű befeketi a szülőfaluját, és hogy meggyőzőbb legyen, néhány „ténybeli” hibát is felsorol.

Cáfolat

Hadzsipetkova Krisztina *Poli* című könyvéhez.

Szerző: Marin Marinov Udvarév, Polikraiste falu egykori vezetőségi tagja, a könyvben leírt események aktív résztvevője.

Itt születtem, és egész életemet is itt, Polikraistében töltöttem. 1949 óta vezetőségi tagja vagyok a falu társadalmi

Kogato в началото на 2007 г. излезе сборникът с разкази на Кристина Хаджипеткова, въпреки тематиката си, тясно свързаната с историята и живота на общността, събитието бе преди всичко литературно. За безспорните качества на тази млада литература ни убедили и многобройните четения в цяла Унгария, някои от които пред отбрана университетска публика.

Но книгата пое своя път и извън литературата. Неотдавна авторката получи писмо-опровержение от бившия кмет на Поликраище, който смята, че този текст очерня родното му село и за да е по-убедителен сочи и някои „фактически“ грешки.

ОПРОВЕРЖЕНИЕ

към печатното издание „Поли“ с автор Кристина Хаджипеткова от Марин Маринов Удварев — съпричастен към събитията, които се описват като един от ръководителите на село Поликраище по това време.

Аз съм роден и животът ми преминава само в родното ми село Поликраище. От 1949 година съм в ръководните органи на обществените организации и на държавната власт. От 1969

Szeretném kommentálni a leírt eseményeket is.

Nem volt a faluban megszökött mennyasszony, aki öngyilkos lett volna.

Tunkáról – őt valójában lopás miatt tolcolták ki Amerikából. Hogy Al Capone bandájához tartozott volna – ez már az Ön hozzátoldása a történethez. Sohasem említette Al Caponét.

Az országba való belépését követően a rendőrség értesítette a falu vezetőségét, hogy Trifon Kuncsev visszatért Amerikából. A helyi hatalmi szervek úgy vélték, hogy talán sok pénzt hoz magával. Amikor a vonatfülkéből megpillantotta a polokraistei vasútállomáson a tiszteletére összegyűlt tömeget, akik zeneszóval várták – inkább a vonat túloldalon szállt le, és elrejtőzött a közeli szőlőkben. Csak néhány nap múlva találtak rá, ekkor került nyilvánosságra hazatérése. Remeteségben, egyik napról a másikra élt, öregkorára a nővére vette magához. Ha a kocsmába belépett, a helyi tréfamesterek arra kérték, járjon el egy általa amerikaiinak nevezett táncot, természetesen egy ital ellenében. De ami a könyvben le van írva, hogy felkérték tolmácsnak az angolok részére, teljes mértékben kitaláció. Ebben az időben az én kötelességem volt a vendégek fogadása – elsősorban a Szovjetunióból jöttek csoportok a Balkanturiszt szervezésében. Sohasem fogadtunk diplomatákat. Egyszer vendégségben járt itt mezőgazdasági szakember egy csoportja az afrikai Nigériából. Állami szervezésen keresztül jöttek saját angol tolmáccsal és testőrséggel. Minden a protokoll szerint zajlott. Meglátogattak egy cukorrépával beültetett parcellát és egy szőlőátvevő helyet. Megebédelttük őket. Az az ostobaság, hogy Tunkát hívták tolmácsolni, aki utána a nyilvánosházba vitte őket, ahol egész éjjel mulattak, nem felel meg a valóságnak. Ez egy szerencsétlen és sekélyes kitaláció szüleménye.

Mint Polikraiste vezetőinek egyike, valamint legnagyobb szervezetének irányítója, és mint volt polgármester a falu szinte minden házában jártam. A falunkban nincs nyilvánosház, és a lakosok őrzik a tisztességes erkölcsöt. Ezt az alá tudom támasztani, hogy faluban 1940 és 1990 között nem volt válás. Csak két esetben váltak szét a házastársak, akkor is egészségügyi okok miatt.

Kérdezem, miért önti eme aljas hazugságokból álló moslékot embereinkre? Mit gondolhattak ennek az ízléstelen írásnak az olvasói Magyarországon és más országokban, akik többnyire a mi kertészeink leszármazottai? Hogyan fogják a szüleik és az idősebbek megvédeni magukat, és bizonyítani, hogy falujuk nem egy erkölcsi fertő, és a falu életét nem tisztán a pletykák és az alantas, fiatalos viselkedés szövi át? Nagyon fájdalmas ez nekem, mert ez bántja az önérzetemet és mindazokét is, akik Polikraistében születtek vagy élnek.

A könyvben pontatlan a bűnesetek leírása is. A nagynénje gázolások gyerekgyilkossága például nem itt, hanem Veliko Tirnóvóban történt, a járdán. Bűnesetek leírások alapvető követelmény a pontosság és szavahihetőség.

A könyv többi részéhez nem fűznék észrevételt, mivel az teljes mértékben kitaláció, és nem felel meg a valóságnak. Visszatérnék ezeknek a hazugságoknak az elbeszélőjéhez, Kincses mamához. Amikor mesélt, biztosan fel volt öntve a garatra. Kérdem én, ökelmének, aki minden esemény központi szereplője, milyen a kapcsolata egyetlen

власт, че Трифон Кунчев се завръща от Америка. Всички местни властници мислят, че може би носи много пари. Като поглежда през прозореца на вагона на нашата гара събралите се много хора, придружени с музика, той слиза от обратната страна и се скрива в близките лозя. След няколко дни го откриват и излиза наяве неговото завръщане. Живял е отшелнически живот – ден за ден, и на старини го прибира неговата сестра. При влизането му в питейните заведения местни зевзеци го карат да изиграе така наречените от него американски танци, разбира се срещу едно питие. Но написаното в книгата, че е викан за преводач на англичаните, е абсолютна измислица. По това време аз бях натоварен да посрещам гости – тогава идваха предимно групи от СССР по линията на Балкантурист. Не сме посрещали никога дипломати. Гостувала е в селото група селскостопански дейци от африканската държава Нигерия по държавна линия с преводач на английски и с охрана. Движеха се само по протокол. Посетиха засадена нива със захарно цвекло и пункта за подготовка на износ на грозде. Дадохме им и обяд. Тези глупости, че за преводач е викан Тунката, който после ги е водил в публичен дом в селото, където са престояли цяла нощ, не отговарят на истината. Това е една нещастна и плитко скроена измислица.

Като един от ръководителите на Поликраище, оглавяващ най-масовата организация, и като кмет съм влизал в почти всяка негова къща. В селото ни няма публичен дом и то се слави със здрав морал. Това мога да го подкрепя с пример. В проучване от 1940 до 1990 година не е имало никакъв развод. Само в два случая съпрузите са разделени по здравословни причини.

Питам се защо се хвърля тази помия от гнусни лъжи върху нашите хора? Какво биха си помислили читателите на това блудкаво писание, които са предимно потомци на наши градинари, живеещи в Унгария и в други страни? Как техните родители и по-възрастни биха се защитили, че селото им не е морално разложено, сплетено от клюки и долно младежко поведение? Много ми е болно, защото тава засяга моето достойнство и достойнството на всички, родени и живеещи в Поликраище.

Долно скроено е и криминалното описание в книгата. Убийството на дете от Вашата леля става на тротоар във Велико Търново. Когато се описват криминални събития задължително трябва всичко да е точно и достоверно.

Останалите части от книгата ги оставям без коментар, защото са абсолютни измислици, неотговарящи на истината.

Връщам се към разказвача на тези лъжи – баба Кинчи. Сигурно като ги е говорила е била доста почерпена. Нейна милост, като се слага в средата на всяко събитие, какви са й отношенията към единствените си сестра и брат или с нейните комшии? Няма се с никого от тях. Не мога да си отговоря откъде взе такава злоба да ни черни пред невинната си внучка?

Госпожице Хаджипеткова, когато се описват дадени събития не трябва да се използва само един източник, както е във Вашия случай.

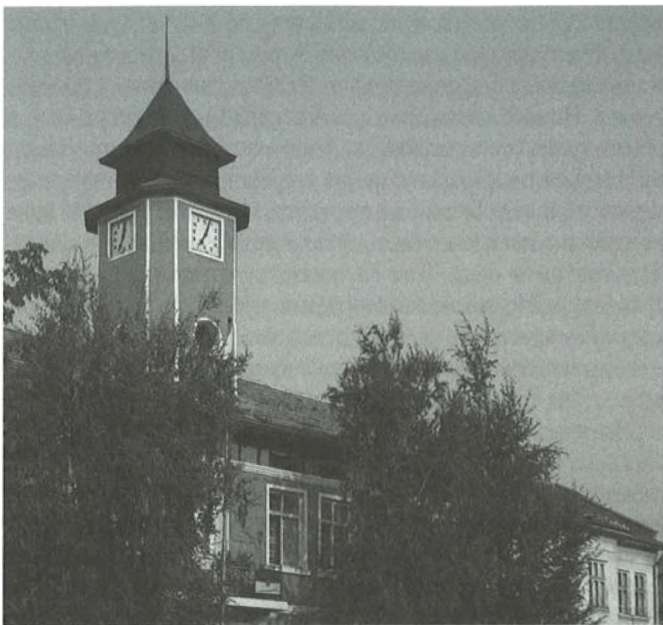
В моето опровержение с най-добронамерени мисли желая да Ви помоля да не изпадате друг път в такива неудобни ситуации. Ако намерите сили в себе си, ще бъде добре да се извините на всички читатели на това издание.

Ако приемете ще Ви посрещнем в Поликраище и ще организираме обсъждане на написаното в библиотеката на читалището ни.

07.11.2007 година
с. Поликраище
Председател на читалището:
Марин Удварев

* * *

Скъпа Кристина,

Позволявам си да ти говоря на „ти“, защото те чувствам много близка.

Прочетох с удоволствие разказите ти, поздравявам те! Тази книга е категоричен успех за един млад човек като теб! Създаде си ярки образи, предала си атмосферата на едно село, показала си огромната си любов към хората, които го населяват, погледнала си ги и с чувство за хумор и добронамерена ирония, които ги правят още по-привлекателни.

Прочетох и писмото на кмета на с. Поликраище. То е много мило и трогателно в същността си. Не трябва да се сърдиш на този човек. Той просто никога не си е дал сметка, че литературата само черпи от действителността, никога не я копира, не я дублира, защото тогава самата литература би станала излишна.

Искам да ти кажа и още нещо – пътят на един писател е много труден. Ако твърдо си решила да се занимаваш с писане, трябва да си дадеш ясна сметка – можеш ли да понасяш непрекъснатите удари под кръста, подлости, несправедливости, обвинения, зависти – всичко това ще бъде неизменен спътник на работата ти. Това означава характер, упоритост, увереност, посветеност, труд.

Аз мисля, че си струва да опитаеш!!!

С уважение: Теодора Димова

нővérel és bátyjával, szomszédaival? Semmilyen. Nem tudom felfogni, honnan ez a rosszindulat, hogy ártatlan unokája előtt így befeketítsen minket?

Hadzsipetkova Kisasszony! Ha megtörtént eseményekről ír, nem csak egy forrásból kell információt gyűjteni, mint ez az Ön esetében történt.

Cáfolatom megírásakor a legnagyobb jóindulat vezérelt, hogy máskor ne kerüljön hasonló kellemetlen helyzetbe. Ha lesz ereje hozzá, a legjobb lenne, ha elnézést kérne a kiadvány összes olvasójától.

Ha elfogadja a meghívást, szívesen látjuk Polikraistében, vitaestet szerveznénk a leírtakkal kapcsolatosan az Kultúrház könyvtárában.

2007.11.07.

Polikraiste

Marin Udvarov
a Kultúrház elnöke

* * *

Kedves Krisztina,

Tegezve fordulok hozzád, mert közelállónak érzek.

Nagy élvezettel olvastam az elbeszéléseidet, gratulálok! Ez a könyv határozott siker egy olyan fiatal embernek, amilyen te vagy! Élénk alakokat hoztál létre, átadtad egy kis falu hangulatát, megmutattad hatalmas szeretetedet azok iránt az emberek iránt, akik lakják, humorérzéssel is, jó szándékú iróniával is tekintettel rájuk, ezáltal még vonzóbbá váltak.

Eloolvastam Polikraiste polgármesterének levelét is. Lényegében nagyon kedves és megható. Nem szabad haragudnod erre az emberre. Egyszerűen sohasem volt tudatában annak, hogy az irodalom csak merít a valóságból, sohasem imitálja, nem másolja, mert különben maga az irodalom válna feleslegessé.

Még valamit szeretnék mondani neked: az író útja nagyon nehéz. Ha komolyan elhatároztad, hogy írással fogsz foglalkozni, végig kell gondolnod, hogy el tudod-e viselni az állandó övön aluli ütéseket, az aljasságokat, az igazságtalanságokat, a vádaskodásokat, az irigységet, mert mindez végig fogja kísérni a pályádat. Ehhez jellemre, kitartásra, magabiztosságra, elhivatottságra és munkára van szükség.

Úgy gondolom, hogy érdemes megpróbálnod!!!

Üdvözléssel: Teodora Dimova

Не можеш да бъдеш друг

Интервю с писателя Кристиан Гречо

Nem tudsz más lenni

Interjú GreCsó Krisztiánnal

Първонепосредствено преди няколко месеца дадох на Кристиан Гречо книгата на Кристина Хаджипеткова „Поли“. Тъкмо беше пристигнало писмото от бившия кмет на Поликраище, в което той възмутено протестира срещу опозоряването на селото. Знаех, че и с Кристиан Гречо се е случило нещо подобно преди седем години, след излизането на неговата книга „Клюкарката“, и затова ми се щеше да сподели с нас впечатленията си не само за книгата на Кристи, но и за самото явление. Гречо е един от утвърдените млади унгарски писатели, оттогава насам е издал още два романа – „Добре дошъл“ (2005) и „Училище по танци“ (2008); той е и автор на сценария на нашумелия филм „Препуска влакът“.

„Халатлан könyv, hálás valóság. Azt gondoltam, elengedhetem magam, úgysem érdekli a kutyát sem a kortárs irodalom, még ezek a csípős elbeszélések sem, ezért aztán nem is lesz ebből semmi balhé. De ez botorság volt tőlem, kézről kézre (szájról szájra) fut, miből mennyit hagytam le vagy adtam hozzá, a gyógyszerész úr még a könyvhéten kitette a Ladájára, hogy eladó, mert azt írtam róla, hogy öreg, és hogy vehetne már egy másikat, Mészáros úr az összes helyi orgánumban helyreigazítást közölt, hiába sírok, hogy ez literatúra, minden egyezés természetesen véletlen, hiába: a szereplő magára ismer, és nem lehetetlen, hogy a végén még valamelyik nekem jön, én viszem el a balhét ezért a kis röhejes játékért, amit úgy hívnak, hogy irodalom, én tartom majd a hátam, mikor anyámmal kiabálnak az üvegházban: micsoda semmirekellő lett a fiából, összevissza kitalál mindent, okoskodik, Schriwanek bácsizik, ahelyett, hogy »fogna« magának végre egy fíliát, és megmutatná, hogy dolgozni is tud.“ (GreCsó Krisztián, *Jelenkor*)

Bevallom, meglepett, hogy első szóra el is olvastad a könyvet; igaz, ezért ajánlottam a figyelmedbe...

Valóban így van, az ember sok könyvet kap, és nyilvánvalóan nem mindet olvassa el. Ellenben ezt nagyon jól beajánlottad. A fogadtatása éppen olyan volt, mint az én könyvemé, ami nem csoda. Sajnos, ez eléggé tipikus reakció. A magyar irodalomból kismillió példát tudnék rá sorolni. Egészen Kosztolányiig, aki Szabadkáról jön, az

„Неблагодарна книга, благодарна действителност. Смятах, че мога да си го позволя, кой се интересува днес от съвременна литература, ако ще да са и такива пиперливи истории, така че няма нищо страшно. Голяма глупост проявих, нещата вървят от ръка на ръка (от уста на уста), какво съм пропуснал, какво съм прибавил, господин аптекарят още по време на Седмицата на книгата сложи на Ладата си табелата „продава се“, понеже бях написал, че е стара и е крайно време да си купи друга, господин Месарош поиска да се помести опровержение във всички местни органи, напразно му обяснявах със сълзи на очи, че това е литература и всяко съвпадение, естествено, е дело на случайността, напразно: героят се беше разпознал и нищо чудно накрая да отнесе и някой бой, заради тази смехотворна игра, която се нарича литература, и трябва да стоя насреща, когато крещат на майка ми в парника: ама че нехранимайко се пръкна тоя твой син, какви ли не си ги измисля, голям умник и на устата му все бай ти Шриванек, що не вземе да се стегне, да грабне една фолія, да видим, че и той може да работи.“ (Кристиан Гречо, сп. „Йеленкор“)

Честно казано, учудих се, че си прочел книгата, вярно, че затова ти я бях дала...

Наистина е така, човек непрекъснато получава книги и очевидно не е в състояние да прочете всичко. Но ти много добре ми я предложи. Нейният прием е точно като на моята книга, в което няма нищо странно. За съжаление, това е типичната реакция. Мога да изброя милион примери от унгарската литература, стигайки чак до Дежо Костолани. Той идва от Сабадка (дн. Суботица), който съвсем не е бил малко селище, отгоре на

всичко по времето на Костолани е истинско културно средище. Ала след излизането на „Златното хвърчило“ се случва, каквото се случва... Най-същественото, и в това можах да се убедя и от книгата на Кристи, че аз-образът на човека очевидно не съвпада с оня образ, който съществува за него дори в собствената му, най-тясна среда. Извор на конфликта в случая с „Поли“ явно е фактът, че хората, които се саморазпознават в героите, са възмутени от собствения си образ и в същото време, по всяка вероятност, си мислят: другите са точно такива, само аз не съм. Образът, който имаме за себе си и онзи, който се изгражда в общността, онова, което другите мислят за нас, са отдалечени на светлинни години. В определени интуитивни форми на екзистенция тези неща остават неизказани. Очевидно книжовното слово стои твърде далече от това село, никога нищо не е било фиксирано писмено. И когато някой веднъж го запише, това създава проблеми. Освен това героите на тези истории винаги са жени. Провинцията обикновено е центрирана около жената, жените са тези, които съхраняват домашното огнище, те са тези, които обговарят общоселските дела. И в това няма никакви национални особености. Има два момента, които много ясно се открояват в този сборник: че селският свят не е носител на национална специфика: полският, българският, унгарският селянин имат един и същ свят от ценности и са близки по светоглед, една и съща е привързаността им към земята, към миналото, към традиционните форми на живот и което е най-важно, подтиквани са от една и съща принуда да отговорят на изискванията на общността. Неудачникът, недокоснатият от смъртта, отхвърленият от общността – в тези образи има изключително съвпадение. Интересен, много фин и изящно написан текст, четох книгата с голямо удоволствие. Тази тема особено ме вълнува.

Интересни неща казваш за изолирания свят на селото. Чувства ли се подобна атмосфера и в тази книга?

Естествено. Сръбският мислител Радомир Константинович, който е посветил цял сборник с есета на ограниченията, които поставя провинциалният начин на мислене, нарича живота в такава общност селски театър. Всеки трябва да отговаря на изискванията и това е много по-важно от личното ти щастие, от собствените ти мечти и представи за това как искаш да живееш. Подреждаш градината си по общовъзприетия начин, а не така, както сам би желал. Ако някой иска децата му да играят на воля и остави градината обрасла в трева, ще предизвика всеобщо възмущение и затова по-скоро не го прави, защото ще вземат да си мислят за него, че дотолкова е за богатял, че вече не ще да обработва земята. Според мене, това са неща, които могат да направят много хора нещастни. В „Поли“ има много прекършени съдби, хора, които не искат или не могат да отговорят на изискванията на селския театър. В същото време фактът, че някой от известна дистанция, с лека ирония и финес говори за тези неща, както го прави Кристина, по никой начин не може да бъде толериран. Това вече не може да се преглътне. Още преди излизането на книгата бих могъл да предрека какви ще бъдат реакциите. Те и не биха могли да бъдат други. Ако се замислим, за какво става въпрос? Кристина разполага със знанието, с базата данни и с емоционалния свят на местен човек. Тя не е етнограф, който държи в ръката си микрофон. Там е израсла, познава извътре историите, обичаите, за които разказва. Носи ги в

pedig nem egy kicsi hely, ráadásul, amikor Kosztolányi onnan eljön, akkor a kultúra fellelvára. Igazából az *Aranysárkány* után az történik, ami... A legfontosabb, és erről ebből a kötetből is meggyőződhettem, hogy az emberek énképe valószínűleg nem egyezik azzal, amit akár a saját legszűkebb környezetük gondol róluk. A konfliktus forrása a *Poli* esetében is egyértelműen az, hogy az emberek, akik magukra ismernek, saját megmintázásuk miatt meggorrolnak, miközben valószínűleg azt mondják, a többiek tényleg pontosan ilyenek, csak én nem vagyok olyan. Az a kép, ami bennünk magunkról él, meg ami a közösségben él, amit mások gondolnak rólunk, feldolgozhatatlan távolságra van egymástól. Bizonyos ösztönös életformák között ez kibeszéltetlen. Valószínűleg az írásbeliség nagyon távol áll ettől a falutól, semmilyen módon soha semmi nincs rögzítve. Amikor pedig egyszer valaki rögzíti, akkor persze problémákat okoz. Ráadásul a történetek szereplői, átéltői mindig az asszonyok, a nők. A vidék legtöbbször nőközpontú, mert a nők őrzik a tűzhelyt, ők azok, akik kibeszélik a falu ügyeit. Ez egyébként nem nemzetspecifikus. Két mozzanat nagyon fontos, ami kiderül ebből a kötetből: hogy az egyszerű életformák, a paraszti világ nem nemzetspecifikus: a lengyel, a bolgár, a magyar paraszt értékrendje, világképe hasonló, hasonló a földhöz, a múltjához, az életformájához való ragaszkodása, és ami a legfontosabb, hasonló benne a közösségnek való megfelelés kényszere. Aki pórul jár, aki nem tapasztalja meg a halált, akit kivet magából a közösség – a képletek rendkívül hasonlóak. Érdekes, nagyon szép, finoman megírt szöveg, úgyhogy szívesen olvastam. Engem ez a téma nyilván érdekel.

Nagyon érdekeset mondtál a falu zárt világáról. Ez a könyv is ilyesmit sugároz?

Természetesen. Radomir Konsztantinovics szerb gondolkodó, aki egy egész esszékötetet szentelt a vidékies élet-szemlélet korlátainak, a falu színházának nevezi azt a közösségi létet, amelynek meg kell felelni, s ez fontosabb mint a saját boldogságod, a te egyéni vágyaid, az, hogy te hogyan akarsz élni. Tehát a kertet úgy alakítod, ahogyan elvárják, nem amilyennek szeretnéd. Ha valaki arra vágy, hogy a gyerekek kerekessenek a kertben, és füvesít, azon mindenki fenn fog akadni, ezért inkább nem is teszi, mert még azt gondolhatnák róla, már olyan gazdag, hogy nem akarja megművelni a földet. Szerintem ez nagyon boldogtalanná tesz nagyon sok embert. A *Poliban* nagyon sok megtörtént sors van, olyanoké, akik nem tudnak vagy nem akarnak megfelelni ennek a falu színházának. Az pedig végképp nem respektálható, ha valaki netán egy kicsi távolságból, egy kis iróniával, finoman beszél róla, mint azt Krisztina tette. Ezt végképp nem lehet lenyelni. A megjelenés előtt is megjósoltam volna, hogy az otthoni reakciók ezek lesznek. Nem is lehetnének másmilyenek. Ha belegondolsz, mi is a helyzet? Krisztinával azt történt, hogy egy helybeli tudásával, adatbázisával, élményanyagával rendelkezik. Nem etnográfus, aki tartja a magnót. Ott nőtt fel, azokat a szokásjogokat, történeteket, amelyeket elmésél, belülről ismeri. Hozza magában, a vérében van. Történt valami az életével, messzire került a faluból, de ezek a történetek tovább élnek benne, és kapnak egy fajta

тávolságot, mint ahogy ebben a szövegben látható. Ez adja egy kicsit a zamatát, egy pici kívülállás, egy kicsi iróniája a szövegnek, ezáltal a történetek kapnak egyfajta nosztalgikus finomságot, másfelől viszont objektivitást is, ami belülről nézve elképzelhetetlen. Mire gondolkod? Ha ugyanezek a történetek, ugyanezek a situációk belülről formálódtak volna, akkor mindenki azt szeretne volna, hogy ez a falu kifelé a legszebbet mutassa magáról. Nem számít, hogy ez nem igaz, nincs, nem így működik, ez nem egy igaz narratíva, de azt szeretnénk, hogy ez történjen. Hogy legyen egy szép történet.

Van egy magyar film, ami rokonítható vele: *A fotográfia* című játékfilm, Zolnay Pál alkotása. (Az alkotó 1995-ben, 67 évesen halt meg, filmje 1972-ben készült – a szerkesztő megjegyzése.) Elindul két fotográfus a vidék Magyarországon, a kulisszái hasonlóak a Poli kulisszáihoz, fényképeket készítenek az ottani asszonyokról, népekről. Ezeket a fényképeket odaadják olyan változatban, amilyen a valóság, és odaadják retusálva. Azt mondja az asszony, amikor a valódi arcát látja: „De hát, ez nem én vagyok!” Olyan szintre retusáltak, biztosan emlékszel azokra a régi képekre, amelyeken a ráncokat kisimították, rózsaszínre kifestették a bőrt, szinte felismerhetetlen lesz az arc, festett, mázolt, de akkor is jobban szereték ezt a hamis képmásukat.

Furcsállom, hogy egyvalamit nem éreznek ezekben a könyvekben, azt, hogy Krisztina mennyire szereti azt a környezetet, ahonnan jön. Hogyhogy nem érződnek – ezt én kérdezem, mert én is átéltem – a közösség iránti érzelmek, szeretet, ami sugárzik ebből a finomságból. Hogy szereti ezt a vidéket. De nem. Emiatt nagyon kegyetlen a dolog.

Egy idő után tompul majd az ellenállás. Attól nem fogják a szöveget szeretni, legfeljebb azt mondják: egy ember közülünk elért valamit. Az elért eredményre – nem a könyvre – büszkék lesznek. Másra nem.

A saját példamból kiindulva: én akkor is odatartozónak érzem magam, én akkor is az vagyok, aki, és onnan jövők, ahonnan, és az a falusi ember vagyok, aki, ha ők már nem akarnak engem közéjük tartozónak venni. De hát mit tegyünk? Ezen nem lehet változtatni. Én azt érzem, hogy odatartozom, ők meg azt, hogy nem.

Ráadásul nem is tehetsz más, nem tudod nem szeretni, nem tudsz másmilyen lenni. Idézted egy interjúdat Krisztinával, amelyben azt mondja, hogy dühből kezdett írni. Ez azért értékes információ számomra, mert a könyvben ez nem jelenik meg egyértelműen, elpárolog. Hiszen ő is belőlük van! A magyar irodalomban van egy emblematisztikus példa erre: az egész magyarsággal kapcsolatban Ady Endre viszonyulása a magyarsághoz. Ez a rajongva, imádva tagadás sokkal tágabb fogalom, mint egy kisközösség belső léte. De gyakorlatilag mégis ugyanaz.

Nincs mit tenni, nem tudsz kiszakadni, nem tudsz más lenni.

Az interjút Kjoszeva Svetla készítette

себе си, в кръвта си. Животът я е запарил надалеч от селото, но тези истории са останали да живеят в нея и са придобили известна дистанцираност, както личи и от самия текст. Това им придава особен аромат, известна отдалеченост, лека ирония на текста, благодарение на което историите получават някакъв носталгичен привкус и в същото време обективност, която гледано отвътре е невъзможно да се постигне. Какво имам предвид? Ако същите тези истории, същите ситуации биха били видени отвътре, тогава всички биха желали селото да се представи в най-съвършения си вид. Няма значение, че не е вярно, не съществува, не функционира по този начин, наративата не е реалистична, но всички биха желали така да се случва. Да има една красива история.

Има един унгарски филм, чиято тематика е родствена. Нарича се „Фотография“, на режисьора Пал Золнай. (Филмът е сниман през 1972 г., авторът почива през 1995 на 67 г. възраст.) Двама фотографи тръгват из унгарската провинция, кулисите твърде напомнят тези на Поли, и правят снимки на жените, на хората по селата. После проявяват фотографиите в два варианта: единият е естествения, а другият е ретуширан. Когато жените видят истинските си лица, заявяват: „Ама аз не изглеждам така!“ После ги ретушират, както някога, сигурно си спомняш за старите фотографии, на които бръчките са напълно изгладени, бузите са розови, лицето става почти неузнаваемо, боядисано и омазано, но те харесват именно тези фалшиви образи.

Необяснимото е, че едно нещо упорито не желаят да забележат в тези книги, а именно колко обича Кристина средата, от която е дошла. Как не чувстват – питам аз, понеже съм преживял същото – чувствата, които я свързват с общността, обичта, която струи от целия този финес. Че тя обича своето село. Но не. И това е най-жестокото.

Минава време и съпротивата отслабва. Но никога няма да заобичат текста, най-много да кажат, че има един наш човек, който е постигнал нещо. И ще бъдат горди заради постигнатото, но не и заради книгата. За нищо друго.

Изождайки от себе си, знам, че се чувствам един от тях и съм такъв, какъвто съм, и идвам оттам, откъдето, и съм същият селски човек, който, дори те да са убедени, че не съм един от тях. Но какво може да се направи? Нещата не могат да се променят. Аз чувствам, че съм един от тях, а те, че не съм.

При това нищо друго не можеш да направиш, не можеш да не ги обичаш, не можеш да бъдеш друг. Спомена за едно интервю, в което Кристина казва, че е започнала да пише с гняв. Тази информация е много интересна за мене, тъй като в книгата този гняв се е изпарил безследно. Та нали и тя самата е частица от тях! В унгарската литература има един емблематичен пример: отношението на Ади към цялата унгарщина. Едно изпълнено с любов и обожание отрицание, понятието е много по-обхватно от живота на една малка общност. Но на практика става въпрос за същото.

Нищо не ти остава, не можеш да се откъснеш, не можеш да бъдеш друг.

Разговаря: Светла Къосева

Керана Ангелова

Елада Пиньо и времето

Kerana Angelova

Elada Pinyo és az idő

Гост на Литературно кафене през месец март беше актрисата Мари Търбючик. Тя четеше откъси от романа на Керана Ангелова „Елада Пиньо и времето“. Вестта за вълнуващото събитие стигна и до България, откъдето пристигна писмо от авторката:

Здравейте,

Приятели ми казаха за вашия сайт и за информацията за представянето на моя роман „Елада Пиньо и времето“ на 8 март във вашия културен дом. Много се развълнувах, когато прочетох, че Мари Търбючик ще представи романа. Тази актриса обичах да я гледам, когато бях ученичка и ходех да съпреживявам европейското кино, а унгарското несъмнено беше такова. Запомнила съм я и заради особена фамилия, но много повече защото е страхотна актриса. Ако не е късно, поздравете я, моля, от мен! Искам да ви помоля още ако имате някакъв запис с гласа на г-жа Търбючик да изпратите звуков файл; или поне снимки – понеже за мен е вълнуващо актриса, която толкова харесвам, и с класа като нейната, да се случи да съпреживее моите скромни думи... Благодарение на вас, разбира се!

С най-добри пожелания:
Керана Ангелова

Március hónapban Törőcsik Mari volt az Irodalmi Kávéház vendége, Kerana Angelova Elada Pinjo és az idő című művéből olvasott fel részleteket. Az érdekes esemény híre Bulgáriába is eljutott, ahonnan levél érkezett az írónőtől:

Üdvözlöm Önöket!

Barátaim hívták fel a figyelmemet az Önök honlapjára, valamint arra az információra, hogy az Elada Pinjo és az idő című regényem bemutatásra került március 8-án az Önök művelődési házában. Nagyon elérékenyültem, amikor megtudtam, hogy Törőcsik Mari mutatta be a regényt. A színésznőt már diákkoromban is szívesen néztem, amikor együtt éltem az európai filmművészettel, a magyar pedig kétségkívül az volt. Különös családneve miatt is megjegyeztem őt, de legfőképp amiatt, mert hihetetlenül nagy színésznő. Ha megkésve is, adják át neki üdvözlömetem. Azt is szeretném kérni, hogy ha van valamilyen felvételük Törőcsik Mari hangjával, küldjék el nekem a hangfájlt vagy legalább fényképeket – számomra nagyon megható, hogy úgy hozta a sors, hogy az a színésznő, akit annyira kedvelek és aki ilyen nagy színész, olvasta fel szerény szövegemet.

Természetesen Önöknek köszönhetően!

Meleg üdvözléssel

Kerana Angelova

Évei úgy nehezedtek rá, mint egy öreg birsalma fára a kora. A gyümölcsöt már rég leszedték, de az ágaknak nincs erejük felemelkedni, a fa gondolatban továbbra is hordozza a terhet. Eljött az idő, mondta az öreg Pinyo. Egyik este mellkasából valami fájdalmas sípólást hallott és elképzelte, ahogy bordái kalitkájába zárva egy éppen hogy csak kikelt kiscsibe csapkod szárnyával. Minden bizonnyal egy sasfióka az, és nekem kell testemből táplálnom. Amíg ezen töprengett, egy pillanatra látta, ahogy az idő megfordul az örökkévalóság méhében, hogy újra fejjel előre nézhessen. Előre – mi felé? És ki adott nekem szemeket ahhoz, hogy mindezt megláthassam? Elmosolyodott, és legyintett. Élete már az ellenkező irányban haladt, a kérdések már nem követeltek választ.

És amíg sebesen repült hátrafelé, megsejtette, hogy a halál valami olyasmi lesz, mint az élet. Legalábbis ugyanannyira egyedülálló és megismételhetetlen. A sasfióka belecsípött, és vadul kitépett egy darabot a testéből. A fájdalomtól világossá vált számára: a visszatérés bizonyult az ő egyetlen halálának. A legfurcsább az volt benne, hogy nemegyszer sikerült meglátnia az egész életét. Mintha csak vonaton utaznék, fejemet kényelmesen ráhajtva a velúrtámlára, csak hogy az útiránnyal ellenkező irányban. Az ablak mögül fák, felhők, kaszások, nyakukat az alkonyat felé megfeszített nyakú tűzes lovak, hidak, erdők, madarak, kutyák, emberek bukkannak elő hullámozva. Ülök, nézelődöm, a hátam mögül pedig váratlanul előugrik a jövő, és a szemem láttára válik múlttá. És az üvegen visszatükröződő arcom egyre fiatalabb ibolyaszemű nőt mutat, egyre kislányosabbat, vad kékesfekete hajjal, egyre gyermekibebet.

Miközben erre gondolt, megérkezett.

A ház ott állt a meredek utcácska tetején, ahogy halványan még élt az emlékeiben, de már kifehéredett az idő keserű szelétől. Falaira, gerendáira és a megzöldült tetőre homályos barnás színű sókristályok ragadtak.

Egy egész arasznyi por puha fészekként fedte be a kémenyt. A fészekben kopasz nyakú csibe feküdt, meresztette sárga fél szemét és barátságatlanul csérogott: csér, csér!

A szántóföldek felől frissen dagasztott kenyér illata szállt. A meredeken fölfelé egyedül gördült fel egy piros héjú kukoricás cipó és legnagyobb elképedésére bebújt a hátsó kertbe. Aha, kapott észbe Pinyo, először elment, hogy körbejárja a földcsékjét, nemsokára a nagymama meg-

Годините ѝ натежаху като старо дялево дърво. Плодът отдавна е обран, но клоните нямат сили да се вдигнат, дървото мислено продължава да носи товара. Време ми е, каза си старата Пиньо. Една вечер в гърдите ѝ нещо жално изписука и тя си представи как в клетката на ребрата ѝ пърха новоизлюпено голо пиле. Сигурно е орле, гладно е и аз трябва да го храня от плътта си. Докато си го мислеше, видя за един кратък миг как времето се преобръща в утробата на вечността, за да е отново с челото напред. Напред към какво. И кой ми даде очи да видя това. Усмихна се и махна с ръка. Животът ѝ вече течеше в обратна посока и въпросите няхаха нужда от отговор.

И докато летеше стремглаво назад, заподозря, че смъртта ще се окаже нещо, подобно на живота. Поне също толкова единствено и неповторимо. Орлето клъвна ребрата ѝ, откъсна от плътта ѝ болезнено късче. От болката ѝ просветна: единствената нейна смърт се оказваше завръщане. В него най-странното бе, че успя да види наведнъж целия си живот. Все едно, че пътувам с влак, настанила удобно глава върху велурената облегалка, само че в обратна на пътуването посока. Зад прозореца изтичат плавно дървета, облаци, косачи, огнени коне с опънати към залеза шии, мостове, гари, птици, кучета, хора. Седя си, гледам си, а иззад гърба ми изскача изневиделица бъдещето и пред собствените ми очи се превръща в минало. И отражението ми върху стъклото се показва все по-млада жена с виолетови очи, все по-момиче с подивели синкавочерни коси, все по-дете.

Докато помисли това и пристигна.

Къщичката си стоеше на върха на стръмната уличка, каквато я помнеше смътно, само че побеляла от горчивите ветрове на времето. Мътни кристали кафеникава сол бяха полепнали по стените, по гредите и по зеленясалия покрив. Цяла педя пепел прихлупваше комина като меко гнездо. В гнездото лежеше голошиесто пиле, кокореше единственото си жълто око и клявкахе недружелюбно: кляв, кляв, кляв!

Откъм нивите прииждаше ароматът на току-що омесен хляб. По стръмното нагоре сама се изтъркала зачервена царевична питка и пред смаяните ѝ очи се шумгуна в задния двор. Аха, досети се Пиньо, първо е отишла да пообиколи нивката си, след малко баба ще я разчупи и ще пъхне в ръцете ми топъл краешник. Въздъхна. Откъде се взе това. Точно такова детство, тук и другаде, няхах. Дали не хитрувам. Дали не се опитвам сега да изживея по-правилно живота си. Възможно ли е този път да не го сгреша. Възможно ли е и другите да не сгрешат моя живот. О, Господи, какво бих направила без грешките на своя живот, усмихна се горчиво.

В същото време разпознаване забравеното усещане за детство, онзи особен спазъм под лъжичката. Синя папазина излезе от тресдафиловия храст, тупна върху дланта ѝ, пролази мъхесто. Устните ѝ подпухнаха от нектара на усещането. Небето засия, обзе я чувството за притежание на света. Нямаше спомени, спомените бяха още в бъдещето, не бяха се завърнали оттам. Скрип, скрип, скриптеше от щастие вратнята, Пиньо се полюляваше с един крак на нея. Помисли си: Миналото се случва толкова бързо, станала съм съвсем малка.

Внезапно мръкна. Винаги мръкваше внезапно. Радостта ѝ угасна. В близкия дол запяха чакали, смразиха кръвта ѝ. Едва сега почувства, че селото е празно, нито звук, нито дъх. Мамо. Моя майко. И в прозореца на къщичката изгря майка ѝ, с ореол от светлината на газена лампа около главата. Беше млада и замислена. Протегна ръка навън от прозорчето, дланта ѝ легна върху пулсиращата фонтанела на детската глава. Чакалите отново запяха. Няма страшно, усмихна се майката, това са щурците, нима си забравила. Виж нощта каква е голяма и топла, нищо лошо не може да ти се случи.

Патешките ѝ крачета се закардилкаха, Пиньо се опитваше да стигне до майка си. Вкопчи се в нея, зарови лице в скута ѝ. Изгука. Майката положи главата ѝ върху сгънатия си лакът, даде ѝ отново за пръв път да суче. Пиньо се давеше в топлиите глътки, махаше крачета и ръце, вторачена в златното око на голошиестото пиле, което бе кацнало върху перваза на прозореца. Окоето ставаше все по-голямо и по-златно. Не съм предполагала, че светлината извира от окоето на едно толкова грозно проскубано пиле, учуди се с последни сили Пиньо.

Направи усилие да научи най-важното, единственото, заради което бе дошла по обратния път на времето до входа, който беше изход. Не можеше, обаче. Отговор нямаше. Излизаше, че отначало докрай човекът е една измислица. Господи, каква нелепост е човекът! Вик на покруса напираше към устните ѝ, когато изведнъж отнякъде се чу могъщ глас,

Пиньо, накъде в обърканото време, в един миг от миналото, настоящето и бъдещето, отговорът сам ще те намери!

Въздъхна с облекчение.

В този миг окоето на грозното пиле се превърна в ослепително златно слънце.

ВДЪН ГОРИТЕ ТИЛИЛЕЙСКИ МИНАЛОТО МОЖЕ ДА СЕ СЛУЧИ УТРЕ

Вдън горите Тилилейски беше пусто и велико. Прости ми, прощавай, не мога. Мама развърза алената си престилка, направи от нея люлка-полюлейка, завърза я за нисък клон. Не мога, прости ми, не искам. Монотонно редеше песен без мелодия, повтаряше и повтаряше думите в тихо изстъпление. До нея стоеше старче и подсмърчаше, старчето цялото трепереше, време е, изрече пискливо то и мама позелена от ужас. Подбели очи, опъна ръце право нагоре, вцепени се. Старчето продължи да хленчи, спасявай другите, другите си спасявай, започна да я блъска с юмруци, все по-грубо, трябваше да я изкара от вцепенението. Тя най-сетне свали ръце, улови с тях главата си, стисна клепки и слепешката хукна през гората. Блъскаше с в стволите на дърветата, отначало случайно, сетне с всички сили. Старецът се заклатушка след нея, спъваше се и тресеше глава. Отиваха на достигнат останалите бежанци.

Останаха сама, самотна и подивяла от ужас. Минаваха дни и нощи. Повоят ме стягаше през пелената, по ръцете и краката ми мравучкаха тръпки, от дългото лежане

төри majd, és egy meleg kenyérvéget nyom a kezembe. Felsőhajtott. Vajon honnan jött ez. Épp ilyen gyerekkorom, itt és máshol, nem volt. Vajon nem próbálok csálni? Vajon nem próbálom-e most helyesebben megélni az életem? Vajon lehetséges-e, hogy most ne hibázzam el? Lehetséges-e, hogy mások ne hibázzák el az én életemet? Ó, istenem, mit is csinálnék az életem hibái nélkül, mosolygott keserűen.

Ugyanakkor felismerte a gyermekkor elfeledett érzését, azt a különös bizsergést, ami átjárja az egész tested. Kékes színű rovar került elő a rózsabokorból, a tenyerére huppan, majd mohaszerű puhasággal elkezdett mászni. Ajkai megdagadtak az érzékelés nektárjától. Az ég felragyogott, a világ birtoklásának érzése lett úrrá rajta. Nem voltak emlékek, az emlékek még a jövőben voltak, még nem tértek vissza onnan. Nyek-nyek, nyekergett boldogan a kapu, Pinyo fél lábbal meg-megbillent rajta. Elgondolkozott: a múlt olyan gyorsan történik, egészen kicsi lettem.

Hirtelen bealkonyodott. Mindig hirtelen alkonyodott. Az öröme elillant. A közeli völgyből sakálok éneke hallatszott, megfagyott a vér az ereiben. Csak most érezte meg, hogy a falu üres, egy hang, egy moccanás sem hallatszott. Anyám. Az én anyám. És a házikó ablakán felragyogott az anyja, egy petróleumlámpa fényének glóriájával a feje körül. Fiatal volt és elmélázó. Kinyújtotta kezét az ablakon át, tenyere a gyermeki fej pulzáló kutacsára simult. A sakálok ismét énekelni kezdtek. Nincs mitől félned, mosolygott az anyja, ezek a tücskök, csak nem felejtetted el? Nézd, milyen nagy és meleg az éjszaka, semmi bajod nem eshet.

Kacsaszerű lábcskáin elbillegett. Pinyo próbálta utolérni az anyját. Hozzásimult, arcát ölébe temette. Felgöcsicsélt. Az anyja behajtott könyökére helyezte a fejét, újra először szoptatta meg. Pinyo fulladozott a meleg kortyok közepette, lábcskáit és kezecskéit lengette, elmerülve a kopasz nyakú csibe arany szemében, amely az ablakpárkányra szállt le. A szem egyre nagyobb és egyre aranyszínűbb lett. Sosem gondoltam volna, hogy a fény egy ilyen ronda, megtépett csibe szeméből tör elő, csodálkozott el Pinyo kimerülten.

Nagyon iparkodott, hogy megtudja a legfontosabbat, az egyetlen dolgot, ami miatt az idő fordított útján eljött a bejáratáig, ami kijárat volt. De nem sikerült. Válasz nem volt. Végül az derült ki, hogy az ember az elejétől a végéig egy árnyék csupán! Istenem, mekkora értelmetlenség az ember! Csalódott sikoly készült elhagyni az ajkát, amikor hirtelen mindenhol magasztos hang hallatszott. Pinyo, valahol az összekuszálódott időben, a múltnak, a jelennek vagy a jövőnek egy pillanatában a válasz magától is megtalál majd!

Megkönnyebbülve sóhajtott fel.

Ebben a pillanatban a ronda csibe szeme vakító arannyá változott.

AZ ÓPERENCIÁS-TENGEREN TÚL A MÚLT MEGTÖRTÉNHEK HOLNAP IS

Az Óperenciás-tengeren túl a part sivár volt és óriási. Bocsság meg nekem, bocsság meg, nem bírom! Anyu kibontotta piros kötényét, készített belőle hintabölcsőt, rákötötte egy alacsony ágra. Nem bírom, bocsság meg, nem aka-

rom! Monotonon kántált egy dallam nélküli éneket, csak ismételte és ismételte a szavakat csendes kábulatban.

Mellette egy öregember szutyorgott, az öregember egész testében remegett, itt az idő, mondta vékony hangon, és anyu teljesen elzöldült a rémülettől. Kimeresztette szeme fehérlését, kezeit felfelé tartotta, megdermedt. Az öregember továbbra is nyavalygott, mentsd meg a többit, a többit mentsd meg, ököllel elkezdte lökdösni, egyre durvábban, ki kellett rángatnia ebből a megrökönyödésből. Végre leengedte kezeit, megmarkolta velük a fejét, lehuntya szempilláit, és hanyatt-homlok elrohant az erdőn keresztül. Neki ment a fák törzsének, eleinte véletlenül, majd teljes erővel. Az öregember utána sántikált, botladozott és rázta a fejét. Igyekeztek utolérni a többi menekültet.

Egyedül maradtam, magányosan, a rémülettől megvadultan.

Teltek a napok s az éjszakák. A pólya szorított a pelenkán át, a kezem meg a lábaim libabőröztek, hosszan tartó hanyatt fekvés után kidörzsölődött a bőr a nyakamon, és csípett, farkaséhes voltam. Este a hold szemére meredtem, mely fehéren és gyászosan, alacsonyan szállt az erdő felett. Ábrázata édesanyáméra hasonlított, így néha erőm vettem magamon, és rámosolyogtam erre az aggódó arcra. Esténként az erdő fényeit is láttam, kékes fények füstölögtek, fák kiszáradt üregei voltak, fönny, az ágak közt éjjeli madarak szeme világított.

Egyik alkonyatkor egy tejfehér szakállú öregember jött lefelé a szemközti dombról, egy bagoly kuporgott a vállán. Honnan bukkan elő ilyen hirtelen, klorofillból és fényből való, mintha csak egy fa lenne a fák között, csak éppen járni tudott. Átkelt a réten, felöltöje besötétült a harmattól. Megállt a hinta fölött, kifehéredett szemeit keresztül meresztette rajtam, valahogy elkaptam a gondolatát, én nem vagyok a te sorsod, a te sorsodat Hriszulának hívják; vagyis ő semmit nem tehet, nem volt hihető, de anélkül, hogy ellenkező sikolyomra figyelmet fordított volna, egyenesen a bokrok felé vette az irányt, árnyékként tűnt el a pirkadatban. Megjelent egy ember, majd elment. És a magány oly rémületessé vált, hogy nem lehetett eltéveszteni, hogy ez ő. Feküdtem a bölcsőmben, néztem az eget, és belehaltam a végtelen, kozmikus magányba.

Az, hogy egy pólyásban tudatosuljon, hogy meg fog halni, Uram, Istenem, nem mindig felfoghatóak isteni elgondolásaid.

Azonban nem lepődtem meg a végtelenség érzésén, ami körülvettem, az érzékeléseim erőteljesek és kristálytisztán világosak voltak. Lenéztem, és láttam a saját bölcsőmet a száználmas kis, elernyedtt testtel, a szegény kis, összekuporodott elhagyatott testecske, megsajnáltam a világ minden szánalmával. Magasabbra és magasabbra emelkedtem, ámulattal és boldog megsemmisüléssel fedeztem fel, milyen széles terület el a Sztrándza fölött, egyszerre láttam az összes ösvényét, holdkígyókként tekeredtek és himbálóztak, itt-ott fehér források fénylettek, az indigó-homályban parázsként villantak fel a leselkedő sakálok szemei, szarvasok aludtak a mély erdőben, és szarvaik királyi koronaként tündököltek.

mindezt egyszerre láttam, annak ellenére, hogy a bölcsőben lévő, megszükkült, elernyedtt kis testecske szemei szorosan csukva voltak. Akkor nem tudtam, hogy a lélek magától lát, lehetetlen volt, hogy ezt tudjam abban a tu-

po gréb a кожата на гърба ми се охлузи и щипеше лютиво, изпитвах и вълчи глад. Вечер се вторачвах в околото на луната, тя плуваше ниско над гората, бяла и печална. В образа ми приличаше на мама, затова намирах понякога сили да се усмихна срещу това угрижено лице. Вечер виждах и светлините на гората, димяха синкави сияния, бяха изгнилите хралупи на някои дървета, високо в клоните светеха очите на нощни пилета.

Една привечер по отсрещния баир заслиза старец с дълга млечно бяла брада, в рамото му се беше вкопчил бухал. Откъде се взе така изведнъж, целият от хлорофил и светлина, сякаш беше дърво сред дърветата, само че можеше да ходи. Прекоси поляната, наметалото му потъмня от росата. Застана над люлката, втренчи през мене бели-избелели гледци, някак си долових мисълта му аз не съм твоята съдба, твоята съдба се казва Хрисула. Демек, той нищо не можел да направи, не беше за вярване, но без да обръща внимание на протестните ми крясъци, продължи направо през храсталците, изгуби се в разсърването като сянка. Появи се човек и си отиде. И самотата стана толкова страховита, та нямаше как да не позная, че това е тя. Лежах в люлката си, гледах небето и умирах от безкрайна космическа самота,

едно пеленаче да съзнава, че умира, Боже Господи, не всякога е за разбиране Божествения ти замисъл, обаче не се учудих на чувството си за безкрайност, усещанията ми бяха могъщи, кристално ясни и пълни. Погледнах надолу и видях собствената си люлка с жалкото отпуснато телце в нея, горкото сгърчено изоставено телце, съжалих го с всичката жалост на света. Издигнах се все по-нагоре, с изумление и щастлива покруса откривах колко широко се разпростирам над Странджа, виждах всичките ѝ пътеки наведнъж, огъваха се и лъкатушеха като лунни змии, тук-там светлееха бели извори, в индиговия мрак проблясваха като вългени и рогата им сияеха като царски корони,

виждах всичко това наведнъж, въпреки че очите на посинялото отпуснато телце в люлката бяха стиснати до пълна слепота. Тогава не знаех, че душата е виждаща от самосебе си, не беше възможно да го зная в тази несъзнателна възраст, в която единствено усещанията са така витални, обаче, няма лъжа,

душата ми виждаше от самосебе си.

Всичко продължи само миг, отново се напълних със себе си: гладна бях, жадна и жива, загърчих се в колики, заскимтах, замятах се в теснотията на люлката, накрая заспах от изтощение; залюля ме могъщото успокояващо присъствие на нещо, което заприижда от всички посоки, когато отворих очи след време, то пак си беше наоколо, навсякъде,

беше Великият Космически Майчин инстинкт.

Усетих се приласкана. От всички посоки. Въпреки това, прималываше ми от глад и простенах. Килнах глава назад и видях светлите очи на мама. Изобщо не се учудих. Тя се наведе над мене, усетих познатия дъх на мляко и впих уста в твърдата бозка, която търсеше лицето ми. Засуках лакомо, давех се, по бузите ми течеха капки; когато уригнах преситено, небето вече просветляваше, треперливата светлина ме накара да присвия очи, през полуспуснати клепки погледнах мама и видях, че тя е кошута. Беше едра, сура и спокойна. Пледаше ме с човешки очи и тогава

аз се усмихнах насреща ѝ.

Старицата е с всичкия си ясен ум, с бистра памет и свежи думи, стилът ѝ на изразяване е доста своеобразен, оживяват

го внезапни архаизми и диалектни думички, върху общо взето елегантния словесен фон те са ярки и неочаквани, привличат вниманието като стъклени синци, които лъскаят тук-там между перлите на огърлица. Самото поведение на Елада Пиньо в някои моменти е като на изискана францужойка, жестовите, финеса на нежното ѝ, отделено от останалите пръсти кутре, светлите ѝ костюми, дантелените кърпички, копринените чорапи, капелите ѝ. И – току се оживи, току заръкомаха внезапно като селянка, току подбелва очи, току заприличва на буквата Ф, и преминава бурно на майчиния си език, окръгля широко старджанските гласни, малей, стогодишна бабушкера съм веке, ама, я ме виж, колко съм още за неизхвърляне.

Още е за неизхвърляне... Такъв е българският ѝ понякога, език особен, изразителен, образен, но сякаш преведен светкавично наум от някакъв друг, неизвестно какъв, несъществуващ никъде по света, само неин си, така е, защото езикът ни това сме ние, това е единственият ни живот, дълбоката ни неизказана същност, наричаме я Слово, Бог в нас, нищожни сме да я изразим напълно,

а старицата бърза да изговори същността си, много бърза, втурнала се е нанякъде и много бърза, и всички ние наоколо се задъхваме, когато дишаме един въздух с нея и бързаме да я настигнем.

Тя стана наша приятелка преди няколко години, когато моят хубостник в училище вдъхновено започнал да поздравява учителката си по френски с дон Жуан, мадам Танева; ужасена, мадам ни препоръча домашна учителка с парижки френски, ние я поканихме да ограмоти многознайкото

и в дома ни пристигна тази необикновена старица, застана всеотдайно на вратата ни, като да беше ни я подарил някой, който съкровено знае от какво най-много имаме нужда в този живот,

бон жур, мадам Елада, посрещаше я навъсено малкият първите дни, очевидно по си харесваше своя поздрав, обаче, френският му напредна толкова, че един ден нашата мадам с блеснали очи му подари френска книжка с пожълтели от времето листа,

за тебе е, от Сируи.

Коя е Сируи, попитахме в един глас.

Не бързайте, рече старицата, Сируи е нещо толкова хубаво и непостижимо, затова не бързайте да я узнавате.

Започва поредния урок, черна и суха, с коса като сребърна паяжина върху олисялото теме, с очи като лилави теменуги върху прояденото от времето лице, с тънки като клечки крака, обути в бели чорапи дори и през лятото и с толкова изтънели пръсти на ръцете, през върховете им преминават лъчите на светлината и те прозират, и толкова е внезапна всеки път, толкова нетукашна и близка на душата ми,

все едно съм я измислила, за да не ми е самотно в този живот,

дъли пък наистина не съм я измислила,

докосвам я по ръката,

тя се усмихва,

дали самата аз не се усмихвам на себе си от друго някакво време, в друго някакво пространство.

Да излезем на терасата да пием чай.

Седим двете на балкона и наблюдаваме движението по Богориди, булевардът тече, шарена човешка река, момичета в памучни бермуди като едри пеперуди, момчета с ролери, майки с колички, бебетата вътре ритат с дебели крачета, точно

dattalan korban, amelyben egyedül az érzékelés olyan eleven, de semmi hazugság,

a lelke magától látott.

Mindez csak egy pillantig tartott, újból megteltem magammal; éhes voltam, szomjas és élő, görcsbe rándultam a hasfájástól, visítottam, ide-oda vettem magam a hinta szűk öblében, végül elaludtam a kimerültségtől; elringatott egy minden irányból jövő valaminek a mindenható, megnyugtató léte, amikor kis idő múlva kinyitottam a szemem, még mindig ott volt körülöttem, mindenhol

a Hatalmas Kozmikus Anyai ösztön volt az.

Felém áradó gyöngédség vett körül. Minden irányból. Ennek ellenére kezdtem elgyengülni az éhségtől, és felnyögtem. Hátrabiccenttem a fejem, és láttam anyu világos szemeit. Egyáltalán nem lepődtem meg. Fölém hajolt, éreztem a tej ismerős illatát, és ajkaimat belefűrtam a kemény, táplálékot adó kebelbe, mely az arcomat kereste. Falánkan szopiztam, fulladoztam, arcomon cseppek folytak szét; amikor jóllakottam felbűfiztem, az ég már világosodott, a remegő fénytől hunyorogni kezdtem, a félig lehunyt szemhéjon keresztül anyura néztem, és láttam, hogy egy szarvas az anyám. Erős volt, fehér és nyugodt. Emberi szemekkel nézett rám, és akkor

én rámosolyogtam.

Az öregasszony tudata teljében van, emlékezete tiszta, szavai üdék, a kifejezési stílusa eléggé sajtáságos, hirtelen archaizmusok és népies szavak teszik élénkebbé, az alapvetően elegáns szóhasználat mellett élénkek és váratlanul hatnak, felhívják magukra a figyelmet, akár az üveggömbök, melyek itt-ott megcsillannak a gyöngyosron. Elada Pinyo magatartása bizonyos pillanatokban olyan, mint egy igényes francia hölgyé, a gesztusai, kisujjának finom, többi ujjától elkülönülő tartása, a világos kosztümjei, csipkés zsebkendői, a fehér selyemharisnyái, a kalapjai. És – hirtelen felélénkül, kezével elkezdi hadonászni, mint egy parasztasszony, hirtelen elkezd villogtatni szeme fehérjét, ökleit kihívóan derekára helyezi, amitől úgy néz ki, mint egy cirill F betű, és hevesen anyanyelvére vált, szélesen kerekíti a sztandzsai magánhangzókat, lám csak, százéves anyóka vagyok én má, de nézz csak rám, mennyire nem vagyok én még leírandó.

Még nem leírandó... Ilyen volt néha a bolgárja, különös nyelv, kifejező, dús képvilágú, de mintha villámgyorsan egy másik nyelvből való fordítás lenne, nem tudni, milyennél, sehol a világon nem létező nyelv, egyedül az övé, így van, hisz a nyelv mi magunk vagyunk, ez az egyetlen életünk, a mély és kimondatlan lényünk, amit Igének, Benünk lévő Istennek nevezünk, parányi porszemek vagyunk ahhoz, hogy ki tudjuk fejezni teljesen.

Az öregasszony pedig siet, hogy kibeszélje a lényét, nagyon siet, valamerre nekiiramodott, és nagyon siet, és körülötte mindnyájan kifulladásig, amikor egy levegőt szívnak vele és igyekezünk utolérni.

Pár éve lett a barátónk, amikor az én rosszcsontom úgy kezdett köszönni a franciatanárnőjének, hogy: Don Juan madame Taneva; szörnyülködve a madame egy párizsi franciát művelő házitánítónt ajánlott nekünk, meghívtuk hát, hogy megokítsa a mi kis okoskánkat.

És az otthonunkba érkezett ez a nem mindennapi, idősebb hölgy, odaadón megállt az ajtóban, mintha csak olyas-

valakitől kaptuk volna ajándékba, aki titkon tudja, mire van a leginkább szükségünk ebben az életben.

Bon zsur madam Elada, fogadta durcásan az első napokban a kislegény, szemmel láthatóan jobban tetszett neki a saját köszönése, de a franciája annyit fejlődött, hogy egy nap a mi madame-unk csillogó szemmel ajándékozott neki egy francia könyvecskét, melynek lapjai besárgultak már az időtől.

Neked Sziruitól.

Ki az a Szirui, kérdeztük egyszerre.

Ne siessetek, mondta az idős hölgy. Szirui valami olyan szép és elérhetetlen, ne is siessetek megismerni.

Kezdődik a soron következő lecke, sötét, beesett arca, ezüst pókhálójaja a megöszült tarkón, az időtől kirágott arcán lila ibolyaszerű szemei, pálcikavékony lábak, melyeket még nyáron is fehér harisnyába bújtatott, kezén olyannyira elvékonyodott ujjakkal, hogy a ujjbegyein keresztül áthatolnak a fénysugarak és az ujjak átlátszóvá válnak, és olyan csodaszzerű minden egyes alkalommal, annyira nem e világi, és lelkemhez annyira közeli,

mintha csak kitaláltam volna magamnak, hogy ne legyek magányos ebben az életben,

de vajon tényleg nem én találtam ki,

megérintem a kezét,

mosolyog,

vajon nem én mosolygok-e saját magamra egy másik időből, egy másik térben.

Menjünk ki a teraszra teázni!

Ülünk ketten az erkélyen, és figyeljük a forgalmat a Bogoridin, a sugárút csak ömlik, tarka emberi folyó, a lányok pamutbermudákban, mint nagy testű pillangók, fiúk rollerrel, anyukák babakocsikkal, bennük babák rúgkapálnak vaskos kis lábacskákkal, pontosan száz éve voltam ilyen, tyűha, a szemközti kávézóban valamilyen hanghordozóból üvölt a heavy metal, a kávézó falára az élénk graffiti között piroslik a Szervusz, millennium, vizslát millennium! felirat, második éve áll ott emlékeztetve az emberi önámításra, hogy az idő rendezhető, elhatárolható,

Az idős asszony azonban nem veszi észre a mozgólódat, közelít felém végtelen ibolyakék szemével, és bizalmasan azt mondja,

Emlékszem az örökké tartó életemre egészen eddig a percig.

Én is emlékszem rá. Mindenki emlékszik az életére, Elada Pinyo.

Mást mondok. Életem minden másodpercére emlékszem. Ezzel azt akarom mondani, hogyha elkezdeném elmesélni neked, szükségünk lesz még száz évre.

Egyáltalán nem lehetséges. Ha így van, a tudatalattid lyukas, hogyhogy nem robbant még fel az agyad ennyi információtól.

Ez adottság.

Nem hallottam még ilyen adottságról. Miket beszélsz!

Emlékezhetsz-e az ember életének több millió másodpercére, a szükséges és a szükségtelen dolgokra is? Az életedben voltak szörnyű, kibírhatatlan dolgok is.

Azt mondjuk, hogy kibírhatatlanok, mégis valahogy kibírjuk őket. És, jegyezd meg, az életünkben nem történnek szükségtelen dolgok. Kérlek, kapcsold be a televíziót!

A női jelenlét című filmet adják Romy Schneiderrel és Yves Montand-nal a főszerepben. Bemegyünk nézni. Ket-

predi sto години съм била такава, малей, отсреща в кафето музикална уредба дъни хеви метъл, върху стената на кафенето сред ярките графити червенеет надпис здравей, милениум, сбогом, милениум, стои си там втора година като спомен за човеишката заблуда, че времето може да се подреди, да се отграничи,

старицата обаче не забелязва оживлението, доближава безкрайните си виолетови очи до моите и казва доверително, помня целия си вечен живот до тази минута.

И аз го помня. Всеки помни живота си, Елада Пиньо.

Казвам ти друго. Помня всяка секунда от своя живот. Искam да кажа, че ако се захвана да го разказвам, ще са нужни още сто години.

Изобицо не е възможно. Ако е така, подсъзнанието ти има пробойна, как така не се е взривил мозъкът ти от толкова информация.

Това е дарба.

Не съм чувала за такава дарба. Какви ги говориш! Може ли човек да помни всичките милиони секунди на своя живот и нужното, и ненужното да помни. В живота ти е имало и ужасни, непоносими неща.

Казваме, че са непоносими, а все пак успяваме да ги понесем. И запомни, в живота не се случват излишни неща. Пусни телевизора, ако обичаш.

Дават Женско присъствие с Роми Шнайдер и Ив Монтан. Влизаме да гледаме. Потъваме неусетно в човеишката драма, смълчани двете като един човек. Нещастиеето трябва да се уважава, човек трябва и да богохулства, казва мъжът от филма. А жената отговаря, ако някога бѣда щастлива, ще отида да се излекувам.

Една и съща печал лежи върху лицата на Роми, на Ив Монтан, на моята старица. Лицето на страданиеето, докоснато от сянката на нещо друго, мимолетно, пречистващо,

но какво може да е повече от страданиеето или от щастиеето?

Мъжът от филма казва всеки вие от самота, а не знае, че е от любов. Елада до мен трепва, събужда се от наркозата на състояниеето, в което е изпаднала. Той казва същото! Похлупва ръце в шепички, остава така. Когато вдига глава, поглежда ме право в очите, по някакъв мистериозен начин е видяла мисълта ми:

– По-голямо от щастиеето е страданиеето, по-голямо от страданиеето са щастиеето и страданиеето, когато едновременно са споходили човека. Ако не ти се е случвало, все ще ти се случи някога, трябва да си готова да ги посрещнеш, защото заедно те са друго нещо.

Внезапно променя разговора.

Искam да ти разкажа живота си и понеже имам още четири месеца живот, ще стигнат да се изговорят за най-важното. Имам и нещо понаписано, две тетрадки, ще ти подаря и тях. Откъде си сигурна, че са само четири месеца!

Тя се засмива от сърце,

ти казваиш само четири месеца, аз казах още четири месеца. Моето време и твоето време не текат еднакво, ма шери. Тѣй че имаме на разположение цели четири месеца!

Още на другия ден започваме. Елада разказва онова, което не е разказала в тетрадките, аз си водя записки и най-вече слушам прехласната, и времето трѣгва да се завърѣца. Така цели четири месеца.

Една сутрин не дойде у дома. Намерихме я на терасата в нейния дом, потънала в плетен стол, поставила шепи на гърдите

отляво, сякаш държеше в тях голо новоизлюпено пиле. Върху коленете ѝ лежаха две тетрадки с мукавени подвързии, на кориците им пишеше Миналото ще се случи утре, първа част, втора част;

и ето, опитвам се да разкажа старицата Елада Пиньо, да разкажа себе си чрез нея, да разкажа небето и земята вътре в нас, невярата и вярата, която все не достига, опитвам се да намеря думите, впечатлена от културата на писмената ѝ реч, от дарбата ѝ на истински разказвач,

обаче, нужни са ми думи, които сами да ме намерят, както нея са намерили,

които да изразят неподозираната ни същност, необикновена близост, потресаващия ѝ живот да разкажа с тях, за да сме едно и също нещо и отсам, и оттамък,

и да не вием до небето от самота, без да знаем, че е от любов.

ten egy emberként elcsendesülve észrevétlenül belemerülünk az emberi drámában. A boldogtalanságot tisztelni kell, az embernek káromkodnia is kell, mondja a férfi a filmben. A nő pedig azt feleli, ha boldog leszek valaha, elmegyek kigyógyítani magam.

Ugyanaz a gyász terül Romy, Yves Montand, az én idő hölgyem arcára. A szenvedés arca, amit megérint valami másnak az árnyéka, tiszavirág-életű, megtisztító.

de mi lehet több a szenvedésnél vagy a boldogságnál? A filmbéli férfi azt mondja, hogy mindenki vonít a magánytól, és nem tudja, hogy a szerelemtől teszi. Elada megrezzen mellettem, felébred abból a hipnotikus állapottól, amelyben elmerült. Ugyanazt mondta! Tenyerébe temeti arcát, így marad. Amikor felemeli a fejét, egyenesen a szemembe néz, valamilyen misztikus módon meglátta a gondolatomat:

– A boldogságnál nagyobb a szenvedés. A szenvedésnél nagyobb a boldogság meg a szenvedés, ha egyszerre éli meg őket az ember. Ha még nem történt meg veled, valamikor csak meg fog történni, készen kell állnod, hogy szemtől szembe fogadd őket, ne fordítsd el akkor a fejed, légy bátor fogadni őket, mert együtt egészen mást jelentenek.

Hirtelen másra vált.

El akarom mesélni neked az életem, és mivel még van négy hónap az életemből, elég lesz arra, hogy elbeszéljem a legfontosabbat. Ezt-azt le is írtam két füzetbe, azokat is odaajándékozom neked.

Miért vagy biztos abban, hogy csak négy hónap!

Szívből felnevetett,

te azt mondd csak négy hónap, én azt mondtam még négy hónap. A te időd meg az én időm nem pereg egyszerre, mon chery. Így hát teljes négy hónap áll a rendelkezésünkre!

Már másnap kezdünk. Elada azt meséli, amiről nem számolt be a füzetekben, én jegyzetelek, de legfőképpen hallgatom ámultan, és az idő elkezd visszafelé peregni. És ez így megy teljes négy hónapig.

Egyik reggel nem jött át. Háza teraszán találtunk rá, fonoit székébe süppedve, kezeit baloldalt mellére helyezve, mintha csak egy csupasz, frissen kikelt csibét tartana bennük. Térdein két kartonkötéses füzet feküdt, borítójára ez volt írva: A múlt holnap fog megtörténni, első fejezet, második fejezet;

És ime, próbálom elmesélni Elada Pinyót, az idős hölgyet, általa elmesélni magamat, elmesélni a bennünk lévő eget és földet, hitet és hitetlenséget, amiből sosem jut elég, próbálom megtalálni a szavakat, meghatva íráskészségétől, egy vérbeli mesélő tehetségétől,

de szükségem van szavakra, melyek maguktól találnak meg, ahogyan őt találták meg, amelyek kifejezik a feltáratlan lényünket, különleges közelségünket, hogy elmeséljem általuk megrázó életét,

hogy itt is és odaát is egyek legyünk,

és ne vonítsunk az égig a magánytól, anélkül hogy tudnánk, hogy a szerelemtől tesszük.

Budai Beáta fordítása

Йордан Радичков

Ние, врабчетата

Jordan Radicskov

Mi, verebek

A tojás

ЯЙЦЕТО

Minden másféleképpen születik meg ezen a világon. A fű először az orrát dugja ki a földből, felfelé nyújtja, és úgy is marad – csak egy zöld orr látszik ki, sem csőre, sem fülei, sem lábai nincsenek, csak egy zöld orra van. A fa is fölfelé törekszik, mint a fű, csak sokkal nagyobb, és az egészet zöld tollazat borítja. Ősszel a fa tollazata lehullik, és anyaszült meztelenül remeg a hidegben egész télen. Mi, verebek mondtuk neki, hogy ne váljon meg a tollazatától, akkor nem kell fagyoskodnia a hóban, de mintha bizony szót lehetne érteni egy fával. A fa fa marad, még ha száz évig jár is iskolába, akkor sem fog semmit megtanulni azzal a fafejével, habár igaz, még iskolába se jár. De a fa jó szomszéd, és ha fészket raktok lombja közé, elrejti zöld tollazatával, és megvéd benneteket az ártó szemektől, a csúzlítól, a haszontalan gyerekektől és a macskáktól. Az elején az mondtam, hogy ezen a világon minden másféleképpen születik meg. Én, mielőtt világra jöttem volna, sokáig egy tojásban éltem. Ne adja az isten, hogy egyszer tojásban kelljen élned! Belül sötétség van, nincs sem ablak, sem ajtó, ráadásul annyira szűk, hogy meg se lehet fordulni benne, csak ülsz bent egész nap és egész éjjel, és azt sem tudod, nappal van-e odakint vagy éjszaka, süt-e a nap, vagy komor felhők járnak a komor égbolton. Az tudja a legjobban, milyen is a szabadságra szomjúhozni, aki már volt bezárva. Amint megéreztem, hogy minden megerősödött bennem, elhatároztam, hogy széztúzom ezt a börtönt. Megpróbáltam a csőrömmel, a tojás fala kemény volt, keményebb még a kőnél is. Nem voltam hozzászokva az ilyen munkához, életemben először kopácsoltam ennek a szűk börtönnek a falain, és a csőröm nagyon megfájdult belé, még álmomban is fáj, amikor elszundítottam, de nem estem kétségbe, aludtam egyet, és ismét nekiálltam a faltörésnek. Három hét telt el, és egy reggel, amikor a börtön mennyezetét ütöttem a csőrömmel, egy hangos recscet hallottam, és a tojás kettétört. Kint ragyogott a nap, mindenféle madarak és rovarok röpködtek – üdvözítő látvány volt. Körülnéztem, és láttam, tojások fekszenek mellettem a fészkekben, és csipogás hallatszik belőlük. A legközelebbi tojás fölé hajoltam, és

Всеки на тоя свят се е появил различно. Тревата най-напред си показва носа от земята, източва го нагоре и тъй си остава – само с един зелен нос; ни уши у нея, ни крака, ни човка, а само тоя зелен нос. Дървото и то никне като тревата, само че е много по-голямо и цялото се покрива със зелена перушина. Навесен перушината на дървото опада и то голо-голеничко цяла зима трепери на студа. Ние, врабчетата, му казваме да не си маха перушината, та да не студува през снеговете, но мигар можеш да кажеш нещо на дървото и то да те разбере. Дървото си остава дърво, сто години да ходи на училище, пак нищо няма да научи със своята дървена глава, макар че то и на училище не ходи. Но дървото е добър съсед и ако си направите гнездо в него, то ще скрие гнездото в зелената си перушина и ще ви пази от зли очи, от прашки, от лоши деца и от котките. Казах в началото, че всеки на тоя свят се е появил различно. Аз, преди да се пръкна, дълго време живях в яйцето. Да не ти дава господ да живееш в яйце. Вътре тъмно, ни прозорец има, ни врата има, на това отгоре е и толкова тясно, че човек няма къде да се обърне, ами седи по цял ден и по цяла нощ и не знае навън ден ли е, нощ ли е, слънце ли грее или пък навъсени облаци ходят навъсено по небето.

Оня, който е бил затворен, най-добре разбира жаждата за свобода. Щом усетих, че в мене всичко заякна, реших да разбия затвора. Почнах да опитвам с човката, стените на яйцето твърди, по-твърди дори от камъка. Не бях свикнал с такава работа, за първи път в живота си разбивах стените на тоя тесен затвор и човката ужасно много ме болеше, дори насън ме болеше, когато речех да подремна, но не се отчайвах, а малко подремна и пак започвам да разбивам стените. Три седмици време се мина и една сутрин, както разбивам с човката тавана на затвора, чувам едно силно: хряаа!, и яйцето се разполови на две.

Навън слънце блести, птици всякакви хвъркат, насекомото и то хвърка – блажена работа. Оглеждам се и виждам, че край мен в гнездото лежат още яйца и от тях се носи писукане. Навеждам се над най-близкото яйце и почуквам с човката също като по морз: чук... чук-чук, и врабецът, дето е вътре, ми отвръща с почукване и ми обяснява, че иска да излезе на свобода. Запретвам се аз тогава и като започвам един бой с човката, врабецът вътре се окуражи, щом разбере, че му идва подкреп-

ление, почна и той да удря и подир малко затворът се превърна в развалини, а ние двамата ликуваме, застанали до колене в развалините.

По това време около нас почнаха да се разбиват и другите яйца и от всеки затвор излизаше по един пухкав врабец, да му се ненагледаш. Ликуваме ние в гнездото, че сме излезли най-после на свобода, но сред ликуването дочуваме и нечий стон. Обръщаме се да видим откъде идва стенанието и виждаме, че един врабец успял да си покаже само главата навън, шията му притисната и не може да излезе от затвора... Врабецът си върти шията и подвиква: чир, чир! Захванахме се тогава всичките, та го освободихме, и врабецът много ни благодари, защото без нашата помощ едва ли щеше да излезе на бял свят. Той беше малко слаботелесен врабец и ние всички единодушно му дадохме името Чир.

Чир беше много странен врабец. Макар и слаботелесен, той се отърси, покачи се на ръба на гнездото и поиска веднага да почне да хвърчи. Как така ще хвърчиш!, казвам му и го смъквам обратно в гнездото. За да хвърчиш, най-напред трябва да си смениш пуха, да ти поникнат пера и да заякнат крилата ти. Чир се опъваше, но като го ударих с човката по главата, млъкна и веднага се съгласи. Оттогава съм забелязал, че когато човек не разбира от дума, трябва да го удариш по главата, за да разбере. Чир беше точно такъв – ако му кажеш с дума, няма да разбере, а ако го удариш по главата, разбира веднага. Не зная как е при вас, хората, но при нас е така. Когато всички излязохме на свобода и напълнихме гнездото догоре с врабци, видяхме, че са останали още две яйца. Отивам аз до едното, почуквам го леко, дано ми се обади някой отвътре, но отвътре не иде никакъв звук. Почуквам по-силно и пак се заслушвам – и пак нищо. После извиках: Ти, който си вътре, човек или звяр, обади се! Ни човек, ни звяр, нищо се не обажда. Другите врабци също почнаха да чукат по стените на яйцето, но пак никой не се обади. Тогава ние разбрахме, че това яйце е запъртък. Винаги, където има много яйца, ще излезе и по някой запъртък. Добре че хората не се мътят като нас, иначе току-виж че и при тях може да се случи някой запъртък!

Следващото яйце мълчеше, затуй почукахме и него. Щом почукахме, отвътре се обади много сърдит глас: Драги ми господине, викаше сърдитият глас, не можеш ли да почукаш полеко! И като каза това, оня отвътре счупи яйцето и се измъкна навън, ама кисел, кисел, та не ти се ще даже да го погледнеш. Я се отмести, драги ми господине, бутна врабецът едно от врабчетата, да видя какво минава навън под гнездото. Добре де, защо се блъскаш?, го пита врабчето, а новакът хич и не го поглежда, а му говори, обрънат гърбом към него. Драги ми господине, аз не съм се пръкнал на тоя свят, за да ми се правят забележки! Да, драги ми господине!

Тоя врабец ние нарекохме Драги ми господине. По-нататък ще ви занимавам и с него, но сега не мога наведнъж да разкажа за всички врабчета, а ще трябва да описвам едно по едно събитията, тъй както са се случили, и дано не пропусна нищо. Защото дори на едно врабче може да му се случи понякога да забрави, тъй както и на вас ви се случва понякога да забравите. А особено пък ако човек е гладен, съвсем ще забрави всичко. Затуй, преди да продължа нататък, ще седна да закуся с ей това насекомо... Някой каза ли ми: Добър апетит! Благодаря, желая и на вас добър апетит!

megkopogtattam a csőrömmel, mintha morzejelet küldnék: kop...kop-kop, a veréb, amelyik benne volt, visszakopogott nekem, és elmagyarázta, hogy szeretne kiszabadulni. Akkor nekigyürkőztem, és harcba szálltam a csőrömmel, a benti veréb, amikor megértette, hogy erősítés érkezett, felbátorodott, ő is nekiállt ütögetni, és a börtön nemsokára romhalmazzá vált, mi pedig térdig a romokban ujjongtunk.

Ugyanekkor a többi tojás is töredezni kezdett körülöttünk, és mindegyik börtönből egy pihés veréb bújt elő – szemgyönyörködtető látvány volt. Ujjongtunk a fészekben, hogy végre megszabadultunk, de az ujjongás közepette meghallottuk, hogy valaki nyög. Megfordultunk, hogy megnézzük, honnan jön a nyögés, és láttuk, az egyik verébnek csak a fejét sikerült kidugnia, a nyaka beszorult, és nem tud kibújni a börtönből... A veréb a nyakát forgatta, és kiáltozott: csip, csip! Akkor mindannyian nekifogtunk, és kiszabadítottuk, és a veréb hálásan megköszönte, mert a mi segítségünk nélkül aligha tudott volna világra jönni. Kissé gyenge testű veréb volt, és mi egyöntetűen Csipnek neveztük el.

Csip nagyon fura veréb volt. Habár gyenge volt, de amikor kiszabadult, felmászott a fészek szélére, és azonnal repülni akart. „Még hogy repülni” – mondtam neki, és visszaráncigáltam a fészekbe. „Ahhoz, hogy repülni tudj, legelőször is le kell cseréld a pihéidet, meg kell várd, amíg kinő a tollad és megerősödik a szárnyad.” Csip ellenkezett, de amikor a csőrömmel fejbe vágtam, elhallgatott, és azonnal jobb belátásra tért. Azóta tudom, hogy amikor valaki nem ért a szóból, fejbe kell vágni, és mindjárt megértőbb lesz. Csip pontosan ilyen volt, ha szavakkal mondtam neki, nem akarta megérteni, ha fejbe vágтам, azonnal megértette. Nem tudom, nálatok, embereknel hogy van, de nálunk így van ez. Amikor mindannyian kiszabadultunk, és a fészek színültig telt verebekkel, láttuk, hogy maradt még két tojás. Odamentem az egyikhez, halank megkopogtattam, hátha válaszol valaki odabentről, de egy hang se hallatszott. Erősebben megkopogtattam, és megint hallgatózni kezdtem – ismét semmi. Aztán felkiáltottam: „Te, aki odabent vagy, légy ember vagy vadállat, válaszolj!” Sem ember, sem vadállat, senki sem válaszolt. A többi veréb is kopogtatni kezdte a tojás héját, de erre sem érkezett felelet. Akkor megértettük, hogy egy záptojással van dolgunk. Mindig, amikor sok tojás van, van néhány záptojás is közöttük. Jó, hogy az emberek nem költenek tojásokat, mint mi, máskülönben, meglátod, még náluk is lennének záptojások.

A másik tojás hallgatott, ezért azt is megkopogtattuk. Amint megkopogtattuk, egy nagyon dühös hang válaszolt odabentről. „Kedves uram – mondta a dühös hang –, nem tudnál halkabban kopogni?” És amint ezt mondta, a hang gazdája eltörte a tojást, és kismfordált, de olyan savanyú ábrázattal, hogy még ránézni is rossz volt. Elindult kedves uram, megtaszította az egyik verebet, hogy megnézzé, mi történik odakint a fészek alatt. „Hé, miért tolakszol?” – kérdezte a veréb, de az újonc rá se pillantva, hátat fordítva vetette oda neki: „Kedves uram, nem azért jöttem erre a világra, hogy megjegyzéseket tegyenek nekem! Igen, kedves uram!”

Ezt a verebet elneveztük Kedves uramnak. A továbbiakban még fogunk vele foglalkozni, de most nem tudok egy-

szerre az összes veréből beszámolni, egyenként kell leírjam az eseményeket, ahogy történtek, nehogy kihagyjak valamit. Mert még egy verébbel is előfordulhat időnként, hogy elfelejt valamit, ahogy veletek, emberekkel is előfordul időnként, megfelejtek valamiről. És különösen akkor képes az ember megfeledezni mindenről, amikor éhes. Ezért mielőtt folytatnám, leülök, és megeszem reggelire ezt a rovat... Mondta valaki, hogy jó étvágyat? Köszönöm, nektek is jó étvágyat!

Iskolacsengő

Amint megszólalt a csengő, és a gyerekek elindultak az iskolába, mi átköltöztünk az iskolaudvar egyik fájára, hogy onnan leselkedjünk be a tanterembe, és hogy a gyerekek mellett mi is tanuljunk egy kevés történelmet, számtant, és megtanuljuk az ábécét. Csip nagyon lelkes volt, és elragadtatva hallgatta a tanárt, aztán a szorzótábláról megtanulta, hogy kétszer kettő az négy, majd lemondott a további tanulásról. Mi elmagyaráztuk neki, nem élhet úgy, hogy csak a szorzótáblát tudja, de Csip nem akarta felfogni, ezért veréssel kellett az emlékezetébe vésünk azt is, honnan ered a Duna. Fontos, hogy az ember tudja, honnan ered a Duna. Lehet, hogy ebben a pillanatban nincs rá szükséged, de egy nap előfordulhat, hogy szükséged lesz rá, és ha akkor nem tudod, mit teszel majd? Restelkedsz, pironkods, és semmit sem tudsz tenni. Ezért kell, hogy az ember tudja, honnan ered a Duna. Néhány hétig az ablakon befelé leselkedve tanulunk, és nagyon jól haladtunk. Egy nap kijöttek a gyerekek, csúzlít fogtak, és kövekkel kezdtek hajigálni bennünket. Ó, hogy kérléltük őket, mi mindent nem mondtunk nekik. Kedves uram még pörölt is velük, de ők nem értettek a szóból, és folytatták a lövöldözést. Nem maradhattunk tovább a fán, felemelkedtünk a levegőbe, és elmentünk a városi kertbe, hogy ott tanácskozzuk meg a dolgot a többi verébbel.

A városi kert a környékbeli és a városi verebek találkalehelye. Itt nagyon bölcs, tapasztalt verebekkel lehet találkozni, vagy akár öreg száz éves verebekkel is még a török hódoltság idejéből. Ezek nem repülnek valami jól, de nagyon eszesek, és mindenben tanácsot tudnak adni. Elmentünk a városi kertbe, elmondtunk mindent az öreg verebeknek, és ők azt javasolták, hogy fogjunk mi is csúzlít, és azzal térjünk vissza a gyerekekhez. Így is tettünk. Másnap bevártuk a gyerekeket a sarkon. Hangosan beszélgetve közeledtek felénk, anélkül, hogy sejtették volna, veszély fenyegeti őket, és amikor fölbukkantak a sarkon, elkezdtünk lőni rájuk a csúzlival, és szétszórtuk őket, mint a csirkéket. Amint szétszórtuk a gyerekeket, bevettük magunkat az osztályterembe, helyet foglaltunk a padokban, és tanulni kezdtünk. A tanár nagyon elégedett volt velünk, egyikünket sem kellett megbüntetnie egész évben, és Csip kivételével mindnyájunknak sikerült megtanulnia az összes betűt. Ő csak saját nevének betűit tanulta meg, és le tudta írni a nevét nyomtatott betűkkel, valamint folyóírással is.

Míg mi az osztályteremben tanultunk, és a kályha kellemesen duruzsolt a fülünkbe, a gyerekek elfoglalták korábbi helyünket a fán, és onnan igyekeztek befelé leselkedni az ablakon át, hátha ők is megtanulnak így valamit. Jó, de

УЧИЛИЩНО ЗВЪНЧЕ

Щом удари училищното звънче и децата тръгнаха на училище, ние се преместихме на едно дърво в училищния двор, за да може да гледаме оттам в класната стая и покрай децата да научим малко история, малко аритметика, а така също и буквите. Чир много се въодушеви и слушаше захласнат учителя, после от таблицата за умножение научи, че две по две прави четири и по-нататък се отказа да учи повече. Ние му обясняваме, че не може да се живее само с една таблица за умножение, но Чир никак не възприема, та с бой по главата трябваше да го накараме да запамети и откъде извира реката Дунав. Друго си е да знаеш откъде извира река Дунав. Може в момента да не ти трябва, но някой ден ще се случи да ти потрябва и тогава, ако не знаеш, какво ще правиш? Ще се сви-ваш, ще се червиш и нищо не можеш да направиш. Затова човек трябва да знае откъде извира река Дунав.

Няколко седмици учехме, като гледахме все през прозореца, и учението ни вървеше много добре. Един ден децата излязоха навън, грабнаха прашки и започнаха да ни замерят с камъни. Как не им се молихме, какво не им думвахме. Драги ми господине също им се кара, те обаче не разбират от дума, а продължават да ни замерят. Повече не можехме да останем в дървото, вдигнахме се във въздуха и отидохме в градската градина да се посъветваме там с другите врабци.

Градската градина е сборно място на всички врабци от града и неговите околности. Там можете да срещнете много мъдри врабци, врели и кипели в тоя живот, можете да срещнете стари стогодишни врабци още от времето на турското робство. Те не са много добри в летенето, но пък главите им са пълни с акъл, та за всичко могат да ви посъветват. Отидохме ние в градската градина, казахме всичко на старите врабци и тогава те ни посъветваха да вземем прашки и да върнем със същото на децата.

Така и направихме. На следващия ден причакахме децата на ъгъла. Те идеха към нас, разговаряйки шумно помежду си, без да подозират, че ги грози опасност, и щом излязоха иззад ъгъла, ние почнахме да ги замерваме с пращите и ги пръснахме като пилци. Като разпръснахме децата, се взехме веднага, та в класната стая, насядахме по чиновите и започнахме да учим. Учителят беше много доволен от нас и до края на годината нито едно не наказа, ние успяхме да изучим всичките букви с изключение на Чир. Той научи само буквите на своето име и можеше да се подписва както печатно, така и ръкописно.

Докато ние учехме вътре в класната стая и печката бумтеше приятно, децата заеха предишното ни място върху дървото и оттам се мъчеха да надничат през прозореца, та дано и те нещо научат. Добре, ама навън вали сняг, вят виелици, ръцете на децата премръзнаха да се държат за клоните, затова те по цял ден си духаха на ръцете и лак не можеха да ги стоплят. Ние ги попоглеждаме отвътре, правим им разни физиономии, а през междучасията ги питахме добре ли е човек да стои в тоя студ на дървото и да учи наука през прозореца, а децата викат: Как ще е добре, измръзнаха ни ушите на тоя студ! Да ви измръзнат, казваме им ние, та да запомните друг път как сте замервали врабците с прашки.

Тъй изкарахме тогава учебната година и всички завършихме с отличие, а децата, дето през цялата година висяха отвън на дървото, завършиха с двойка и всички трябваше да повтарят класа. Когато се сбогувахме, Чир пита децата: Знаете ли откъде извира реката Дунав? Децата се почесват, подсмърчат, но

нито едно не знае откъде извира реката Дунав, па надали и знаят, че има такава река. Те се помъчиха, помъчиха и накрая попитаха нас да им кажем. Чир излезе напред и не без известна гордост им каза откъде извира реката Дунав.

Чир до такава степен беше научил откъде извира реката Дунав, че насън да го попитате, веднага ще ви отговори. Защото който изучи веднъж науката, никога няма да я забрави. Науката е като велосипеда, драги ми господине – каза по тоя повод Драги ми господине, – научите ли се веднъж да карате велосипед, ще знаете да карате велосипед до края на живота си. А река Дунав извира от своите извори.

ДА ИМАШ И ДА НЯМАШ

Племенникът на Фр. Т. Мититаки замина за птичата ривиера и остана там месец време, ако не и малко повече. Фр.Т. Мититаки бе се изселил отдавна, бе се наредил там човекът и от година време все кани своя племенник да му гостува. Той ходи и се върна, ама важен, важен, целият мирише на водорасло, на единия си крак турил пръстен и с тоя крак, дето е пръстенът, стъпва само на пръсти, та важноста му става още по-безпределна.

Ние веднага го наобиколихме и му викаме: Абе Мититаки (той носеше името на роднината си), абе Мититаки, ти що ни не прати картичка от птичата ривиера! Нали като тръгна, каза, че ще ни пратиш илюстрирана картичка, а пък не прати! Вярно, че така беше, разправя Мититаки, но как да пратя, кога там няма никаква поща. Да взема да пратя по човек, не съм сигурен дали човекът ще донесе картичките. Веднъж чичо ми изпрати много хубави трохи по някакъв човек, а човекът да вземе да изяде трохите и даже една троха за много здраве не ми донесе. Чичо ми все разправяше: Ако искаш нещо да не пристигне, дето трябва, прати го по човек!

Мититаки разправя едни чудесии, ние го слушаме захласнато и в учудването си някой току тупне от дървото. Чичо му например имал няколко кораба в ривиерата, държал терасите на хотелите, а така също и водните велосипеди. Никой от нас не е виждал още воден велосипед и Мититаки ни обясни как може да се кара велосипед по водата. Чичо му го возел непрекъснато на тия велосипеди, а нощем го водел по терасите на хотелите, та да се излежават, да гледат светлините на морето или пък как звездите лека-полека вървят по небето, ама съвсем на пръсти, та да не вдигат шум и да не събудят спящите. Главният булевард на ривиерата също бил собственост на Фр. Т. Мититаки и ние питахме нашия врабец какво прави чичо му с тоя булевард. Аз например, ако имам булевард, не зная какво мога да правя с него.

Как какво!, учудва се Мититаки. Чичо има цял булевард и по цял ден се разхожда из него. Малко ли е човек да има булевард! Ние тука сме изостанали и ако ни дадат един булевард да го управляваме, ще го забатачим още на втория ден. А чичо не забатачва. Той става много рано сутрин и надзирава сто и трийсет метача дали ще пометат добре булеварда. Метачите, все яки мъже, вземат по един палмов лист и почват да метат, ама внимателно, за да не вдигат прахояк. Те метат, а чичо шета напред-назад, надниква навсякъде и ако види, че са пропуснали дори една троха, грабва трохата и отива, та се кара на метачите. Ония изпадат в неудобство, почват да метат още по-старателно и докато изгрее слънцето, булевардът блясва, като че е почистен с език. Чичо е много придиричлив и не дава прашина да падне върху неговия булевард, затуй който посе-

kint üvöltött a szél, hófúvás tombolt, az ágakba kapaszkodó gyerekek kezei átfagytak, ezért egész nap fújták a kezeiket, mégsem tudták felmelegíteni őket. Mi bentről tekingettünk rájuk, grimaszokat vágtunk feléjük, és a szünetben megkérdeztük tőlük, jó dolog-e kint lenni a fán ebben a hidegben, és az ablakon keresztül tanulni a tudományt, a gyerekek azt válaszolták: „Már hogy lenne jó, lefagytak a füleink ebben a zimankóban.” „Fagyjanak csak le – mondtuk mi nekik –, hogy megjegyezzétek, nem lövünk csúzlival verebekre.”

Így fejeztük be a tanévet, és mindannyian kitüntetéssel végeztünk, a gyerekek viszont, akik egész évben odakint lógtak a fán, kettést kaptak, és mindegyiküknek évet kellett ismételnie. Amikor elbúcsúztunk, Csip megkérdezte a gyerekektől: „Tudjátok-e, honnan ered a Duna?” A gyerekek vakaródtak, szípoztak, de egyikük sem tudta, honnan ered a Duna, valószínűleg még azt sem tudták, hogy létezik ilyen folyó. Kínlódtak, gyötrődtek, és a végén megkértek minket, hogy áruljuk el nekik. Csip előállt, és nem kis büszkeséggel a hangjában mondta meg nekik, honnan ered a Duna.

Csip olyan jól megtanulta, honnan ered a Duna, hogy még ha álmában kérdezték volna meg tőle, akkor is azonnal válaszolt volna rá. Mert ha az ember egyszer elsajátít egy tudományt, soha többé nem felejtí el. „A tudomány olyan, mint a biciklizés, kedves uram – mondta ezúttal Kedves uram –, ha egyszer megtanultok biciklizni, egész életetekben tudni fogtok biciklizni. A Duna pedig a forrásaiból ered.”

Van is, meg nincs is

Fr. T. Mititaki unokaöccse elutazott a madárriviérára, és eltöltött ott egy hónapot, vagy talán még egy kicsit többet is. Fr. T. Mititaki már régen kitelepült, be is rendezkedett a riviérán, és egy éve egyre hívta a rokonát, látogassa meg. Ő elment, majd visszatért, de végtelenül fontoskodva; az egész teste moszatszagú volt, az egyik lábára gyűrű volt húzva, és azzal a lábával, amelyiken a gyűrű volt, csak lábujjhegyen lépkedett, így aztán a fontossága még határtalanabbnak tűnt.

Mi azonnal körülálltuk, és azt mondtuk neki: „Hé, Mititaki, (mert ő is ugyanazt a nevet hordta, mint a rokona), hé, Mititaki, miért nem küldtél nekünk képeslapot a madárriviéráról? Nemde, amikor elindultál, azt mondtad, küldesz nekünk képeslapot, de nem küldtél!”, „Igen, így volt – ismerte be Mititaki –, de hogy küldjek, ha egyszer ott nincs posta. Ha elküldöm egy emberrel, nem vagyok biztos benne, hogy el is hozza a képeslapot. Egyszer a nagybátyám sok szép morzsát küldött nekem egy emberrel, de az ember megette a morzsákat, és még csak egy üdvözlőmorzsát sem hozott nekem. A nagybátyám azt szokta mondani: „Ha azt akarod, valami ne érkezzen meg oda, ahová kell, küld el egy emberrel!”

Mititaki csodálatos dolgokról beszélt, mi pedig ámulva hallgattuk, olyannyira, hogy egyikünk a csodálkozástól váratlanul lepottyant a fáról. A nagybátyjának például volt néhány hajója a riviérán, és hotelteraszokat, valamint vízbicikliket üzemeltetett. Senki se látott még közülünk vízbiciklit, és Mititaki elmagyarázta nekünk, hogyan lehet biciklizni a vízen. A nagybátyja állandóan ezekkel a

biciklikkel szállította, éjszakánként pedig elvitte a szállodák teraszaira, hogy heverésszen, és nézze a tenger fényeit, illetve azt, hogyan járnak a csillagok komótosan az égbolton, szinte lábujjhegyen, hogy ne keltsenek zajt, és ne ébresszék fel az alvókat. A Riviéra főútja szintén Fr. T. Mititaki tulajdonában volt, és mi megkérdeztük a verebűnk, mit csinál a nagybátyja azzal a főúttal. Én például, ha lenne egy főutam, nem tudom, mit csinálnék vele.

„Hogyhogy mit! – csodálkozott el Mititaki. – A nagybátyámnak egy egész sugárútja van, és egész nap azon sétál.” Nem kis dolog, ha az embernek van egy sugárútja. Mi itt elmaradottan élünk, és ha adnának nekünk egy utat, hogy azt igazgassuk, már a második nap tönkretennénk. De a nagybácsi nem tesz tönkre semmit. Korán reggel felkel, hogy ellenőrizze, a százharminc utcseprő jól felsöpri-e az utat. Az utcseprők, egytől-egyik erős férfiak, fognak egy-egy pálmalevelet, és söpörni kezdenek, de figyelmesen, hogy ne verjenek port. Ők söpörnek, a nagybácsi pedig fel-le járkál, beles mindenrová, és ha látja, hogy csak egy morzsát is otthagytak, megfogja a morzsát, és megy, hogy leszidja az utcseprőket. Az utcseprőket kellemetlenül érinti a dolog, ezért elkezdnek még buzgóbban söpörni, és mire kisűt a nap, az út ragyog, mintha lenyalták volna. A nagybácsi nagyon igényes, nem hagyja, hogy akár csak egy porszem is essen az útjára, ezért ha látogató érkezik, először elmegy, hogy megnézze a nagybácsi sugárútját, és sétáljon rajta. Egyszer, amikor egy király és egy királynő jött látogatóba, ők is megnézték a nagybácsi útját, és nyelvük csettintésével fejezték ki tetzésüket.

Ebéd után, amikor forróság van, a nagybácsi bemegy a garázsba, és parancsot ad, hogy hajtsanak ki a tartálykocsikkal, és mossák fel az utat hideg vízzel. A tartálykocsik azonnal előállnak, a nagybácsi fölöttük repked, és megmondja, hol kell jobban, hol kevésbé megmosni, elrendeli, hol kell megismételni, és így tovább.

„Fogalmatok sincs róla, micsoda óriási dolog ez! – sóhajtott fel Mititaki. – De a nagybátyám, mivel lendületes ember, és a szerencse is kedvez neki, hozzáfogott, hogy sugárutat építsen, és el is készítette. Amikor megszerezte ezt az utat, nagyon poros volt, ezért gépeket és mérnököket rendelt, leaszfaltozott mindent, szegélyköveket rakatott le, és a szegélykövek mellé nyári éttermeket rendezett be. Ő három ilyen szabadtéri éttermet üzemeltet személyesen, és rengeteg verebet gyűjtött maga köré, hogy a segítségére legyenek. A verebek fel-le futkosnak egész nap, és tisztogatják az éttermeket a legyektől, a szeméttől és a bogaraktól.”

Az unokaöcs elmondta nekünk azt is, hogy a nagybátyja kormányozza a madárriviéra egészségügyi hivatalát, és nagy, szűnyogirtó hadjáratokat szervez. Maga Mititaki kétszer vett részt ilyen irtó hadjáratban. Azt mesélte, hogy ott a szűnyogok akkorák, mint egy helikopter, és nagyobakat haragnak a riviéria látogatóiba, mint a kutyák. A nagybátyja azonban nem engedheti meg, hogy a szűnyogok bemenjenek az ő utcájába, és megcsípjék a látogatókat. Tegyük fel például, a látogató helyet foglalt a három nyári étterem egyikében, és éppen a levesét eszi, amikor odamegy hozzá a szűnyog, hogy bokán vagy nyakon csípje. Ha megcsípi a nyakát, a látogató dühös lesz, otthagya a levesét, és soha többé nem teszi be a lábát abba az étte-

titel doйде, най-напред ще отиде да види чичовия булевард и да се разходи по него. Даже един крал идва, заедно с кралицата, те също видяха, цъкаха с езици и одобриха булеварда на чичо. Подир обед, когато стане горещо, чичо отива в гаража и дава команди там да изкарат цистерните и да измият булеварда със студена вода. Цистерните веднага излизат, чичо хвърчи над тях, казва къде да се мие повече, къде по-малко, нарежда къде да се повтори и т. н.

Нямате си представа какво нещо е!, въздъхва Мититаки. Ама чичо ми, нали е човек със замах, па и късметът му е голям, хванал се с булеварда и го направил. Той кога взел тоя булевард, било много прашно, та цанил машини и инженери, асфалтирал всичко, натурял бордюри, а покрай бордюрите пък наредил летни ресторанти. Той лично държи три летни ресторанта и сума врабец е събрал около себе си да му помага. Врабецът по цял ден тича нагоре-надолу и почиства ресторанти-те било от мухи, било от боклуди или пък буболечки.

Племенникът ни разправя също така, че чичо му управлява и цялата санитарна власт на птичата ривиера и организира големи отряди за изстребване на комари. Сам Мититаки на два пъти бил взел участие в подобно изстребление. Той вика, че комарите там били големи като хеликоптери и хапели по-зло от кучета посетителите на ривиерата. Чичо му обаче не може да разреши комара да отиде на неговия булевард и да хапе посетителя. Или пък, да кажем, посетителят е седнал в един от трите летни ресторанта, тъкмо си яде супата, и ще довтаса комарът да го ухапе по глезена или по вратната жила. Ако той го ухапе по вратната жила, посетителят ще се ядоса, ще хвърли супата и повече няма да стъпи в тоя ресторант. Затова чичо дебне, а ако не той, някой друг врабец дебне и щом види, че комарът се задава с гола сабя, нашият фрас! – прерязва го с клона на две. Не комар, казва Мититаки, ами едnodневка дори не смее да прехвъркне над чичовия булевард.

Питаме го какъв е пръстенът на крака му. Мититаки ни разказва, че преди да си тръгне, отишли с чичо му в някаква станция, та го опръстенили. Сега по тоя пръстен учени хора ще го следят и ще разберат подир време къде пътуват врабците. Разбира се, тая работа пак я бил уредил Фр. Т. Мититаки с познанства и с връзки, щото много държел да знае къде ще отиде племенникът му, та като му потрябва един ден, да го повика.

Нямате представа, вика Мититаки, какъв живот се живее там на птичата ривиера, и ако не бяхте вие, никога нямаше да се върна. Е що се върна?, питаме го ние. Ами за да се похваля, казва Мититаки. Ако нямаше кому да се похваля, хич и нямаше да се връщам! Преди да си тръгна, чичо ме води на една египетска пирамида. Пирамидите някога били на фараоните, ама фараоните измрели и чичо беше хвърлил око на една, та я покори и я завзе. Как я покори!, питаме ние. Ами пирамидата нали се източва нагоре, обяснява ни Мититаки, докато накрая има само едно тънко връхче, колкото да стъпиш с един крак на него. Щом стъпиш горе с един крак, и ставаш покорител на пирамидата. Тя вече е твоя, никой друг няма никакви права над нея.

Та чичо ми вика, избери си една пирамида, ще я завземем и ще си имаш и пирамида. Това е чисто фараонска работа, няма никаква имитация.

Брей, брей!, чудим се ние. Даже и пирамида има чичо ти, съвсем истинска. А, има, разбира се, само че той, чичо, отива на пирамидата обикновено в събота или в неделя да си почива. Забогатял човекът, потръгнало му, какво да се прави! Ние тука кърпим беднотията си, преживяваме горе-долу, ни пирами-

да има някой от нас, ни булевард. А Фр. Т. Мититаки държи и булевард, и три летни ресторанта, сума ти водни велосипеди и не знам какво още.

Ами гнездото?, питам Мититаки, какво е гнездото на чичо ти. Ами че той чичо ми няма гнездо, казва Мититаки. Тъй ли, споглеждаме се всички ние изненадано и като се съветваме тихо помежду си, решаваме най-после, че всичкото богатство на Фр. Т. Мититаки и цялата му птича ривиера пет пари не чини, щом като той няма едно най-обикновено птиче гнездо, където може да се сгуши на топло и да го напълни нощем с най-хубави сънища.

rembe. Ezért a nagybácsi kémkedik, ha nem ő, akkor valamelyik másik veréb leselkedik, és amint látja, hogy a szúnyog feltűnik csupasz kardjával, a mi emberünk – puff! – kettévágja a csőrével. Nem hogy szúnyog, mondta Mititaki, de még egy kérész se mer átrepülni a nagybácsi sugárútja felett.

Megkérdeztük tőle, mi az a gyűrű a lábán. Mititaki elmondta, hogy mielőtt hazaindult volna, elment a nagybátyjával valamilyen állomásra, hogy meggyűrűzzék. Most a gyűrű alapján figyelik őt a tanult emberek, és innen tudják, hova utaznak később a verebek. Természetesen ezt a dolgot is Fr. T. Mititaki rendezte el az ismeretiségeivel és a kapcsolataival, mivel nagyon ragaszkodott hozzá, tudja, hová megy az unokaöccse, hogy hívni tudja, ha egy nap szüksége lesz rá. „Fogalmatok sincs róla – mondta Mititaki –, milyen az élet ott a madárriviérán, és ha ti nem lennétek, soha nem tértem volna vissza.” „Hát mért jöttél vissza?” – kérdeztük mi. „Hogy eldicsekedjek – válaszolta Mititaki –, ha nem lett volna kinek eldicsekedjek, egyáltalán nem jöttem volna vissza. Mielőtt elindultam, a nagybátyám elvitt egy egyiptomi piramishoz. A piramisok egykor a fáraóké voltak, de a fáraók kihaltak, és a nagybácsi szemet vetett az egyikre, leigázta és meghódította.” „Hogyan igázta le?” – kérdeztük mi. „Ugye a piramis felfelé nő – magyarázta Mititaki –, míg legfelül egy olyan keskeny csúcsban végződik, hogy már csak egy lábbal lehet rálépni. Ha fölülről lépsz rá egy lábbal, a piramis leigázójává válsz. Akkor már a tied, és senki másnak nincs joga fölötte.”

„Úgyhogy a nagybátyám azt mondta: válasz ki egy piramist, bevesszük, és neked is lesz piramisod. Igazi fáraómunka, nem hamisítvány.”

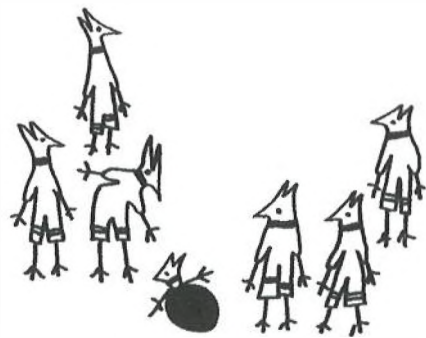
„Nahát, nahát” – csodálkoztunk –, még igazi piramisa is van a nagybátyádnak.” „Van neki, persze, hogy van, csak a nagybátyám általában szombaton vagy vasárnap megy a piramishoz, hogy pihenjen.”

Meggazdagodott, jól megy neki, ez a helyzet! Mi itt foltozgatjuk a szegénységünket, épp hogy csak megélünk valahogy, egyikünknek sincs piramisa vagy sugárútja. Fr. T. Mititakinak sugárútja van, három nyári étterme, rengeteg vízibiciklije, és még ki tudja milye.

„És a fészke – kérдем Mititakit –, milyen a nagybácsid fészke?” „A nagybátyámnak nincs fészke” – mondta Mititaki. „Valóban?” – néztünk egymásra meglepetten, és ahogy csendesen meghánytuk-vetettük a dolgot egymás közt, végül megállapítottuk, Fr. T. Mititaki minden gazdagsága és az egész madárriviérája nem ér egy lyukas garast sem, ha nincs neki még egy közönséges madárfészke sem, ahova behúzódhat melegedni, és amit éjjelenként a legédesebb álmokkal tölthet meg.

Iván Andrea fordítása

Светлана Стойчева Кукувичата книга на Йордан Радичков

(за „Ние, врабчетата“)

Szvetlana Sztojcsseva Jordan Radicskov kakukkos könyve

(néhány gondolat a *Mi, verebek című kisregényről*)

A *Mi, verebek* cím mára a szerző egyik jelképévé vált, ugyanakkor tagadhatatlanul egy, a gyermekek számára létrejött, gyermekirodalmi alkotást is jelöl. Sőt, azt mondhatnánk, egyike a legelbűvölőbb, bolgár gyermekirodalmi címeknek. *Mi, verebek*, vagyis *mi, gyermekek*; akik szintén sajátágosan kötődnek a felnőttek világához: „eljátsszák” a nagyok világát a maguk naiv és ártatlan módján, amely azonban ezáltal nemcsak ahhoz hasonlatossá és utánzóttá, de elemzetté és nemritkán kiparodizálttá válik.

A cím visszhangja: íme, ilyenek vagyunk *mi*, apró, egyre értékelő *verebek*, örökké „csoportosan” mozgók, a városi térségekben szűrően röpködők, akik a falusi mezők cárjai is egyben. A télben magányosan didergő (vagy egy kalitkába zárt) madár szenvedő alakja, amelyet még a múlt század végi megfelelő műfajokból ismerünk, tűnik elő egy távoli történelmi visszhangból, egy dialógus a könyörületes gyermek és a madár között. A XX. század hatvanas éveiben, amikor a *Mi, verebek* napvilágot látott, a „könyörületesség” témájának tárgyválasztása nem elsősorban közhelyszerűnek, hanem inkább nyíltan anakronisztikusnak tűnhetett. Radicskov könyve a gyermek és a madár párbeszédénél sokkal érdekesebb dialógusokat valósított meg, és nem kizárólag a szöveg szintjén.

Radicskov mindenképp itt a gúnyolódó szerepét ölti magára. Sőt, nekem úgy tűnik, ez élete leggunyorosabb műve. Gondoljunk csak a „nézzünk madártekintettel” a metaforára. *Mi történik*, ha ez a metafora szűzsévé alakul át? – valami olyasmi jön létre, mint a *Mi, verebek*. A *verebek*re nyilvánvalóan, mint a „legszociálisabb” madarakra esett a választás: egyre csak az emberek körül lebzselnek, az ő kenyereik morzsáit fogyasztják, madárijesztőt is leginkább miattuk állítanak, nehogy felcsipegessék a gabonaszemeket (vagyis az emberek ételmét), sőt még a kínai kulturális forradalomban is képesek részt venni. Láthatólag a *verebek*nek a legnagyobb az érintkezési felülete az emberekkel, nem repülnek el télen délre, ugyanazon a térségen osztoznak – egyszerűen ők a legmegfelelőbbek a „madárnéző-

„Ние, врабчетата” е заглавие, което се е превърнало в една от емблемите на автора си и в същото време разпознаващо безотказно детската литература и детската аудитория. Даже бихме казали, че е едно от най-подкупващите заглавия в българската литература за деца. „Ние, врабчетата” звучи като „ние, децата”, които също имат особена допирателна със света на възрастните: те „играт” света на големите, а като го играят по своя наивен и невинен начин, той се оказва не просто наподобяван или подражаван, а и коментиран, и не рядко пародиран.

Ехото на заглавието: ето какво сме *ние*, дребните, все обобщавани *врабчета*, вечно движещи се „в пакет”, пърхаци графити в градското пространство, но и царе на селското поле. В едно далечно историческо ехо излиза страдалният образ на самотното зъзнецо през зимата птиче (или пък затворено в клетка), познат още от края на по-миналия век, със съответния жанр – диалог между милозливо дете и птичка. В 60-те години на XX в., когато излизат „Ние, врабчетата”, тази „милостлива” сюжетика е не само клиширана, но и изглеждаща откровено анахронична. В книгата си Радичков осъществява много поинтересни диалози от този между детето и птичката, и не всички са на текстово равнище.

Преди всичко Радичков и тук е велик присмехульник. Дори ми се струва, че това е най-присмехулната му книга. Да си спомним метафората „да погледнем от птичи поглед”: Какво ще стане, ако тази метафора се превърне в сюжет? – ще стане нещо като „Ние, врабчетата”. *Врабчетата* са избрани очевидно като „най-социалните” птички: все са около хората, хранят се с трохи от хляба им; и плашилата най-вече за тях се правят, да не изкълват зърното, (т.е. пак храната им), че даже и в китайски „културни революции” могат да участват. *Врабчетата* видимо имат най-голямо съприкосновение с човеците, а и не отлитат на юг през зимата, споделят едно и също пространство с тях – просто са най-подходящи за опредметяване на „птичия поглед”; могат да се приближават или отдалечават (да „шпионират”, както се изразява разказвачът), заедно с това живеят в своя собствен затворен свят, различен от хорския,

но и без да го изключват. Не ни позволява напълно да ги отделим и „Онова нещо“ за което се заговорва още в началото на книгата, което еднакво гледа и съпътства и хората, и врабците, и читателя даже: „Това, което вас, читателю, ви наблюдава, без да можете да го видите (защото то за един миг изчезва) е Онова нещо.“ (с.12)*. За „Онова нещо“ повече не става дума в повествованието, но остава функцията му да обединява световите, да наднича дори и над „птичия поглед“, да позволява, а може би и да управлява омесването на езичите. Всеки в малкото птиче-общество се оказва открит само чрез една единствена, но характерна реплика или жест (включително и езиков жест), или пристрастие на героя, което и го именува. Така Радичков дава физиономия, характер, биография на отделните пернати персонажи – прави ги „специални“. Ето някои от героите: „Драги ми господине“ е първата и неотменна реплика на врабеца Драги ми господине, който използва и още една „свойска“ дума – „Бравос!“; песнопоецът Пиук пък си има любима песен – детски речитатив, стилистично противопоставен на славеевите „лирични“ песни и добавящ за един истински врабец-присмехулик: „Пиук-пиук, стар турчин седи кръстат и пуши с чибук“; Смарадовранката със смрадливата си миризма си има два неизменни атрибута: нейните хиляда и триста фльонги и френското списание от 1903-та, с което не се разделя дори когато от носене се окъсва и изтрива напълно – то е единственият извор на мъдрост за нея, ако и да е научила само едно „сил ву пле“ от него. Трудно е да си представим по-колоритни образи в едно произведение за деца – образи – цели спектакли.

Всички персонажи гордо носят своята индивидуалност. Те се раждат с нея: Чир е един слаботелесен врабец, който с пръкването си поисква да лети и негов специалитет става летенето с опашката напред; Дебелачко се търкулва от яйцето „като пъшкащ дебелак“; Запетайчето си идва с името и докрай прилича на симпатична запетайка; Драги ми господине е недоволен и сърдит още от вътрешността на яйцето; Краката му стърчат навън, просто не може да си прибере никога краката. (Пародийното вкаменяване на определени характеристики на героите далечно ми напомня на „Чичовци“) Това не са герои, които се раждат със самочувствието на малки и потиснати. В бодряшкото начало: „...започваме да живеем славен живот и който има мъжко сърце, нека тръгне заедно с нас!“ се долавя нещо от познатото възрожденско клише на юначеството.

Появата (излюпването) на врабчетата е представено като истинска борба за изхвъркване на свобода от клетката-затвор на яйцето. Иносказателното ниво на текста е въведено в самото начало: „Оня, който е бил затворен, най-добре разбира жаждата за свобода“ (стр.6), подкрепено с фразеологизма: „Да не ти дава Господ да живееш в яйце!“ (стр.6).

Да не забравяме, че голямата свобода е най-вече собственото естетическо постижение на твореца. Играта на Радичков кръстосва толкова призми, колкото са му дошли на ум (нали окулярът на „птичия поглед“ може да се мени). Да гледаш света: и културата си, литературата си, историята си, че и световната история с очите на врабче – това е небило освобождаване от каквито и да е канони. Това е смисълът на Радичковата игра, която обаче като всяка истински художествена игра трудно се хваща, а освен това е твърде „повратлива“ (ако се изразим по радичковски). Да заговориш с маската на разказвач-врабче, на едно от общество, което никой от света на хората не брои – това изглежда почти като да си вземеш ваканция от света – но в Радичковия случай май не е съвсем така.

понт“ elsajátításához; tudnak közeledni és távolodni (kémkedni, ahogy az elbeszélő mondja), ugyanakkor az emberektől különböző, de nem nélkülük létező, sajátos, zárt világukban élnek. Nem lehet azonban teljesen elválasztani őket attól „a Valamitől“ sem, amely már a mű elején említésre kerül, ami egyformán nézi és szemmel tartja mind az embereket, mind a verebeket, sőt, még az olvasókat is: „Az, ami benneteket, olvasókat figyel, anélkül, hogy látnátok (mert egy pillanat alatt képes eltűnni), az a dolog a Valami.“ A „Valamiről“ később nem esik szó az elbeszélésben, de megmarad a világok egyesítésére, a nyelvek összekeveredésének engedélyezésére és irányítására vonatkozó funkciója, és ez a „Valami“ képes még a „madárnézőponton“ is felülemelkedve leselkedni.

A kicsike madártársadalom minden tagja csak egyetlenegy, de igen jellemző mondat vagy gesztus (beleértve a nyelvi gesztusokat is) vagy a hős iránti elfogultság által van jellemezve. Ily módon teszi Radicskov egy arckifejezés, jellemvonás vagy életút ábrázolásával „különlegessé“ különböző tollas alakjait. Nézzük csak, milyenek is ezek a hősök: Kedves uram élete első mondatáról, a változatlan formában előforduló „Kedves uram“ megszólításról kapta nevét, aki egy másik általa megalkotott kifejezést is előszeretettel használ – a „Bravosz!“ kiáltást. A daloskedvű Piuknak saját éneke van: egy gyermekes recitativo, amely stilisztikai ellentétben áll a lírikus fülemle dalokkal, egy igazi, gunyoros, verébhez illő dal. „Piuk, piuk, öreg török keresztbe tett lábbal csücsül, és vízpipával füstöl.“ Bűzös szagot árasztó Bűdöskének pedig két változatlan ismertetőjegye van: a 130 masnija és az 1903-ból származó francia folyóirata, amelytől még akkor sem válik meg, amikor az a sok ide-oda cipeléstől összerongyolódik és teljesen elkopik – ez jelenti a bölcsesség egyetlen forrását a számára, még akkor is, ha csak egy egyszerű „szilvuplét“ tanult meg belőle. Nehéz lenne színesebb alakokat elképzelni egy gyermekkönyvben – alakok egy egész színelőadáshoz.

Mindegyik szereplő büszkén hordja személyiségjegyeit. Már ezzel jönnek a világra: Csip, a gyenge testű veréb, aki születése után azonnal repülni akar, és akinek a farktollakkal előrefelé repülés a specialitása; Dagadék „mint egy nyöszörgő gombóc“ gurul ki a tojásból; Vesszőcske ezzel a névvel látja meg a napvilágot, és mindvégig egy szimpatikus vesszőhöz hasonlít; Drága uram már a tojás belsejében elégedetlenkedik és dühöng; Lábai kifelé meredeznek pedig egyszerűen soha nem képes összeszedni a lábait. (A szereplők jellemvonásainak parodisztikus megkövesedése távolról Ivan Vazov *Bácsikák* című művére emlékeztet.) Nem olyan hősök ezek, akik a kicsik és az elnyomottak önértetével születnek. Az életvidám kezdetben – „...dicső életet kezdtünk élni, és akinek bátor a szíve, velünk jöhet!“ – a hősiség ismert kliséje csendül fel a nemzeti újjászületés korából.

A verebek megjelenése (kikelése) a kalitka- vagy börtönszerű tojásból való kiszabadulás harcának alakját veszi fel. A szöveg allegorikus szintje kezdettől fogva él: „Az tudja a legjobban, milyen is a szabadságra szomjúhozni, aki már volt bezárva“, melyet egy szólás is megerősít: „Ne adja az isten, hogy egyszer tojásban kelljen élned!“ Ne feledjük, hogy a nagy szabadság leginkább magának a szerzőnek az esztétikai teljesítménye! Radicskov annyi

призмат épített egymásba művében, amennyi csak az eszébe ötlött (hiszen a „madárszemszög” szemlencséje változtatható). Nézd a világot: kultúráját, irodalmát, történelmét verébszemmel – példátlan felszabadulás ez a szabályrendszerek alól! Pontosan ez Radicskov játékának értelme, amelyet azonban, mint minden igazi művészi játékot, nehéz tetten érni, mert nagyon „fordulatos” – hogy Radicskov szavaival éljünk. Amikor az elbeszélő az emberek által semmibe vett társadalom egyik tagjának, egy verébnek a maszkját ölti magára, az olyannak tűnhet, mintha a világtól eltávolodva vakációzna – Radicskov esetében azonban aligha erről van szó.

A világ verébszemszögből képeződik le, és ezért ez-az „madár” megfogalmazásban jelenik meg: a fákat nem zöld levelek, hanem zöld tollazat fedi, a fünek nincs csőre, csak nevetséges orra. A frazeologizmusok is, ahol csak lehetséges, átalakulnak: „Minden gyűjtő addig nyújtózkodik, amíg fészke ér.” Az alap, amelyből az író leginkább merít, a metaforáktól és frazeológiáktól nyüzsgő, emberi beszélt nyelv, mint például: „nem született még meg az, aki engem észre tudna téríteni!”, stb. És éppen a nyelv rétegei (palimpszeszt) teszi nevetségessé és ironikussá a felnőttek világát.

Hogyan játszik a kliséekkel? A közkeletű sablonoktól való eltérés az elbeszélő egyik stratégiái közé tartozik. Például már az első oldalakon tagadja a gondtalan életet élő madarak metaforáját, és arról számol be, hogyan szorgoskodnak a verebek már napkelte előtt: „Hogy őszinte legyek, esténként, amikor hazatérünk, alig tudom megleggetni a szárnyam – olyan fáradt vagyok” (madárfrazeológia létrehozására való kísérlet?), majd később sokkal provokatívabban: „sajnos nem játszhatunk egész életünkben verebesdit, mert dolgoznunk kell...” (Itt a játékos stratégia konkrét nevet kap.) Megjelennek képtelenségig eltorzított klisék – például annak a legyecskének az alakja, amely „inaszakadtából” menekül. Előfordulnak köznyelvi, vicces kifejezések: Kedves uram mindenkivel és mindennel veszekszik, függetlenül attól, székér, kutya, ember, nő vagy éppen kévével megrakott kocsi-e az illető. Játsszik a szociális kliséekkel is. Mititaki „ismerettségével és kapcsolataival” intézte el, hogy meggyűrűzzék. A nagybátyja, aki a „madárrivierán” lakik, az elképzelt hatalom és a hanyatló emberi civilizáció groteszk alakja: sugárutat irányít a kérdéses „madárrivierán”, sőt, még egy egyiptomi piramist is „leigáz”.

A nyelvi klisék szinte minden mondatból „kikacsingatnak”, ezenkívül a szűzsékbe is beleszövdnek, és a történetek mondanivalója gyakran a nyelvi ellentétben gyökeredzik. Az iskolacsengő egész fejezete mintha „az ablakon át leselkedtem, de semmit sem tanultam meg” kifejezés fordítottjára épülne. Radicskov verebei ugyanis szintén iskolába járnak, és éppen az ablakon át való leselkedésnek, valamint az iskolatáblának köszönhetően tanulnak meg néhány dolgot. Tudásukra rányomódott ennek a fura nézőpontnak a jellege (parabola, ahogy Kedves uram mondaná), de megtanulták a szorzótáblát, sőt azt is megjegyezték, habár néhányan igen nehezen, hogy „a Duna a saját forrásaiból ered”. Ha arra vagyunk kíváncsiak, Radicskov itt az iskolai tudást teszi-e nevetségessé, a válasz: igen. A mesélő szókincséből kiderül, a verebek jóval szélesebb körű ismeretekkel rendelkeznek: tudják,

Svetът се ражда през врабешкия поглед и разбира се претърпява някои „птичи” редакции: дървото се покрива не със зелени листа, а със зелена перушина, тревата си няма човка, а само един смешен нос. Фраzeологизмите също се адаптират, когато е възможно: „Всеки колекционер се простира според гнездото си” (стр.37). Основата, от която най-вече черпи изложението, е човешкият разговорен, натежал от пластове метафорика и frazeология език: „...тоя, дето ще ми дава акъл, още не се е родил!” (с.49) и много още примери. Именно пластове (палимпсестиката) на езика прави смешни и иронични проекциите към света на възрастните.

Как се заиграва с клишетата? Ако те напомнят на никакви общоприети тези, то разколебането им е една от стратегиите на повествователя. Например още в първите страници на повестта се отрича метафората за безгрижния живот на птичките и се обяснява как те започват да се трудят още преди да е изгряло слънцето: „Да си призная, вечер, когато се прибирам, едва махам крилата си – толкова съм уморен” (стр.17) (опит да се създаде „птичи” frazeологизъм?), но по-нататък в повествованието се появява много по-провокативната реплика: „Но за съжаление не може да се играе цял живот на врабчета, ами трябва да се трудим...” (стр.47) (тук игровата стратегия буквално е назована). Включват се клишетата, които превръщат образа в nonsens – например мушицата, която бяга така, „та си къса жилите” (стр.49). Кулажират се и разговорни шеговити фрази: Драги ми господине прави забележки на всяко нещо, независимо дали е „каруца, човек, куче, жена, кола снопи” (стр.48). Разиграват се и социални клишетата: Мититакци уредил с „познанието и връзките” да го опръстят. Чичо му, който живее на „птичата ривиера”, е гротесков образ на въобразената власт и губещата човечността цивилизация: той „управлява булевард” на въпросната „птича ривиера”, „покорител” е даже на египетска пирамида.

Клишетата на езика „намигат” почти във всяка реплика, а освен това са втъкани и в сюжетното равнище Същината на случките често се корени в езиковите сблъсъци. Например цялата глава „Училищно звънче” е сякаш построена върху обърнатата фраза „гледал през прозореца и нищо не научил”. Радичковите врабчета също ходят на училище и са понаучили нещо благодарение именно на надничането през прозорците в училищната дъска. И знанията им носят белега на този странен ъгъл („парабола”, би казал Драги ми господине), но могат да понаучат таблицата, а дори могат да научат, макар и някои много трудно, че „река Дунав извира от своите извори” (стр.30). Ако се попитаме дали тук Радичков пародира училищното знание, отговорът би бил утвърдителен. От речниковия запас на разказвача разбираме, че врабчетата знаят и повече неща: какво е морзова азбука, кой е граф Цепелин ... Но не само от особен ъгъл и по особен начин могат да участват в училищния процес, а и „ученото” им знание е в мащаб „парче вестник” – те дежурят край железопътната линия да грабнат смачканите парчета вестници, които хората изхвърлят през прозорците, и да ги „разчитат” колективно. Така и разбират за предстоящия полет към луната (очевидно се визира подготовката за кацането на американския космически кораб на Луната точно същата 1968 г., когато е написана повестта) и Чир започва „паралелни” приготовления.

При цялата си наивност и недоученост разказвачът и героите могат да изкажат неопровержими истини за човека и обществото (нали отгоре най-добре се вижда!): „Една птица никога няма да тури сто врабчета в едно яйце, та да се бутат вътре...

както хората се блъскат в трамваите“ (стр.42); „Ако искаш нещо да не пристигне където трябва, прати го по човек!“ (стр.58); „...колкото повече хората говорят помежду си, толкова по-малко разбират за какво става дума“ (стр.144); „Човек трябва да прескочи в чужбина, за да го оценят. Ние се вземаме тук един друг на подбив...“ (стр.86) или чрез иносказателния намек: „Винаги, където има много яйца, ще излезе и по някой запъртък. Добре че хората не се мътят като нас, иначе току-виж, че и при тях може да се случи някой запъртък!“ (стр.9). Намекната е дори практикуваната в обществото ни социална и политическа стратегия, наречена „учено“ „парабола“ – без „парабола“ и „заобикалки“ не може да се постигне никаква голяма цел (съветите на Драги ми господине към Чир как да стигне до луната) и заедно с това директно е пародирана: „Параболата е вярна, а не можем да полетим!“ (стр.116).

Зад маската на врабчето Радичков е вметнал и някои литературни клишета. Това са пародийни жестове към знакови реплики в българската литература. Да не забравяме, че Никола Георгиев го нарича „този литературно най-ироничен наш писател“*. Няколко примера: думите на Мититаки: „Яжте, момчета! Докато сте с мене, гладни няма да ходите!“ (стр.71) (явно напомня речта на Странджата); Смарадовранката си суши крилето, „а през това време земята изпръхна и настъпи време само за оране“ (жест към Елин Пелин) (стр.118) Човекът, който от мързел не засял просо, а „засял“ плашила (фолклорна приказка); И по-актуални реплики можем да предположим. Като реплика на повестта „Преди да се родя“ на Ивайло Петров (излязла през същата 1968 г.) звучи „преди да се пръкна...“

Езикът на разказвача въплъщава това врастване на различните призми на врабешкия и на човешкия свят или в края на краищата да напомним, че Радичков говори в тази си книга зад маска, която освен това не държи винаги плътно. Понякога сякаш я „забравя“ и врабчо-човекът заговоря само като човек: „...и човек, колкото и далеч да отиде...“ (стр.18); друг път разказвачът първо трябва да засити глада си с някое насекомо, че на гладно може да забрави някое важно събитие, а аргументът му отново е обърнат към читателя, на когото също може да му се случи: „А особено пък ако човек е гладен, съвсем ще забрави всичко“ (стр.11). Връзката с човешкия свят се провокира и чрез мнимото дистанциране: „Не зная как е при вас, хората, но при нас е така.“ (стр.8), или просто се използва востанелостта на фразеологизмите: „Ти, който си вътре, човек или звяр, обади се!“ (стр.9) Читателят въпреки непрекъснатото индиректно е подканян да припознае знаковата канава на повествованието, да види себе си през гледната/гледните ѝ точки.

Езиковата компетентност на разказвача и героите отговаря на относително затворената среда, която представляват, и която напомня на черкаските разкази на писателя. Особено когато виждаме врабчетата, събрани на сушина в плевнята, да бърбят за белите вълци: „По нашите места се появили бели вълци, идвали чак от Турну Магурели и минали пешком по замръзналата река Дунав“ (стр.133). Неслучайно „нашите места“ се оказват отново Радичковото пространство, свързано с родното му място в Северна България, което той превръща в знаково за своите произведения. И тук се сблъскват чарът и дивотията, и абсурдът на старовремското с не толкова абсурдно цивилизационното (пародиен знак се явява сламката, която „цивилизованият“ врабец Мититаки използва за пиене на вода, вместо да използва човката си). Птичата

мик azok a morzejelek, ki az a Zeppelin báró... Azonban nem csak egyfajta különleges szemszögből, sajátos módon képesek részt venni a tanulási folyamatban, „elsajátított” tudásuk darabka papírok tömegein alapul – a vasúti sínek mellett létesítenek szolgálatot, hogy megszerzzék az összegyűrt újságdarabkákat, amelyeket az emberek dobáltak ki az ablakon, hogy aztán közösen „bön-ésgessék őket”. Így szereznek értesülést a küszöbön álló holdra szállásról (itt a szerző minden bizonnyal az amerikai űrhajó holdexpedíciójának előkészületeire utal, amelyre 1968-ban, a regény keletkezésének évében került sor), és Csip „párhuzamos” előkészületekbe kezd.

Az elbeszélő és a többi hős, minden naivságuk és tudatlanságuk ellenére, megcáfолhatatlan igazságokat képesek kinyilvánítani az emberről és a társadalomról (nemde, minden föntől látszik a legjobban): „Egy madár soha nem tesz száz fiókát egy tojásba, hogy tolakodjanak oda-bent..., mint ahogy az emberek lökdösődnek a villamoson”; „Ha azt akarod, valami ne érkezzen meg oda, ahova kell, küld el egy emberrel!”; „...minél többet beszélnek egymással az emberek, annál kevésbé értik, miről is van szó”; „Az embernek külföldre kell mennie, hogy értékeljék. Mi itt csak gúnyolódunk egymással.” Néha allegorikus célzást alkalmazva: „Mindig, amikor sok tojás van, van néhány záptojás is köztük. Jó, hogy az emberek nem költenek tojásokat, mint mi, máskülönb, meglátod, még náluk is lennének záptojások!” Sőt, célzást tesz még a társadalmunkban gyakorlatban lévő szociális és politikai eljárásokra is, „tanult parabolának” nevezve azokat – „parabola” nélkül, „kerülő úton” egy fontos célt sem lehet elérni (Kedves uram tanácsai Csip számára, hogyan lehet felszállni a holdra), illetve nyíltan parodizálva: „A parabola igaz, és mégsem tudunk repülni!”

A veréb maszkja mögül Radicskov közbeszűr néhány irodalmi klisé is. Bolgár irodalmi idézetek jelszerű, parodisztikus gesztusai ezek. Ne felejtjük el, Nikola Georgiev „a mi legironikusabb irodalmár ironknak” nevezte Radicskovot. Néhány példa. Mititaki szavai: „Egyetek fiúk! Nem maradtok éhesen, amíg engem láttok!” (Egyértelmű utalás Sztrandsata beszédstílusára.) Büdöske szárítgatja a szárnyait, „eközben megrepesztett a föld, és beköszöntött a szántás ideje”. (Gesztus Elin Pelinek.) Az ember alakja, aki lusta kölest vetni, és csak madárijesztőt „vet” (népmese). És feltételezhetünk még aktuálisabb közbevetéseket is. Mint például Ivajlo Petrov *Mielőtt megszületnék* című novellájára való utalás (amely szintén 1968-ban jelent meg) a „mintha világra jöttem volna” kifejezésben...

Az elbeszélő nyelvvezete az emberek és a verebek világának különböző szintjeit mossza össze, és végül is arra figyelmeztet, hogy Radicskov beszél hozzánk a maszk mögül, amely nem minden esetben fedi el teljesen alakját. Néha mintha „megfeledkezne” róla, és veréb-ember ember módjára kezd beszélni: „és az ember, akármilyen messze menjen is...”; más alkalommal az elbeszélőnek el kell vernie az éhségét néhány rovarral, nehogy emiatt megfeledkezzen valamelyik fontos eseményről, az indoklást újból az olvasónak szánva, akivel szintén előfordulhat ilyesmi: „És különösen akkor képes az ember megfeledezni mindenről, amikor éhes.” Az emberi világgal való kapcsolatot az állítólagos távolságt-

ртással is provokálja: „Nem tudom, nálatok embereknel hogy van, de nálunk így van ez.” Vagy egész egyszerűen a megkövült frazeológiaiakat használja: „Te, aki odabent vagy, légy ember vagy vadállat, válaszolj!” Az olvasót azonban indirekt módon folyamatosan arra készteti, hogy felismerje a jelhálózatokat az elbeszélésben, és hogy önmagát több nézőpontból lássa.

Az elbeszélő és a többi hős nyelvi kompetenciája egy viszonylagosan zárt környezetet ábrázol, amely az író cserkesz meséire emlékeztet. Különösen az a kép, amikor a pajta száraz részén összegyűlt verebek a fehér farkasokról beszélgetnek: „Fehér farkasok jelentek meg a vidékünkön, akik egészen Turnu Magureléből jöttek, és gyalog keltek át a befagyott Dunán.” A „vidékünk” nem véletlenül Radicskov térsége, amely szülőföldjéhez, Észak-Bulgáriához kötődik, és amely jelszerűen jelenik meg a műben. Itt is összeütközésbe kerül a báj és vadság, az abszurd (főként a civilizációs abszurditás) és az ősi parodisztikus elem, hogy a „civilizált” veréb, Mititaki szalmaszálat használ iváshoz, nem a csőrét. A madarak erdősége, mint minden erdő Radicskovnál, vad és pogány: „A szarkák pogány átkokat szórtak fészkeikből az arra repülő kakukk fejére...” A civilizációhoz való viszonyulás egyes történetekben érhető tetten a műben. Ezek egyike Mititakihoz kötődik, aki bár magában „hordja”, de akit „el is visz” a civilizáció, mert egy külföldről érkező „léggömb rágógumi” elsodorja, és nyomtalanul eltűnik az égen (csak „megszelídített” szalmaszála pottyán le a földre).

A verebek földrajzi „térképeinek” tájékozási pontjai vannak, elfedve Radicskov cserkeszeinek földrajzi fogalmát is, amelyek ehhez a különös helyhez, a Balkán-félszigethez kötődnek, „ahol mindenki mindenkivel határos”: Turnu Magurele, Bukarest, Párizs (ahol „mindent lehet, mert ott van Európa”, és ahová kötelező elutazni az „Orient Expresszel”), Isztambul, valamint India (de, hogy ne növeljük a dolgok terjedelmét, nem bontjuk fel ezt a jelet). A nyelvi összehasonlítások által is belekerül még néhány toponímia a regénybe, mint például a főváros és egyes hegycsúcsok. Bűdöske „ünnepélyes, mint a Hét Szent temploma”, a madárijesztő pedig „hatalmas, mint a Todorini kukli-hegycsúcs”.

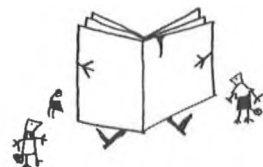
A szöveggrafikonok kiegészítő provokációkat visznek a műbe: a kiemelések, vázlatok, képszerű ábrázolások, és általában a nyelvi jelek állandó beleszővődése az ikon-szerű ábrázolásokba, a piktogramoktól egészen az illusztrációkig. A beszéd és a rajz mindig kész az összefonódásra és a felcserélődésre – hol a nyelvi elbeszélés illeszkedik bele a rajzba, hol a rajz illeszti önmagába a nyelvi szöveget, anélkül, hogy megismételnének. A szerző által élénk tárt rajzok, aki talán valamikor festőművész szeretett volna lenni, a legelbűvölőbb kicsi és nagy jelek közül valók. Csupán néhány vonással elérhető a karikatúraszerű ábrázolásmód, amely azonban rendelkezik bizonyos sajátosságokkal, sőt, némi érzékenységgel is. Van a szövegben egy bekezdés, amely a verebek lábballal készített hórájzairól szól. Ebben a részben a folyamatos önmagyarázatok egyike csillan meg, ezúttal egyfajta illusztrációként: „Igaz, nagy képzelőerő kell hozzá, hogy az ember rájöjjön, ez egy veréb, amelyik a hóban fürdik; de nekünk voltaképpen fontosabb volt, hogy megrajzoljuk a verebet, nem pedig az, mindenki felismerje, mit

gora като всяка Радичкова гора е дива и езическа („Свраките замерваха от гнездата си с езически проклетия прелитащата кукувица...” (стр.162), а отношенията ѝ със света на цивилизацията „завързват” основни случки в повестта (една от тях е свързана с Мититаките, който „носи” но и когото го „отнася” цивилизацията (стр.93), политайки безследно в небесата, завлечен от пратената от чужбина „балонска дъвка” (само „опитомената” му сламка тупва на земята).

В географската „карта” на врабчетата има още ориентири, покриващи географските понятия и на Радичковите черказци, свързани с това особено място – Балканите – „където всеки с всекиго граничи” (стр.52): Турну Магурели, Букурещ, Париж (където „всичко може, защото там е Европа” (стр.52) и до където се ходи задължително с „Ориент-експрес”), Цариград, „Индиите” (за да не увеличаваме обема, няма да отваряме и тези знаци). Чрез езика на сравненията в повестта са добавени и още някои топоними, включващи директно и столицата, че и някои планински върхове: Сврадовранката е „тържествена като църквата „Свети Седмочисленици” (стр.114); плашилото е „голямо като Тодорини кукли” (стр.120).

Графиката на текста внася допълнителни провокации: подчертавания, зарисовки, картинни изображения, изобщо непрекъснато превключване от словесния език на езика на иконичното изображение и то от пиктограмата до илюстрацията. Словото и рисунката винаги са готови да се вкопчат или заменят – ту словесният разказ вметва рисунката, ту рисунката вметва словесния текст в себе си, без да се повтарят. Рисунките, дело на автора, който не знаем някога да е искал да става художник, са едни от най-подкупващите малките, а и големите, знаци. Само с няколко штриха е постигнато карикатурно изображение, което се отличава с определена специфичност, че дори и емоционалност. Има един пасаж в текста, който се отнася до рисунките върху снега, които врабчетата правят с краката си. В него прозира един от поредните автокоментари в текста, този път собствено на илюстрациите: „Вярно е, че голямо въображение се искаше, за да може човек да разбере, че това е точно врабче, което се къпе в снега; всъщност за нас по-важно бе да рисуваме врабчета, а не дали всеки ще познае какво е нарисувано.” (стр.132). Тук коментар на коментара е излишен. За нас, читателите-зрителите, остава да се усмихваме на нарисуваните врабчета с кормила вместо опашки, на ъгловатите им физиономии вместо човки, т.е. да наблюдаваме колкото си искаме това, което чрез езика на словото може само да се вметне: „...а вие навярно знаете, че опашката – това е кормилото на врабеца” (стр.66). Няма как по друг начин да обобщим рисунките, освен като още една изява на Радичковия присмехулен почерк в книгата.

Интересно е, че в началото книгата звучи много повече като детска, сътворителна книга на едно уникално птиче общество с неповторими образи, без да можем да кажем, че е една оптимистична книга за безгрижните и щастливи божии птички, респективно за безгрижното и щастливо детство. В текста, както стана дума, се оспорва тази метафора, а врабчетата също са подложени на изпитания и опасности – преследват ги и ги убиват, както разказва китайският врабец У Фу, спасил се по чудо от смърт (тук се визира кампанията срещу врабчетата по време на китайската културна революция, без, разбира се, да се говори пряко за нея – просто се „излюпва” още един неповторим герой от „бекграунда” на времето); могат да станат жертви, както любимата на разказвача-врабец – Ю. Тц става жертва на ястреба; но те могат и да мечтаят да кацнат на

луната (мечтата на Чир) и биха го направили, ако багажът, който трябва да понесат със себе си, не беше толкова голям. Прочетете пак края на повестта с разсъжденията за кукувичите яйца в гнездата на свраките и ще усетите колко по радичковски се задълбочава тази книга, и колко все по-неутешими стават посланията ѝ към финала, в които сякаш взема връх горчивината и тъгата от унищожавашата гнездата цивилизация. Защото в ривиерата всичко може да има връбецът, но не и гнездо-дом. Гаврош, който се разхожда с „опитомената“ сламка за вода, няма да направи гнездо със своята врабка – и той като чичото на Мититакци няма да си има „едно най-обикновено птиче гнездо, където може да се сгуши на топло и да го напълни нощем с най-хубави сънища“ (стр.63). Но и сламката не е случайно избран знак в случая – ако птиците запият вода със сламка, няма повече да си надигат главите нагоре, да благодарят на Бога за тази благодат (едно от най-красивите народни обяснения защо птиците си надигат главите, когато пият вода, и още един радичковски намек за отдалечаването на „дивилизования“ човек от Бога). Накрая плътено зазвучават и „кукувичите“ настроения на писателя – човек не знае свое или чуждо яйце отглежда, своите деца или техните убийци. Намирам този край като зловещо предупреждение за прекъсването на връзката между поколенията и моралните надхитрят глупавите свраки да си снесат яйцето в гнездата им и после да отгледат кукувичите деца, станали причина за смъртта на техните собствени деца. Никола Георгиев също е усетил тази авторова емоционална доминантна, макар и не по повод „Ние, врабчетата“: цялата игра на стилове, гротескизиране на животни и хора, разбиване на границите на важното и маловажното, комичното и страшното, „води до нещо тревожно, носещо се над общия ироничен тон на разказа“ (стр.258). Повестта, която започва с раждане, завършва със смъртните закани на цивилизацията.

Така че и тук Радичков не е само присмехулник, а тъжен присмехулник, дори на места лиричен присмехулник. Преливането на прозата в дори графично обособен песенен, лирически разказ за Пешеходеца, който си подсвиркуваше с уста доказва, че и жанрът не е никаква пречка за Радичков, когато настроението е лирично. Както тонът на разказа е коренно различен в лирическото отстъпление за птиците перца из въздуха, спомен за нечий отминал птичи живот. Силно емоционално е обръщението към читателя да си спомня и оживява птичата перушина. И ние вярваме: дори едно нежно перце може да бъде алтернатива на отиващия си свят на „старовремските вехтории“ и идващото гнездене в чужди гнезда.

Интересно е, че дори и социалната параболна на книгата да изглежда, детският ѝ прочит и особено театралните ѝ интерпретации няма да отнемат и перце от артистичността ѝ. Чир така и не успява да се отлепи от земята, въпреки задружните усилия и верните „параболи“: „И сега, ако минете, ще ни видите как умувате“ (стр.116) – наистина, вижте как умуват врабчетата, насъбрали се вкупом, как да изпратят Чир на луната.

rajzoltunk.” Itt a magyarázat magyarázata felesleges. Számunkra, olvasó-nézők számára nem marad más, mint hogy mosolyogjunk a farktollak helyett kormányval, csőr helyett szögletes arckifejezéssel ábrázolt verébalkokon, azaz ráébredjünk, mennyire kedveljük ezt a fajta ábrázolásmódot, amely nyelvi eszközökkel csupán közbevetéssel oldható meg: „...bizonyára tudjátok, hogy a farktoll a verebek kormánya.” A rajzokat pedig Radicskov gunyorosságának kézjegyeiként kell elfogadjuk a könyvben. Érdekes, hogy a mű eleinte gyermekkönyvnek tűnik, amely egy különös madártársadalom sajátosságai alakjairól szól, anélkül, hogy azt mondhatnánk: a boldog és gondtalan gyermekkort szimbolizáló, boldog és gondtalan isteni teremtmények optimista megelevenítése lenne. A szövegben, mint említettük, vitatott ez a metafora, és a verebek megpróbáltatásoknak és veszélyeknek is ki vannak téve – üldözik és megölik őket, amiről U Fu, a kínai veréb számol be, akinek csak a csodával határos módon sikerült megmenekülnie (itt a szerző a kínai kulturális forradalom idején történt verébirtó hadjáratokra céloz, anélkül, hogy nyíltan beszélne róla – egyszerűen csak „kiemelt” egy magányos hőst az idő háttéréből); áldozatokká tudnak válni, mint ahogy az elbeszélő veréb kedvence, Ju Tc. válik a héja áldozatává; de álmódoszhatnak a holdra szállásról is (Csip álma), és valóra is válnak ezt az álmot, ha a csomag, amit magukkal kell vigyenek, nem lenne olyan nehéz.

Olvassák el még egyszer a regény végén található értekezést a szarka fészében megbúvó kakukktojásról, és érezni fogják, mennyire izzig-vérig radicskovi ez a könyv, és hogyan válnak a befejezéshez közeledve egyre keserűbbé a benne rejlő üzenetek, mintha a civilizáció fészkeinek megsemmisülése feletti bánat és keserűség csúcson sodna ki bennük. Mert a riviérán mindene lehet egy verébnek, csak fészekothona nem. Gavroche, aki egy „megszelídített” szalmaszállal sétálgat, nem rak fészket a feleségével, és mint a nagybátyjának, neki sincs „még egy közönséges madárfészke sem, ahová behúzódhat melegedni, és amit éjjelenként a legédesebb álmokkal tölthet meg”. A szalmaszál nem véletlenségből kiválasztott elem – ha a madarak szalmaszállal isszák a vizet, nem emelik fel többé a fejüket, hogy köszönetet mondanak az Istennek ezért a jótéteményért (egyike a legszebb népi magyarázatoknak, miért emelik fel a madarak a fejüket, amikor isznak, és még egy radicskovi célzás a „civilizált” ember istentől való eltávolodására). A végén újra tömören felhangzik az író „kakukk”-hangulata – az ember nem tudja, a saját tojásait vagy egy idegenét, a saját gyermekeit vagy éppen annak gyilkosait nevelgeti-e. Véleményem szerint ez a vég a nemzedékek közti szakadékokra, valamint az emberek morális hanyatlására figyelmeztet vészjóslóan, nem pedig arról kíván részletes magyarázatot adni, hogyan csapják be a kakukkok a buta szarkákat, hogy tojást rakhassanak a fészkeikbe, akik aztán felnévelik a szarkák fiókait, így okozva tulajdon gyermekeik halálát. Nikola Georgiev szintén észrevette a szerzőnek ezt az érzelmi dominanciáját, habár nem a Mi, verebekkel kapcsolatban: ez az egész stílusjáték, az emberek és állatok groteszkké tétele, a fontos és a lényegtelen, a komikus és a rettenetes közti határok elmosása „valamiféle, az ironikus felett uralkodó, riadt hangnemhez vezet”. A

2008-03-17

* Цитатите са по изданието на издателство ФАКЕЛ, София, 1998 г.

* Георгиев, Н. Превръщанията на Нане Буте. В: Анализационни наблюдения, С. 1993, 256.

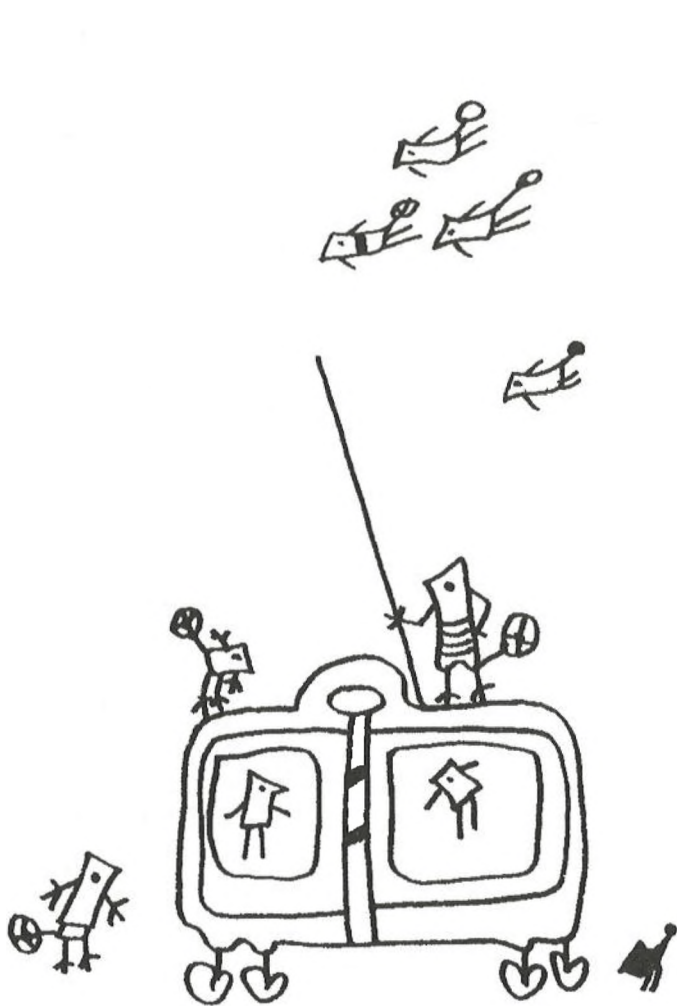

regény, amely a születéssel kezdődik, a civilizáció pusztulásának fenyegető víziójával végződik.

Itt Radicskov nem egyszerűen gunyoros, hanem bánatosan gunyoros, sőt, helyenként líraian gunyoros. A próza a szájával füttyörésző Gyalogos alakjának grafikusan elkülönített, dalos, lírai elbeszélésébe folyik át, ezzel bizonyítva, a műfaj nem lehet akadály Radicskov számára, amikor lírai hangulata támad. Ahogy például az elbeszélés hangneme gyökeresen eltérő abban a lírikus részben, ahol a szerző a levegőben lebegő, egy elmúlt életről tanúskodó madártollakat jeleníti meg. Erősen érzelmes az olvasó azon megszólítása is, emlékezzék meg, és hívja életre a madár tollát! Azt kell hinnünk: még egy leheletfinom madártoll is alternatívát nyújthat az „ősi limlomok” megsemmisülésével és az eljövendő, idegen fészkekbe való költéssel szemben.

Érdekes, hogy habár a könyv társadalmi parabolája kifelé, gyermeki olvasata és színpadra alkalmazási lehetőségei egy gondolatnyit sem vesznek el a regény művészi értékéből. Csipnek például nem sikerül elválnia a földtől, minden közös erőfeszítés és hű „parabola” ellenére sem: „És ha most erre jártok, láthatjátok, amint bölcseledünk” – valóban, nézzék csak, hogy bölcselednek csoportokba gyűlve a verebek arról, hogyan küldjék fel Csipet a holdra!

Iván Andrea fordítása

ХЕМУС

HAEMUS

Списание за обществен живот и култура
Основано от
Дружеството на българите
в Унгария през 1991 г.

Издание на Българското
републиканско самоуправление
Отговорен издател: Данчо Мусев

Светла Кьосева: главен редактор
Росен Русев: художествен редактор

Редакционна колегия:
Андреа Генат, Ася Събева-Юричкаи,
Габриела Хаджикостова,
Дьорд Сонди, Кристина Менхарт,
Райна Симеонова,
Светослав Стойчев, Тошо Дончев

Предпечатна подготовка:
MS Mester Kft.
Печатница: Globe Print
Адрес на редакцията:
1097 Будапеща, ул. "Лоняи" №41.
Тел.: 216-4210

Цена на броя: 500 форинта
Годишен абонамент: 2000 форинта
ISSN 1216-2590

Társadalmi és kulturális folyóirat
Alapította 1991-ben
a Magyarországi Bolgárok
Egyesülete

A Bolgár Országos
Önkormányzat kiadványa
Felelős kiadó: Muszev Dancso

Kjoszeva Szvetla főszerkesztő
Ruszev Roszen képszerkesztő

Szerkesztőbizottság:
Doncsev Toso, Genát Andrea,
Hadzsikosztova Gabriella,
Juricskayné Szabeva Aszja,
Menyhárt Krisztina, Szimeonova Rajna,
Szondi György, Sztojcsev Szvetoszlav

Nyomdai előkészítés:
MS Mester Kft.
Nyomda: Globe Print
A szerkesztőség címe:
1097 Budapest, Lónyay u. 41
tel.: 216-4210

Egy szám ára: 500 Ft
Előfizetés egy évre: 2000 Ft
ISSN 1216-2590

